Адриқотлар институти

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1996 йил, 30 январ | 5(34)- сон

Эл-юрт учун қилинган сидқидил хизмат — инсониятга ҳам хизматдир. Тарихни халқ яратади. Лекин халқнинг ўзи алоҳида олинган шахслардан жамланади. Шунинг учун демократик жамиятлар инсон шахси ва умуман Шахсга алоҳида эътибор қаратади, яъни ҳар қандай ҳаракатнинг бошига шахсни қўяди. Тарих ва жамиятни ростакамига шахслар ҳаракатга келтиради, илғор ғоялар, маслаклар шахслар онгида пайдо бўлади, сўнг халқ, миллат, инсоният учун тараққиёт манбаига айланади.

Шуни назарда тутиб, биз «Миллий тикланиш» саҳифаларида ҳам инсоният учун, ҳам ўз мамлакатлари тарихий, ижтимоий-маданий тараққиёти учун мислсиз хизмат қилган ва қилаётган йирик давлат арбоблари, ҳозирги жаҳон сиёсатининг тан олинган атоқли намояндалари ҳақида ҳикоялар бериб боришни мўлжалладик. Бугун шулардан бирини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

Жаҳон сиёсати намояндалари

Тинчлик йўли — инсоният йўли

«Мозийга қайтиб иш кўрмоқ хайрлидир...». Негадир донишманд адибнинг мана шу каломи бот-бот эсимга тушаверади. Ўйлайман. Тарихимизнинг ўчмас битикларига айланган воқеа-ҳодисотлар умр лаҳзаларидай кўз олдимдан бир-бир ўтаверади. Ўқиганларим ҳайратга солаверади. Зеро, ҳар бир инсон ўз ватанининг бир парчасидир. Унинг кўнгил табиатида шу юртнинг ҳарорати, шу элнинг меҳр-муҳаббати ўз тажассумини топган бўлади.

Не тонг, Туркистон тупроғининг қанчалар қадрли ва муқаддас эканлигини биз баъзан тўлалигича ҳис қилавермаймиз. Аксинча, хорижда шул Ватаннинг бир сиқим тупроғини кўзига тўтиё айламоққа зор юрган қондош ва жондошларимиз бу ҳақда кўп ва хўб сўзлаб юрадилар. Улар: «Мен Ватанда эмасман, Ватан менинг ичимдадир», — дея лутф қиладилар. Ватанни ўз вужудларининг бир аъзоси каби олиб юрадилар. «Кўзим қорачиғини Ватан дарахтига кўзмунчоқ каби лоиб қўяй», — дейдилар улар. Қаранг, бу сўзлар бағридан қанчалар жоннисорлик силқиб турибди. Алҳол, ўз Ватанини севмаган, қадрламаган одам бошқа ҳеч нарсани севолмайди, қадрлай олмайди. Ўзинг туғилган юртга муҳаббат қўймоқ учун катта юрак керак, қалб керак. Мен бежизга сўзимни «мозийга қайтиб иш кўрмоқ»дан бошламадим. Бугунги ўтаётган ҳар бир кунимиз синов лаҳзаларига айланаётган паллада ўтмишга назар солмоқ савобдир.

Тарихни ҳаммамиз ўқиганмиз. Гарчи шўролар тарихини ўзимизникидан кўпроқ ўқиб-ўрганган бўлсак-да, барибир Вақт деган олий ҳакам бизга бошқа бир ҳақиқатнинг юзини очади. Истиқлол, озодлик шамоллари Ўзбекистон заминида эса бошлаганидан сўнг, биз ўзимизни қайта танидик. Энди шу юртга, шу тупроққа эгалик ҳиссси янада ёрқинроқ уйғона бошлади. Улуғ боболардан қолган бой меросдар, урф-одатлар, ҳикмат нурлари илму урфон, ҳидоят нурига йўғрилиб кўнглимизни, йўлимизни ёритди. Бир-биримизга кўпроқ меҳр кўргиза бошладик. Дунёда ўзбек деса елка қисадиган халқлар ҳам аста-секин биз билан тиллашмоққа киришди. Ўзбекистон овози жаҳонга ёйилди. Дунё бизни таниди, биз ҳам дунёга чиқдик.

Дилимиздан тилимизга бир калима сўз ўчади: «Илоё, уйимизда, юртимизда тинчлик бўлсин!..»

«Бу дунё бир кўҳна соз...» дейди машҳур шоир. Кўп тала-тўпларни кўрган Туронзаминда неча-неча асрлар мобайнида қанча ислоҳотлар ўтказилган. Ҳеч иккиланмасдан айтмоқ керакки, бу қадим тупроқ дўсту душманга ҳам паноҳ, ҳам синов майдони бўлган. Бир неча минг йиллик тарихнинг залворли юки халқимиз юрагида яшаётир. Уни ўчириб ҳам, унутиб ҳам бўлмайди. Фақат бир ҳақиқатни тан олмоқ керак, ЎЗБЕК — сабр-қаноатли миллат. Унинг бағри кенг,юраги тоза, «салом»ни «алик»ни билади. Ҳаммага бирдек меҳрли, кўли очиқ. Буларнинг бари унинг табиатига хос. Шул боис ҳам хорижликлар гоҳ ҳасад, гоҳ ҳавас ила «бу миллатнинг кўкрагини кўтариб юрганлар ўтиб кетган-ку, ҳозир нега жипслашиб, бирлашиб боряпти-я» дея ҳайрат ила айтган гапларидан ҳам биз хўб ғурурланса арзийди.

Бунда ҳеч қандай сир-синоат йўқ. Бу халқ эртасини бугун кўриб турибди. Ўзининг куч-қудратини, неларга қодирлигини ҳам англаб етди. Ўз тараққиёт йўли, истиқболи вазифаларини аллақачон белгилаб олди.

Давоми иккинчи бетда

● Редакцияга мактублар

ПАРТИЯГА КИРИШНИ ИСТАЙМАН

Ассалому алайкум, ҳурматли редакция!

Менинг исми шарифим Шамсиддин Усанов. Фамилиямни эшитиб, кўплар ажабланишади. Бобомлар Ҳасан-Ҳусан эгизаклар бўлишган. Қишлоқ советидагилар Ҳусанни Усан деб ёзиб юборишган. Ҳозир Самарқанд Давлат университетида физика факултетида ўқитувчилик қиламан. Ёшим ўттиз учда. Физикадан магнит ҳодисалари бўйича илмий иш қилганман.

Халқимизнинг тарихи, мероси, адабиётига ҳам қизиқаман. Айниқса, тарихий мавзудаги китоб ва мақолаларни ўқишни севаман. Ёзувчилардан Чингиз Айтматовнинг асарларини ёқтираман. Ўзбек тилига ўгирилган барча қиссалари ва рўмонларини ўқиб чиққанман.

«Миллий тикланиш» газетасини кейинги тўрт ойдан бери мунтазам ўқиб бораман. Газета менга маъқул. 7 январда Самарқанд шаҳридаги вилоят кутубхонасига бориб, «Миллий тикланиш»нинг кейинги сонини ўқиб келмокчи бўлдим. Лекин газетани топиб бериша олмади. Бу газетага ёзила олишмаган экан.

Кўпдан бери обдон ўйлаб юрибман. «Миллий тикланиш» демократик партиясига аъзо бўлсам деган фикрдаман. Мақсадим, кутубхонада партия дастури ва устави билан танишиш эди.

Ўзбекистонимизнинг бутун имкониятларини сафарбар қилиш, иқтисодимизни жаҳондаги ривожланган мамлакатлар даражасига кўтариш, қолаверса, миллий руҳни ҳар бир фуқаро ҳис этиб, турли бефарқликлардан қутулиш, энг асосийси, том маънодаги демократик жамият қуриш учун баҳоли қудрат ўз ҳиссамни қўшишни истайман. Шунинг учун Миллий тикланиш патиясига киришга қарор қилдим.

Япон ўз Япониясини, немис ўз Германиясини қандай яхши кўрса, ўз мамлакати деб ҳар қандай ишга шай турса, биз ҳам Ўзбекистонимиз учун шундай ёнмоғимиз, курашмоғимиз керак. Миллий тикланишдан мақсад шунда деб биламан.

Миллий тиклангандагина, ёшларимиз миллий мустақиллигимизни ҳар қандай тажовузлардан сақлашга қодир бўладилар. Бутун кучимизни шундай ёшларни тарбиялашга қаратишимиз жуда зарур. Қадим битикларда: «Эй эр, эл-юртингни ўзингданма, ота-онангдан-ма, ўғил-қизингдан-ма ортуқ суйгил» деб айтилган. Ҳа, Ватанни ана шундай суяйлик, унга ана шундай хизмат қилайлик.

Ҳозир саволлар кўп. Осон бўлмаган, юракни тирнайдиганлари ҳам бор. Нега, нега баъзи бир одамларнинг қалбига мустақиллик кучли ўрнашмаяпти, деб ўзимга-ўзим савол бераман. Баъзиларга ўзларини ҳақиқий мустақил юртнинг фуқароси каби ҳис қилишлари ва ҳаракат этишлари учун нима етмаяпти? Нега баъзилар миллат, мамлакат тақдири билан сира қизиқмайди? Бундай лоқайдликлардан қандай қутулиш мумкин? Тарбиянинг қандай йўлини тутсак, иймон-эътиқодли кишилар кўпаяди ва бора-бора кўпчиликни ташкил этадиган бўлади?

Мен ўзимча Миллий тикланишга аъзо бўлсам, шу саволларга жавоб топишим осонроқ бўлармикин дейман?

Боболаримиз бўлмиш жадидлар меросига кўпроқ ва тез-тез мурожаат қилиб турайлик. Ўша давр билан ҳозирги давр ўртасида қандайдир ўхшашликлар бордек. «Бефарқлик» денгизидан ўтиб олиш учун маърифатнинг янги бақувват кемаларини ясашга тўғри келади.

Мени «Миллий тикланиш»га аъзо қилиб қабул этинг. Мен нима қилай? Самарқандда бўлимларингиз борми? Шу ҳақда маслаҳатингизга муштоқман.

Мухлисингиз:
Шамсиддин УСАНОВ.

РЕДАКЦИЯДАН: ***Ҳурматли Шамсиддин Усанов! Ҳаяжонга ва меҳр-оқибатга тўлиқ сўзларингиз учун катта раҳмат! Самарқанд вилоятида Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг вилоят кенгаши тузилган ва ўз ишини бошлаб юборган. Самарқандда бу партия ишларини архитектура ва қурилиш институти декани ҳурматли Омон Мелиев олиб бормоқда. Унинг иш телефони: 37-46-88.***

ХАЛҚ ДАВЛАТ УЧУН, ДАВЛАТ ХАЛҚ УЧУН

Миллий қадриятларимизнинг тикланиши халқимиз турмуш тарзи ва онгида самарали ижобий ўзгаришлар уйғотмоқда. Миллат ҳаётида янгиланиш сари муҳим қадамлар ташланмоқда. 25 январ куни Республика «Маънавият ва маърифат» марказида «Мустақил Ўзбекистонда миллий ва фуқаролик масъулияти» мавзуида давра суҳбати бўлиб ўтди. Унда юртимизнинг таниқли жамоат арбоблари, Ички ишлар вазирлиги ходимлари, Мовароуннаҳр мусулмонлари диний қўмитаси, Фахрийлар кенгашининг масъул ходимлари, шоирлар, олим ва ёзувчилар иштирок этдилар.

Давра суҳбатини марказ раҳбари Неъмат Аминов очди. Марказ раҳбарининг ўринбосари, «Тафаккур» журналининг бош муҳаррири, Олий Мажлис депутати Эркин Аъзамов даврани олиб борди.

Суҳбат миллий масъулият, миллий озодлик миллий жўшқинлик, миллий ғурур, масъулият билан ҳуқуқнинг чамбарчаслиги, миллат тил — дин, ҳуқуқ ва бурч, ватанпарварлик ва қонун устиворлиги ҳақида бўлиб, мустақилликни мустаҳкамлаш йўлидаги зарур саъй-ҳаракатларимиз ҳақида маърузалар тингланди. Анжуманда бугунги республикамиз ҳаётида халқнинг давлат учун, давлатнинг халқ учун камарбаста бўлиб, иш тутиши катта аҳамиятга эгалиги, ҳар биримизнинг миллий ва фуқаролик бурчимизни қанчалик ўтказишимизга боғлиқлиги таъкидлаб ўтилди.

Баҳс ва мунозара йўсинида ўтган суҳбатда жамоат арбоби Н. Муҳитдинов, Тошкент Юридик институти ректори, Олий Мажлис депутати Ҳ. Бобоев, «Маҳалла» хайрия жамғармаси раиси, Олий Мажлис депутати Ш. Темиров, Ислом Тадқиқот марказининг мудири А. Абдуллаев, диний ишлар қўмитасининг раиси Ш. Мирмаҳмудов, Фахрийлар Кенгаши раисининг биринчи ўринбосари С. Охунжонов, «Юнусобод» масжидининг имоми А. Мансуров, ёзувчи А. Иброҳимов, олимлар Б. Тўраев, А. Зоҳидий ва бошқалар сўзга чиқишди.

Б. ПИРНАФАСОВ

Кўҳна ҳикматлар

Конфуций айтган экан...

3. Устоз айтарди:
— Фақат ҳақиқий одамгарчилиги бўлган одамгина севишга ва нафратланишга қобил.

8. Устоз айтарди:
— Агар ҳақиқатнинг тагига етган бўлсанг, шу кун кечдаёқ ўлсанг армонинг йўқ.

9. Устоз айтарди:
— Агар олим киши ҳақиқатга интилса-ю, лекин кийимининг ночорлиги ва овқатининг ёмонлигидан ор қилса, у билан ҳатто гаплашиб ўтиришнинг ҳам ҳожати йўқ.

14. Устоз айтарди:
— Мансабим йўқ деб ташвиш чекманг, мансабга муносиб бўлиш устида қайғуринг. Ҳеч кимса мени билмайди деб ташвишланманг, сизни танишлари учун сазовор бўлишга интилинг.

16. Устоз айтарди:
— Муносиб киши зарур нарса нима эканлигини билади. Майда одам нима фойдали бўлишини билади.

17. Устоз айтарди:
— Донони учратсанг, у билан тенглашишни ўйла. Аҳмоқни кўрсанг, ўз-ўзингга яхшилаб назар сол.

18. Устоз айтарди:
— Ота-онангизнинг хизматини адо этаётганда, уларга оҳиста сўз айтинг, Агар улар сизнинг айтганларингизни қилишни истамаётганликларини кўрсангиз, бари бир тавозеда туринг ва одоб қоидаларини бузманг. Ҳатто қон ютиб турган бўлсангиз ҳам, койинганингизни билдирманг.

19. Устоз айтарди:
— Ота-онангиз тирик экан, улардан узоқ кетманг. Агар бориш зарур бўлиб қолса, қаерга боришингизни уларга маълум қилиб кетинг.

21. Устоз айтарди:
— Ота билан онанинг ёшларини ҳеч унутиб бўлмайди: ҳам уларнинг узоқ умр кўраётганларидан қувонасиз, ҳам улар учун хавотирга тушасиз.

22. Устоз айтарди:
— Қадимда кам сўйлашарди — ўз сўзлари кетидан етолмай қолишдан қўрқишарди.

23. Устоз айтарди:
— Эҳтиёткор одамлар камдан-кам хато қиладилар.

24. Устоз айтарди:
— Муносиб киши сўзларини шошилмасдан сўйлагани маъқул ва ишларни жадал адо этмоғи афзал.

25. Устоз айтарди:
— Яхшиликни касб этган одам ёлғиз эмас — албатта, у билан бир хил ўйлайдиган одамлар топилади.

26. Сзию дерди:
— Ҳукмдорга хизмат чоғида хиралик қилсанг, ўз номусингни йўқотасан. Дўстларингга хира бўлсанг, улар сендан қочадилар.

● Таълим, касаба ва тикланиш

АНДИЖОНДА СЕМИНАР ЎҚИШ БЎЛИБ ЎТДИ

Яқинда Андижон шаҳрида Фарғона водийси вилоятларининг барча туман ва шаҳар касаба уюшмалари қўмиталари раисларининг уч кунлик семинар ўқиши бўлиб ўтди. Семинар ишида Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик патияси Марказий ҳайъати раисининг ўринбосари Т. Тошлонов, Ўзбекистон фалсафа ва ҳуқуқ институти илмий ходими, юридик фанлари доктори профессор М. Файзиев, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги бош бошқарма бошлиғи С. Қосимов қатнашдилар. Йиғилишни Ўзбекистон Республикаси таълим ва фан касаба уюшмалари Марказий қўмитаси раиси, Ўзбекистон миллий тикланиш демократик партиясининг Марказий ҳайъати аъзоси Иброҳим Абдуғаниев очди. Йиғилишнинг биринчи куни профессор М. Файзиев «Мустақил Ўзбекистон Республикасини конституциявий таъминлаш», Т. Тошлонов «Мустақил Ўзбекистон шароитида миллий истиқлол мафкурасини мустаҳкамлаш, ёшлар орасида миллий ғурурни шакллантириш», И. Абдуғаниев «Ўзбекистон Республикаси Президенти И. А. Каримовнинг касаба уюшмалари фаоллари билан учрашувда улар олдига қўйган вазифалар асосида касаба уюшмалари фаолиятини янада такомиллаштириш» ҳақида маърузалар қилдилар. Йиғилишнинг иккинчи куни Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг бош бошқармаси бошлиғи С. Қосимов «Ўзбекистон Республикасида Олий ва ўрта махсус таълимнинг кўп поғонали тизимини ислоҳ этишдаги муаммолар», Халқ таълими вазирлигининг бош бошқарма бошлиғи Г. Олимова «Халқ таълимининг долзарб муаммолари ва уларни ҳал этишнинг чоралари» мавзуида сўзга чиқдилар.

Семинар жараёнида тингловчилар Андижон вилояти халқ таълими бошқармасининг бошлиғи Ж. Халиловнинг «Бозор иқтисодиёти даврида умумтаълимни ривожлантириш режалари», Наманган вилояти касаба уюшмаси қўмитаси раиси К. Тўлабоевнинг «Таълим муассасаларида тадбиркорлик», шунингдек, Андижон тиллар институти ректори М. Умархўжаев, касаба уюшмаси Марказий қўмитаси масъул ходимлари А. Султонов, А. Абдувоҳидов, А. Умарова, Т. Аъламова ва бошқалар маърузаларини тингладилар.

Т. ТОШПЎЛАТОВ

МЎЙҚАЛАМ ДОСТОНЛАРИ

«Шоир шеърлари билан достон битса, мусаввир мўйқалами билан достон битади», Ж. Кокто.

Бу ҳақиқатга яқин сўзнинг тагида чуқур маъно бор. Бунга 25 январ куни Алишер Навоий номидаги Адабиёт музейи биносида очилган кўргазмани кўздан кечирганлар ҳам амин бўлдилар. Кўргазмада бир неча иқтидорли мўйқалам соҳибларининг тарихий манбаларга асосланган энг янги асарлари намойиш этилди. Кўргазманинг катта қисмини рассом Тўрабек Курёзов мўйқаламига мансуб асарлар ташкил қилди. Курёзовнинг намойиш этилган асарларини кўрган киши мусаввирнинг асар яратиш жараёнида ўнлаб тарихий манбалар, афсона ва ривоятларни синчковлик билан ўрганиб чиққанини кузатиши мумкин. «Йилдирим Бойазид», «Чингизхон», «Ўғизхон», «Аланқува», «Мумтоз Бегим» каби асарлар шулар жумласидандир. Кўргазмадаги кўзга ташланиб турган асарлардан яна бири Ҳ.Санаевнинг «Баҳоуддин Нақшбанд» портретидир. Кўргазмага қўйилган асарлар ичида темурий шаҳзода ва маликалар, бошқа тарихий шахслар акси туширилган суратлар ҳам томошабинларда катта қизиқиш уйғотди. Шу ўринда Ҳ. Санаевнинг «Улуғбек», Р. Худойбергановнинг «Бобур», Т. Курёзовнинг «Мумтозмаҳал» каби асарларини эслатиб ўтиш кифоядир.

Томошабинлар эътиборини тортган мўйқалам соҳибларидан яна бири бу М. Йўлдошевдир. Унинг «Қадимий Турон бешиги» асарида уч маданий марказ — Хива, Самарқанд, Бухоро каби шаҳарларнинг диққатга сазовор, такрорланмас жиҳатлари бўртиб туради.

Кўргазмага қўйилган ҳар бир асар ўзича ноёбдир. Алоҳида дид билан ишланган бу асарлар чуқур мушоҳадага етаклайди. Мўйқалам усталарининг бундай асарлари бобомиз Амир Темур, темурийлар даври тарихини тиклашга қўшган улкан ҳиссадир.

Ҳ. ҚУТБИДДИНОВ

ЖАҲОН СИЁСАТИ НАМОЯНДАЛАРИ

Тинчлик йўли — инсоният йўли

«Ўзбекистонда миллатлар ўртасида қон тўкилмайди», «Фарғона воқеалари» бошқа қайтарилмайди... »Билмадим, сизга қандай, лекин мен Президентимиз айтган бу сўзларни ҳали-ҳануз энтикиб хотирлайман. Боиси, айни ўша кунлари ватанимизда нотинч вазият ҳукмрон эди. Бир оғиз сўз камлик, иккитаси кўплик қилаётганди. Ўшанда у киши мардона туриб ана шу гапни айтди. Бу оддий далда эмас, собит сўз эди. Шундан кейингина халқнинг юрагига ёруғлик, нур энди, одамларда эртанги кунга ишонч уйғонди. Ўйлаб кўринг, ўша пайтда ким шунақа аниқ ваъда, субутли лафз қила оларди? Лекин у киши ҳеч қандай ҳадиксиз, хавотирсиз, аксинча қатъий ишонч ила шу сўзларни айтди. Сўзида турди ҳам!

Хорижни қўя турайлик, бундан тўрт-беш йил аввал бир қозонда қайнаган собиқ СССРдаги айрим мамлакатларда юз берган, баъзиларида эса ҳозир ҳам давом этаётган бошбошдоқликларни эсланг. Тоғли Қорабоғ, Сумгаит, Гуржистон, Боку, Чеченистон ёки ён қўшнимиз Тожикистондаги қирғинлар...

Тарихнинг ана шундай аччиқ сабоқлари халқимиз кўзини очгани аён. Қолаверса, бу халқ бошқа миллатларга қараганда кўпроқ заҳмат ва азоб тортган халқдир. Бунга тилсиз тупроқ гувоҳ. Ҳаммасини мозий «сўзлайди». Кўр бўлсанг ҳам кўрнамак бўлма. Катта йўлга чиқаётганимизда адашганлар, алданганлар ҳам бўлди. Ҳар хил бўлар-бўлмас ёлғон-яшиқ миш-мишларга ишониб, катта карвондан узилиб қолганлар бугун пушаймон.

Дунёда моддий бойлик эвазига сотиб олиш, алмаштириш мумкин бўлган нарсалар кўп. Лекин шундай неъматлар борки, уларни пул бирлигида ҳам, бошқа бирон мезонда ҳам ўлчаб бўлмайди. Айтайлик, инсон саломатлиги шундай бебаҳо бойлик саналади. Жамият учун, давлат учун тинчлик-тотувлик бамисоли саломатлик каби беқиёс хазинадир. Йигирманчи асрнинг шу безовта босқичида тинчлик ва осойишталик барқарорлигини таъминлаш, ҳеч иккиланмасдан айтиш мумкинки, бутун инсоният тақдирида биринчи масала бўлиб қолди. Тинчлик бўлса, қолган ишлар бир маромда кетаверади. Тинчлик бўлса, эзгуликлар бўлаверади. Тинчлик бахт келтиради.

Қизиқ, тинчликни сақлаш учун тиним билмаслик, яъни курашиш талаб қилинади. Бу борада яқин ўтмишимизга кенгроқ қамровда назар ташласак, Президент Ислом Каримов фаолиятининг ушбу муҳим қирраси ёрқин намоён бўлади.

Четдан қараганда Ўзбекистон азалдан тинч-аҳил яшашга тайёр ўлкадай кўринади. Аслида шундайми? Ислом Каримов республика тепасига келганда унга оғир, зиддиятли ва пароканда вазият мерос қолганди. Ҳали Фарғона жароҳатлари битмаган, унинг устига марказнинг асосий тазйиқи, Москва матбуотининг хуружи бу ярага туз сепиб турарди. Ислом Каримов раҳбарликнинг илк дақиқаларидаёқ халқнинг елкасига «ёпишиб олган» марказ вакиллари — «десантчилар»дан халос бўлиш чорасини кўрди. Ана шундан кейингина одамлар енгил нафас ола бошладилар.

Республика ҳали Москва чангалида эканлигидаёқ юртбошимиз мустақиллик ҳақида орзу қилди. Йўқ-йўқ, биз бу гапни эзоз хоҳиши замонга мослаб гапираётганимиз йўқ. Ишонмасангиз, Москва ва чет эл газеталари мухбирлари саволларига Ислом Каримовнинг ўша пайтда берган жавобларини ўқиб кўринг. У Михаил Горбачев билан Болтиқбўйига бориб келгач, у ерда одамларни мустақиллик учун курашдан қайтариб бўлмайди, деган фикрни айтишга жазм этган. Яна бир қатор интервюларда Москва иттифоқдош республикаларга гўё ўзининг бир вилоятидай қараётганлигини таъкид қилди. Бу гапларни собиқ марказ матбуотида айтиш ўша давр учун чин маънода жасорат эди. Қолаверса, собиқ иттифоқ ичида турган бир пайтда Ўзбекистонда президентлик бошқарувини жорий этиш ташаббуси ҳам мустақиллик сари интилишнинг яққол далили бўлади. Тасаввур қилинг, Белорус собиқ СССР таркибидан икки ярим йил кейин президентлик бошқарувини жорий этди. Ўзбекистонда бу ҳаракат ҳали иттифоқ ҳукмронлиги вақтида амалга ошган эди. Энди ўйлаб кўринг, бу Президентнинг мустақил сиёсий тафаккурга эга эканлигича, узоқни кўра олиши ва вазиятни тўғри баҳолай билишига далил эмасми?

Ислом Каримовнинг бу ташаббусини ҳар ким ҳар хил баҳолади. Собиқ СССРнинг турли бурчакларида «Қани, Ўзбекистон раҳбари ишни нимадан бошлар экан?» дегандай кузатиб туришарди. У 1990 йил баҳорида бўлган биринчи сессияда: «Мен Президент сифатида одамларнинг маънавий тарбияси, тинчлик ва ҳайрли ишлар мақсадида ҳаракат қилаётган ҳар бир кишини қўллаб-қувватлайман, у билан ҳамкорлик қиламан», —деганида кўпчилик астойдил қувонди. Ўзбекистон раҳбарининг Президент сифатида биринчи чеккан имзоси эса кўп болали оналарга ҳар ойда тўланадиган нафақа миқдорини икки баравар кўпайтириш ҳақидаги Фармон бўлди. Онани эъзозлаган, илк таъзимини волидасига бахш этган фарзанд кам бўлмаслигини ҳаётнинг ўзи кўрсатиб берди.

Ислом Каримов республикани жаҳондаги илғор мамлакатлар даражасига кўтариш учун хориж билан алоқа қилиш керакligини ич-ичдан сезарди. Лекин ҳали Москва жиловни кўйиб юбормас, ҳамма нарса унинг рухсати билан амалга оширилларди. 1990 йилнинг 27 сентябрида Ўзбекистонга дунёнинг таниқли сиёсат арбоблари — ГФР бундестагининг аъзоси, Иқтисодий алоқалар комиссиясининг раиси Х. Швартс ва чет мамлакатлар билан иқтисодий алоқаларни ривожлантириш уюшмасининг раҳбари Б. Бишоп (АҚШ) ташриф буюрдилар. Президент уларни қабул қилиб, ҳамкорлик қилиш бўйича келишиб олди. Ўша йили Тошкентда Совет—Афғон учрашуви ўтказилди. Ислом Каримов мазкур анжуманда қатнашаётган Афғонистон, Ўзбекистон, Тожикистон ва Туркманистон делегатсияларининг аъзоларини қабул қилди, жафокаш афғон диёрида тезроқ тинчлик ва тотувлик бошланишига истак билдирди.

Олтовлон ола бўлса оғзидагин олдирар, тўртовлон тугал бўлса унмаганни ундирар, деган доно айтим бор. Дарҳақиқат, Ўзбекистон раҳбари фақат республикамизда эмас, балки бутун Марказий Осиё минтақасида омонлик, осойишталик бўлсин, деб жон куйдирар, бунинг учун беш давлат раҳбарларининг бирлашуви муҳимлигини дил-дилидан ҳис қиларди. Биринчи учрашув Алматида бўлди. Учрашувда беш раҳбарнинг Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Туркманистон, Тожикистон халқларига мурожаатномаси эълон қилинди. Унда қуйидаги сатрлар бор: «Халқлар дўстлигини мустаҳкамлаш, қайси конституцион меъёрларга ва қайси жамиятга мансублигидан қатъий назар, фуқароларнинг ҳуқуқларига қатъий риоя этилиши, иқтисодий, ижтимоий ва миллатлараро муаммолар самарали ҳал этилиши учун барча ишларни қиламиз». Бу катта мақсад йўлидаги ишнинг бошланиши эди. Муҳитнинг бутун қаршилигини саф бошида турган қайтариб боради. Қолганлар унинг изидан юрадилар. Ҳатто оддий қуш бўлган турналар ҳам ўз йўлбошчилари метин кўкраги, ғайрат-шижоати уфуриб турган жуссаси билан очиб бераётган йўлдан боради.

Ислом Каримов Марказий Осиёдаги ҳар бир республика раҳбари билан алоҳида музокаралар олиб борди. 1991 йил Наврўз байрами арафасида Қирғизистоннинг Ўш шаҳрига ташриф буюрди. Бу тарихий сафар бир неча ой илгари икки халқ юрагида қолган жароҳатга малҳам бўлганди. Шу ерда илк бор Ўзбекистон ва Қирғизистон республикалари ўртасида Дўстлик ва ҳамкорлик тўғрисида шартнома имзоланди. Орадан бир ой ўтгач, Ислом Каримов Туркманистонга ташриф буюриб, қўшни республика билан ҳам шундай шартнома имзолаб келди. Бу сафарларнинг ҳаммаси 1991 йилнинг август ойи ўрталарида беш республика раҳбарларининг Тошкент учрашувига тайёргарликлари эди, десак янглишмаймиз. Президентнинг саъй-ҳаракати билан Ўзбекистон пойтахти яна тинчлик ва дўстлик рамзи бўлди.

Ислом Каримов барча учрашув ва матбуот конференсияларида Президент сифатидаги биринчи бурчи — тинчликни сақлаш эканини такрорлади. Ҳар қандай митингбозлик, кўча юришлари битта чақалоқнинг жонига арзимайди, деди доим. Айни пайтда Ўзбекистонга келган меҳмонларни ҳам шунга чорлади. Чунончи, Исо ат-Термизий таваллудининг 1200 йиллигига бағишланган халқаро анжуман иштирокчиларига йўллаган табригида қуйидаги жумлалар бор: «Қадимдан Шарқ халқларининг илмий-маданий алоқалари кучли эди. Бу ҳамкорлик янада ривожланиб, халқаро дўстликни мустаҳкамлашга хизмат қилишига ишончимиз комил».

Ислом Каримовнинг хорижга қилган илк сафари 1991 йил 17—19 августда Ҳиндистонга бўлди. Орадан кўп вақт ўтмаёқ Ўзбекистон ўз мустақиллигини жаҳонга эълон қилди. Кишанлар парча-парча бўлди. Бозорингни ўзинг қил, тегирмонингни ўзинг торт деганларидай, энди Ўзбекистон биринчи Президенти бошчилигида ўз истиқлол йўлига кирди.

Мустақиллик эълон қилингандан бир ой ҳам ўтмасдан буюк мутафаккир Алишер Навоий юбилейи арафасида Тошкентда жаҳон ўзбекларининг биринчи халқаро учрашуви бўлди. Унда АҚШ, Германия, Афғонистон, Саудия Арабистони, Сурия, Ирландия, Туркия, Австралияда яшаётган ватандошларимиз иштирок этдилар. Юртбошимиз томирида Ўзбекистон, Туркистон дея қони гупиллаб ураётган ватандошларимизга қарата шундай деди: «Биз ўз кучимизни яхши биламиз. Ўз халқимизга ишонамиз. Биз тинчлик ва осойишталик тарафдоримиз ва фақатгина тинчлик йўли билан, биронта инсоннинг бурнини қонатмасдан ўз мақсадимизга эришишга ҳаракат қиламиз ва ўз ниятимизга етамиз, иншоаллоҳ!» Бу даъват бутун дунёда акс-садо берди.

Орадан кўп ўтмай Истанбулда «Қора денгиз иқтисодий ҳамкорлик минтақаси: Туркия ва Ўрта Осиё республикалари» мавзуига бағишланган жаҳон иқтисодий анжумани ўтказилди. Анжуманнинг ялпи мажлисида Ўзбекистон раҳбари ўз нутқида ижтимоий ҳамда иқтисодий ислоҳотлар йўлидан тез ва дадил қадам ташламоқ учун Ўзбекистоннинг қучоғи чет мамлакатларга ва чет мамлакатларининг бағри ҳам Ўзбекистонга очиқ бўлиши керакligини айтди. Сал ўтмай Ислом Каримов Хелсинкида Европа ҳавфсизлик ва ҳамкорлик кенгашида ўз мамлакатини жаҳоннинг манаман деган раҳбарларига таништирди: «Бу қадар мўътабар анжуманда Ўзбекистоннинг овози биринчи бор янгради. Айни шу боисдан ҳам биз овозимизни аввал бошданоқ халқимизнинг тинчлик ва ҳамкорликка бўлган эзгу орзулари ифодаси деб тушунишларини истаймиз».

Шу тариқа Ўзбекистоннинг ташқи сиёсати жаҳонга аён бўла борди. 1993 йилнинг 18 июнида Швейцариядаги «Форум Фонд» халқаро иқтисодий ташкилоти сессиясида Президент ташқи сиёсатимиз асосларини баён этиб берди. Чунончи, ташқи иқтисодий фаолиятимизда суверенитетни ҳурмат қилиш, барқарорликни ва ички ишларга аралашмасликни ҳимоя қилиш, атом қуроли ва бошқа турдаги оммавий қирғин воситаларини таъқиқлаш ва оммалаштирмаслик қоидалари асос қилиб олинганлиги алоҳида таъкидланади.

Қўшнинг тинч — сен тинч. Шу маънода Ўзбекистон Президентининг Тожикистонда тинчлик ва осойишталикни тиклаш ва қарор топтириш йўлида олиб бораётган қураши алоҳида мақола учун мавзу. Шундай бўлса-да, бу курашнинг айрим қирралари ва самаралари ҳақида қисқача тўхталиш мақсадга мувофиқдир.

Юрт сардорининг азалдан бир дуторнинг икки тори бўлиб келган тожик биродарларимизга чинакам ҳамдардлик, саховатпешалик қилганини биргина мисолда яққол кўриш мумкин: Республика Вазирлар Маҳкамасининг махсус қарорига мувофиқ қисқа муддатда қардош Тожикистон аҳолиси учун 400 тонна ун, 10 тоннадан зиёд гуруч, макарон маҳсулотлари ва ўсимлик ёғи, 5 тонна шакар, кўплаб дори-дармон, кўрпа-тўшак, болалар кийимлари ва пойабзаллар, чодирлар жўнатилди. Бу оддий мурувват ёхуд хайр-эҳсон эмас, балки ўзбекнинг тожикка бўлган меҳр-муҳаббати, хайрихоҳлигу дарддошлиги ифодаси эди.

«Тожикистон овози» газетасида босилган қуйидаги сатрларни ҳаяжонсиз ўқий олмайсиз: «Ҳафталаб оғзига нон тегмаган ёш болалар учиб келаётган вертолётларга қараб: «Бу бизнинг отамиз Ислом Каримов, у киши бизга нон юборган, нон», — дея бақириб-чақирганларини тасвирлашга қалам ожизлик қилади. Вужудингда жунбушга келган улкан миннатдорлик туйғуларини ифодалаш учун на сўз, на сифат топасан, киши».

Шу ўринда Ислом Каримовнинг Тожикистон воқеаларига жонқуярлик билан муносабатда бўлганлигига яна бир мисол келтириб ўтмоқ жоиздир. 1993 йилнинг июл ойида Алмати шаҳридаги олиймақом учрашувлардан сўнг бўлган матбуот конференсиясида мухбирлар тожик-афғон чегарасида юзага келган танглик ва Ўзбекистон ҳамда Қозоғистон раҳбарларининг бу муаммога муносабати хусусида саволлар беришганда, Ислом Каримов бу муаммонинг беш жиҳатига муфассал тўхталганди. Айни пайтда у Тожикистон халқи ва раҳбарияти вужудга келган муаммоларни босиқлик ва ақл-заковат билан, тинчлик ва адолат йўли билан ҳал этишга қодир, деб ишонч билдирганди.

Ислом Каримов табиатига қуруқ қузатувчанлик, кутиб туриш одати бегона. Агар Тожикистондаги олов ўчирилмаса, у бошқа республикаларга ўтиши аниқ. Ислом Абдуғаниевич бу ҳақда 1992 йилнинг сентябр ойида БМТ Бош котиби Бутрос Голийга мактуб йўллади. «Бош котиб жаноблари, — деб ёзади Президент ўз хатида, — мазкур минтақадаги вазиятни барқарорлаштириш ва мустаҳкам тинчлик ўрнатиш учун мўътабар ташкилотингиз номидан ҳақиқий аҳволни ўрганиш ҳамда зарур чораларни кўриш мақсадида дарҳол БМТнинг махсус комиссиясини юборишингизни Сиздан ўтиниб сўрайман».

Худди шундай бўлди: жаҳоннинг энг нуфузли ташкилоти ўз вакилини Тожикистонга юборди. Бу билан чекланиб қолмасдан Бутрос Голий Ислом Каримовга жавоб хати йўллади. Унда Ўзбекистонда тинчлик-осойишталик барқарор бўлиб турганлиги таъкидланади.

Тожикистондаги ўзбек жамияти раиси Қурбон Сатторовнинг Президентимизга йўллаган хатида шундай сўзлар бор: «Ҳеч бир муболағасиз айтиш мумкинки, жафокаш Тожикистондаги биродаркушлик уруши олови сўндирилишида Сизнинг саъй-ҳаракатингиз беқиёс бўлди. Аждодлари юзлаб йиллар шу сарзаминда яшаб келган ўзбеклар пароканда бўлиб кетишдан асралдилар, тожик миллатининг мавжудлиги ҳам сақланиб қолди». Бу гапларни минтақада яшаётган эзгу ниятли ҳар бир одам айтиши мумкин. Ислом Каримов Тожикистон муаммосини жуда катта халқаро анжуманларда ҳам дадил кўтариб чиқди. Европада ҳавфсизлик ва ҳамкорлик кенгашининг 1994 йил декабрда бўлиб ўтган Будапештдаги конференсияси минбаридан И. Каримов Америка қитъаси ва Европадаги 53 етакчи давлатнинг раҳбарлари диққатини Тожикистон масаласига қарата олди.

Ислом Каримовга хос фазилатлардан бири шундаки, Ер шарининг бирор нуқтасида ўқ отилар, инсон қони тўкилар экан, у ўзини хотиржам ҳис этолмайди. Будапешт анжуманидан бир ҳафта ўтиб, 1994 йил 12 декабрда И. Каримов АҚШнинг Тожикистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси С. Эскудерони қабул қилди. АҚШ ҳукумати вакили билан учрашувда Марказий Осиё минтақасида тинчлик ва барқарорликни таъминлаш, Тожикистондаги вазият, Тожикистон — Афғонистон чегарасидаги кескинликни бартараф этиш, жафокаш тожик халқига мутараққий мамлакатлар ва халқаро ташкилотларнинг инсонпарварлик ёрдамини уюштириш билан боғлиқ масалаларни муҳокама қилди. Дўст ҳам, кимнинг ким экани ҳам бошга синов тушганда билинади, дейдилар. Ўзбек билан тожик бир боғнинг гул ва булбули, улар айро ҳолда бахтли бўлолмайди.

Нафақат Тожикистон, айни чоғда ён ва жон қўшнимиз Қирғизистон, Қозоғистон, Туркманистон билан ҳамдўстлик, қардошлик ришталарини чамбарчас боғлаш йўлидаги Ислом Каримовнинг бетиним меҳнати, саъй-ҳаракати ва ғайрат-шижоатини эслашнинг ўзи кишига завқ-шавқ бағишлайди. Масалан, Қирғизистон билан муносабатларимизни олайлик. Ҳар икки мамлакатнинг ўзаро ҳамкорлик ва яхши қўшничилик алоқалари йил сайин эмас, балки ой ва кун сайин ривожланиб бораётгани ҳаммага маълум. Мустақилликнинг илк одимлариданоқ Ислом Каримов ташаббуси билан ўзбек ва қирғиз халқлари ўртасидаги азалий қўшничилик ва ҳамкорлик янги босқичга кўтарилди. «Ўзбек халқи билан қирғиз халқи ўртасида бошқа бировнинг воситачилик қилиши шарт эмас», деганди Президентимиз Ўш вилоятида бўлган чоғида. Юртбошимиз Бишкекдаги расмий учрашувларда ягона иқтисодий макон барпо этиш тўғрисида гапирди: «Бозор бирдавлат ичида бўлмайди. «Ипак йўли»дан қатнаган карвонларни эсланг. Ҳа, буни ўзбек ҳам, қирғиз ҳам, қозоқ ҳам, тожигу туркман ҳам унутмаслиги керак. Минг йиллар давомида бирга бўлиб келган бу халқларнинг келажаги ҳам бирга яратилиши заруриятдир».

Ҳа, дарвоқе, Марказий Осиёда барқарорликни таъминлаш, тинчлик ва осойишталикни сақлаш, ўзаро муносабатларни кенгайтиришда Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон ўртасидаги амалий ҳамкорлик катта аҳамият касб этмоқда.

МДҲ доирасидаги алоқаларни кенгайтиришда бу уч мамлакат Президентларининг саъй-ҳаракатлари, ҳамжиҳатлиги, сўз ва иш бирлиги таъминланаётгани минтақавий бирлашувни мустаҳкамлашда янги саҳифалар очаяпти. Ахир, маслаҳатли тўй тарқамас, дейдилар.

Юқорида қайд этилган амалий ташриф чоғида Президентимизнинг Марказий Осиё халқлари ўртасида яхши қўшничилик ва тинчлик анъаналарини мустаҳкамлаш, осойишталикни барқарорлаштириш борасидаги оламшумул фаолияти юқори баҳоланди. «Руҳоният» маънавий тикланиш халқаро Ассотсиатсияси кенгаши Ислом Каримовни «Халқлар ўртасидаги тинчлик ва тотувлик учун»мукофоти билан тақдирлади. Бу юксак мукофот халқлар биродарлиги, тинчлик, тотувликни қарор топтиришга беқиёс ҳисса қўшган давлат ва жамоат арбобларига берилади. Мукофот сохибига диплом, нишон билан бирга тинчлик тимсоли сифатида оқ от, оқ шунқор совға қилинди, эгнига зар чопон ёпиб, оқ қалпоқ кийгизилди. Шундай юксак мукофотнинг биринчи сохиби Президент Ислом Каримов бўлди. Бундай эътироф халқимизнинг кўнглини яна тоғдай ўстирди. Зеро, ишонган кишингга бошқалар ҳам ишонаётганини кўрсанг, ишончинг янада ортади.

Ўзбекистон мустақилликка эришгандан сўнг тарихан қисқа муддат ичида Ислом Каримовнинг хорижий мамлакатлар билан ўрнатган ўзаро алоқа кўпқирралари ҳақида ўйлаганимизда, унинг ғайрат-шижоатига қойил қолмай илож йўқ. Атиги тўрт ярим йил мобайнида у Туркия, Хитой, Саудия Арабистони, Жанубий Корея, Малайзия, Индонезия, Покистон, Финляндия, Австрия, Эрон, Миср, Германия, Нидерландия, Франсия, Буюк Британия ва Шимолий Ирландия Қироллиги, Ҳиндистон, Япония, Полша каби мамлакатларга расмий дўстона сафар уюштирди. Айни пайтда Ўзбекистон заминида Ҳиндистон, Афғонистон, Туркия, Финляндия, Малайзия, Корея, Хитой, Франсия каби давлатларнинг олий мартабали раҳбарлари билан музокаралар олиб борди. Тинчлик ва ҳамкорликни кўзлаб бир қатор тарихий битим ва шартномалар имзоладики, бу Ислом Каримовнинг ўз халқи олдидаги буюк хизматларидир. Яхшиси, юртбошимиз ҳақида чет эллардаги сиёсий ва жамоат арбоблари билдирган мулоҳазаларга қулоқ тутайлик. Осиё ва Африка халқлари бирдамлик ташкилотининг президенти, доктор Мурод Голиб шундай дейди: «Президент Ислом Каримовнинг тинчлик ва осойишталик йўлини чин дилдан қутлайман. Ўзбек халқи чин маънода бахтли халқ». Германия матбуоти Ислом Каримовни «Марказий Осиёдаги энг кучли Президент», Ўзбекистонни эса «Ҳамдўстлик мамлакатлари орасидаги энг осойишта ва ривожланаётган мамлакат», деб тан олди.

Юртбошимизнинг хорижий давлатларга сафарларида шуни пайқаш мумкинки, тили калимага келмаган баъзи бировлар айтганидек, «моддий ёрдам сўраб» эмас, аксинча, тенг ҳамкорлик муносабатларини ўрнатиш, барча жабҳаларда алоқаларни йўлга қўйиш, халқаро муаммоли масалаларни сиёсий йўл билан ҳал этиш, Марказий Осиё минтақасида, умуман, Ер юзида тинчлик ва осойишталикни, барқарорлик ва хотиржамликни таъминлаш Ислом Каримов фаолиятининг асосий қирраларини белгилайди. Бугун Ўзбекистоннинг дунё ташқи сиёсатида тутган ўз ўрни бор. Иқтисодий, сиёсий, маданий ва бошқа соҳалардаги ўзаро ҳамкорлик ривож топиб, мустаҳкамланиб бораётир. Донишмандлик ва ташаббускорлик билан иш тутаётган Президентнинг халқаро майдонда ҳам нуфузи, ҳам эътибори ортаётганлигидан ҳеч ким кўз юмолмайди.

Ислом Каримов қайси мамлакатда бўлмасин, ўзининг изчил йўлига, тинчлик ва осойишталикни сақлашга содиқлигича қолмоқда.

У ҳинд давлатининг асосчиси Маҳатма Ганди ёдгорлиги пойига гулчамбарлар қўйиб, зиёрат қилгач, хотира боғига бир туп ниҳол ўтказар экан, тўлқинланиб айтди: «Бу ниҳолнинг туб-томирлари халқларимиз ўртасидаги дўстликдек бақувват ва чукур бўлсин».

Ислом Каримовнинг Франсияга қилган сафари ҳам ташқи сиёсатда янги уфқлар очгани ҳеч кимга сир эмас. Франсия Республикаси Президенти Франсуа Миттеран (руҳи шод бўлсин) Ислом Каримовнинг Парижга ташрифининг аҳамияти ҳақида гапирар экан, уни шундай таърифлади: «Ҳозирги сиёсий вазиятда Марказий Осиёда етакчи ўринни эгаллаб турган мустақил Ўзбекистон Шарқ ва Ғарб ўртасида ишончли кўприк бўлиши мумкин». Ўз навбатида юртбошимиз расмий қабул маросимида сўзлаган нутқида: «Халқимиз катта эҳтиром билан қарайдиган француз ёзувчиси Виктор Гюгонинг «Бутун дунёда тинчлик ғояси барча миллатлар мулкидир. У энг юксак бахт-саодат сифатида тинчликни талаб қилади», — деб айтганди. Буюк инсонпарвар ёзувчининг бу сўзлари ўзбек халқининг айтимига ҳамоҳанг:«Элга эл келса давлат, элдан эл кетса кулфат». Қаранг, бирорта учрашув йўқки, у ерда албатта, тинчлик деган муқаддас сўзга Президент урғу бермаган бўлса.

1993 йил 23 октябр куни — БМТ ташкил топган кунда ҳамда Ўзбекистонда БМТ ваколатхонасининг расмий очилишига бағишланган тантанали маросимда Ислом Каримов иштирок этиб, шундай деди: «Гўзал Тошкент шаҳрида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ваколатхонаси очилаётгани катта тарихий воқеадир. Бу тарихий ҳодиса умумжаҳон ташкилоти тузилган кунда рўй бераётгани алоҳида эътиборга молик. Ўзбекистон ҳамжамиятининг тенг ҳуқуқли аъзоси сифатида жўшкин, зиддиятли даврда Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг дунёда тинчлик ва хавфсизлик йўлидаги саъй-ҳаракаларини қўллаб-қувватлайди. Бу нуфузли ташкилот Марказий Осиё минтақасида барқарорликни таъминлаш мақсадида семинар чақиради, деб умид қиламиз. Республикамиз пойтахти Тошкент унга муносиб жой бўла олади».

Барқарор тинчликка интилиш Ислом Каримов ҳаётининг мазмунини ташкил этишини ифодаловчи бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Саодатли турмушимизни белгиловчи бирдан-бир омил — тинч-тотув яшаш эканлигини у ёки бу минбардан туриб бор овозда ҳимоя қилаётганлигининг ўзи Президентнинг изчил ташқи сиёсатдаги залворли одими нақадар аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади.

Баралла овоз билан эътироф этиш керакки, Президентнинг Ўзбек давлатчилигини тиклаш йўлида, тинчлик, тотувлик, осойишталик, хотиржам меҳнат қилиш йўлида олиб бораётган жонкуярлиги, фидойилигини таърифлашга сўз тополмайсиз.

Гапнинг индаллосини айтадиган бўлсак, уст-бошимиз бутлиги, дастурхонимиз тўкин-сочинлиги — ҳамма-ҳаммаси юртимиз осойишталиги ва барқарорлигига, бир-биримиз билан аҳиллиқлигимизга, ҳамжиҳатлигимизга боғлиқ. Авлоддан-авлодга ўтиб келаётган бир ҳикмат бор: кўпчилик бирикса, тоғни қулатар. Мозий бу ҳикматни ўз синовидан ўтқазган. Асли одам боласи яхшилик учун туғилган экан, нурафшон эзгулик сари мудом интилиш керак. «Новое русское слово» газетаси (АҚШ):«Ўзбекистон Республикасида барқарорликни сақлаб туриш Каримовнинг асосий вазифаси бўлиб қолмоқда», дея ҳақ гапни ёзганди. Ушбу газетада ёзилган қуйидаги жумлаларга кўз югуртирамиз: «Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг хавфсизлик кенгаши Ўзбекистон Президенти Ислом Каримовнинг сиёсий фаолиятига эътибор бериб, беқарорлик давом этаётган кўпгина давлатларнинг раҳбарларини унинг тажрибаси билан таништирса ёмон бўлмас эди. Можаронинг олдини олиш бундай можарони тугатишдан ҳам муҳимроқ вазифадир. Эҳтимолки, Каримов можаро энди куртак отаётганда уни бартараф этиб, халқаро ҳамдўстликнинг миллиардлаб маблағини тежаб қолаётгандир. Балки у Нобел тинчлик мукофотига номзод қилиб кўрсатишга арзир».

Маълумки Ўзбекистон НАТОнинг «Тинчлик учун ҳамкорлик» шартномасига 22-аъзо бўлиб кирди. Бу ўзбек давлатчилиги йўлида Президентимиз ўзининг изчил сиёсати — тинчлик сиёсатини собитлик билан амалга ошираётганининг бир ифодаси бўлди. Зеро, мамлакатимизда барқарорлик, миллатлараро тотувлик ва фуқаролик осойишталигини биринчи ўринга қўйилаётганлиги ҳам бежиз эмас.

Ислом Каримовнинг тинчлик сиёсатида халқ қисмати, Ватан манфаати дунёвий муаммолар ва Ер шари тақдири билан узвий равишда боғланади. Шунинг учун ҳам бу сиёсатнинг қиммати баланд. Унинг ҳаётийлиги эса халқ турмуши билан боғлиқлигида, инсон қарашлари ва эҳтиёжлари, орзу-умидлари билан уйғунлигида.

Президент Ислом Каримовнинг тинчлик сиёсати ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий ва маънавий ислоҳотлар билан узвийлиги сабабли дунё давлатчилиги тузигида алоҳида, ўзига хос ўринга эга. Айни пайтда, унинг ўз овози ва ўз сўзи бор. Шунинг учун ҳам Каримовнинг дунё минбарларидан айтган ҳар бир сўзи диққат билан эшитилади, алоҳида кузатилади, таҳлил этилади ва баҳоланади. Пировардида дунёвий муаммоларни ҳал этиш борасидаги асосли, мазмун-мағизли мулоҳазаларни инобатга олинади. Бунга Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Кенгаши, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ҳамда бошқа қатор халқаро минбарларда, нуфузли давлатлар раҳбарлари билан учрашувларда кўтарилган масалалар, билдирилган фикр ва таклифлар яққол мисол бўла олади.

Ўзбекистоннинг тинчлик сиёсати ривожланиб, такомиллашиб бораяпти. Бу сиёсат Ўзбекистоннинг дунёвий мавқеини ошириб, ҳаётий таклифларини яна бир бор намойиш этди. Бор-йўғи 10 кун мобайнида рўй берган ана шу тарихий воқеанинг ўзи Президентнинг халқ фаровонлиги, Ватан равнақи, мамлакат ва бутун дунё тараққиёти йўлида сарфлаётган жуда катта куч-ғайратини, самарали фаолиятини кўрсатиб туради.

Ота-боболаримиз «Бир кун жанжал бўлган уйдан қирқ кун барака кетади», — деб бежиз айтишмаган. Ақл-идрок, меҳр-оқибат устун ерда нифоққа ўрин қолмайди. Ватан ҳаммамизники, унда тинчлик устивор бўлиши учун барчамиз, Ватан менга нима берди, деб эмас, мен Ватанга нима бердим, унинг равнақи йўлида нима қилдим, деган эътиқод билан яшашимиз керак. Назаримда, Каримов ҳам оддий фуқаро, ҳам ватанпарвар Шахс сифатида ана шу эътиқодни ўзига шиор қилиб олган. 1994 йил декбрининг биринчи ўн кунлигида Можористоннинг пойтахти Будапештда бўлиб ўтган Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик кенгаши конференсиясида бунга яна бир карра амин бўлдик. Мазкур конференсия кейинги йиллар тарихида бағоят нуфузли халқаро анжуман сифатида қолади. Конференсия Европа ва Евроосиё муаммоларини ҳал этиш, қитъада ва бутун жаҳон жамиятида бу обрўли ташкилотнинг тинчлик ўрнатишга доир ҳаракатларини кучайтириш билан боғлиқ масалаларни муҳокама этди. Зеро, ўз хонадонида хотиржамлик бўлишини истаган қўшнининг уйида тинчлик бўлиши учун ҳам қайғуради. Конференсияда Билл Клинтон, Жон Мейжор, Бутрос Голий, Борис Елтсин, Гелмут Кол каби етакчи давлатларнинг, халқаро ташкилотларнинг бошликлари, замонамизнинг таниқли сиёсатчилари орасида Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ислом Каримов ўзига хос фикр юритиши, сиёсий қарашларининг кенглиги, тутган йўлининг қатъийлиги, таклиф ва ташаббусларининг салмоғи ва мазмундорлиги билан ажралиб туради ҳамда яна бир карра дунё жамоатчилигининг диққатини ўзига, яъни Ўзбекистонга қарата олади. У ўз овози, нияти ва сиёсатидан жаҳон аҳлини воқиф этди. Зотан, тинчлик ғояси бизнинг энг олий мақсадларимиз билан муштаракдир. Каримов ўз нутқида шундай деди: «Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик кенгаши фаолиятида минтақавий фаолиятни мувофиқлаштириш ва ривожлантириш масалалари тобора кўпроқ ўрин эгалламоғи лозим. Тарих тақозоси билан ёнма-ён яшашга маҳкум бўлган давлатлар ва миллатлар ўртасидаги ҳамкорлик — улар ўртасидаги ўзаро ишончни мустаҳкамлашнинг, ҳозирги замонда тобора авж олиб келаётган миллатлараро ва минтақавий курашлар ва урушлар хавфини бартараф этишнинг энг муҳим омили ва воситасидир».

Биз диёримизда тинчлик ва барқарор турмушни таъминлашда Ислом Каримовнинг беқиёс хизматларини адолат ва холислик билан эътироф этган ҳолда, Президент фаолиятининг бу қиррасини атайин бўрттириб кўрсатиш ниятидан йироқмиз. Чунки, тинчлик деган бағри ва кўнгли бутунликка миллионларнинг онгли, жонфидо заҳматлари, изтироблари туфайли эришилди. Ҳар ким ўз меҳнат ўрнида ҳалол тер тўкса, ўз уйида оила аъзолари, жамоада ёр-дўстлари, биродарлари билан сабр-бардош ва қаноатга асосланган собит ва барқарор муомала-муносабат ришталарини ўрнатса, ягона уй — мамлакатда тинчлик устувор бўлади. И. Каримов «Мен Ўзбекистонни 23 миллионли улкан оилага ўхшатаман», — деб бежиз айтмади. Шоиримизнинг ҳикматга айланган қўйидаги сўзи эса, мамлакат тинчилиги оилалар, оддий кишилар тотувлигидан куч-қувват олишига далилдир: «Уйда тинчи бўлсин йигитнинг аввал...» Инсоф билан айтганда, асл ва рамзий маънодаги оиламизнинг ҳар бир аъзоси ҳаммамизнинг ягона бойлигимиз-тинчликни сақлаш йўлида риёзат ва заҳмат чекишдан чўчимаслиги керак. Бирни кўриб фикр қил, бирни кўриб шукр қил, дейдилар. Биз, табиатан, парча нон учун бир карра, қултум сув учун икки карра шукрона айтувчи, озни кўп, йўқни бор кўрувчи некбин халқмиз. Бу фазилат ортида, айримлар изоҳлаганидек, маҳдудлик эмас, ғеруғ кунлар тилаги, эзгу мурод барқ уради. Халқнинг табиий ва илмий салоҳияти чароғон кунларни етаклаб

Райҳонлар тароватисўнмасин

Амир Темур мактублари

Адолатли улуғ амир, замона раҳбарларининг раҳбари, ғозийлару мужоҳидларнинг таянчи Жалолиддин Йилдирим Бойазид баҳодир — унинг адолати абадий бўлсин! — самимий ақидаларни ва соф мақсадларни етказувчи салом ва мактовларни мутолаа қилсинлар. Ҳумоюн ҳимматларимизнинг барчасини салтанат ва комронлик ишларини тартибга солишга, ўз мақсад ва эзгуликларимизга етишишга сарфлаётганимизни билсинлар. Ишларнинг муваффақиятли бажарилиши Аллоҳнинг ихтиёрида ва омманинг манфаатига кўмаклашиш унинг ҳукмидадир.

Шундан сўнг (жанобингизнинг) тўғри раъйингизга чизилсинки, бундан илгари Миср ва Шом ҳуккомлари томонидан шариат, ақл ва урф жиҳатларидан қаралганда ўринсиз ва номаълум бу журъат сурати содир бўлган эди. Шу сабабдан бу маъни интиқомни олиш ва (оятда): Ким ёмонлик қилса, жазосини олғусидир («Нисо», 123) дейилганидек, уларнинг сазосини етказиш бизнинг олий ҳимматимиз учун лозим бўлди. Шу восита билан меҳрибон малик (Аллоҳ)нинг иноятн билан ғолиб лашкарларни у тарафга суриб, уларга яхши адаб ва етарли жазо берилди. Улар ўз қилмишларига яраша жазоланадилар («Зумар», 49). Бизга етказган эзгуликлари ва неъматлари учун Аллоҳ таолога ҳамдлар бўлсин!

Хотирдан ўтдики, Рум диёрига ҳумоюн юриш содир бўлганлиги ва у ҳудуднинг сокинлари (аҳолиси) аҳволига андак изтироб, бесаранжомлик йўл топганлиги сабабли мабодо (жанобингизнинг) қувватларига заифлик етишиб, фурсатдан фойдаланган фаранг ҳифаларн ғолиб келмасинлар ва ***у диёрда ислом боғларининг райҳонлари тароватн сўнишга бошламасин.***

Бинобарин, билимдон малик Аллоҳнинг қўллови билан Шом мулклари фатҳ этилиб, истагимиз ҳосил бўлгач, қайтиш яхшироқдир (мақомининг) ҳукмича қайтишга қатъий қарор қилинди. Бу тарафнинг ҳолати ва кечмишлари тегишлича аниқ шарҳлари ва келажак оқибатлари билан таҳрир қилинди. Истагимиз шу эдики, унга ижозат бериб, у томонга жўнатиб юборилса. У ижозатсиз ғойиб бўлган. Шу ҳолатда Фирот сувидан ўтилгач, у жанобингизнинг махсус кишиларидан бўлган Форисннг ўғли Яъқубни юборилди. Садоқат яловлари мусаҳаҳамланди ва яқинлик йўллари очилди, токи у маъни икки тарафнинг ислоҳидан ҳоли бўлмасин, балки Муҳаммадий дининнинг — унга энг тўлиқ саловотлар ва ғўзал мақтовлар бўлсин! — низочилари ва мункирлари учун зўравонлик майдонида журъат қилишга мажоли бўлмасин. Тезликка риоят қилган ҳолда жанобингиздан кутилган жавоб шуки, ***муҳаббат шартларига риоят қилсалар, икки мамлакат халойиқининг ва аҳолисининг осойиши бўла олур. Бу дўстлик сурати мусулмонлик кунлари сафҳаларида ва боғларида ёзилганча қолур.*** Аллоҳ таоло кимни истаса, (ўшани) қил кўприкда қўллайди.

Аҳвол шундайки, аниқланишича, Яъқуб соғ-саломат жанобингизга қўшилибди. Яйлами-ший (яйлоқ) қилмоқ учун Олатоққа юришга қарор қилинди. Ҳозирда барча ғуломлар, фарзандлар, улус амирлари, туманлар амирлари, саййиддар ва машойихларнинг улуғлари, имомларнинг машҳурлари, аъёнлар етакчилари ва бизга тааллуқли иқлиму мамлакатларнинг машҳур зотлари ва давлат арконлари билан кенгаш тузилди. Уларнинг маъқуллаши билан ва Аллоҳ таолонинг истиҳорасидан сўнг дилбанду арҳуманд фарзанд бемонанд мактовли хислатлар эгаси Тангрининг иноятн билан бахтиёрлик нурлари ва асарлари пешонасидан ярқираб турган Мағисуддин Муҳаммад Султон Баҳодирни — Аллоҳ унинг умрини узун қилсин! — дориссалом Самарқанддан талаб қилдик, токи у илоҳий иноят билан унинг амрида ва қарамоғида бўлган барча мамлакатлар ва иқлимларнинг амирлари, лашкар улуғлари, қавмларнинг масъул кишилари, волийлари, ҳокимлари ва раислари билан бирга бу томонга етиб келсинлар.

Булжор[1] шундайки, олий даражада бир қурултой тузиб, бахтли ва муборак бир толеъда (шеър):

Ундан юлдузлар саодатга
етишувчи бир соатда,
Тақвим ундан дўстлик
изловчи бир толеъда.

У фарзанди аржумандни — Аллоҳ унинг умрини узайтирсин! — у мамлакатлар салтанати тахтига ўтқазиб, у диёрнинг ҳал қилиш ва боғлаш изми ва забтбаст жиловини унинг жасорат ва кифоят панжасига тутқазилади. Иншоаллоҳ таоло. Аллоҳ учун бу қийин эмас. («Иброҳим», 23).

Аммо эндиликда маълум қиламизки, биз Шом томондан бир гуруҳ риндлар, бебошлар ва баъзи бошқа кишилар тўдалашганлар ва турк, тожик, араб, халлуҳ, туркманлардан кўплари жамъ бўлишиб, шаҳар девори ва дарвозаларини мустаҳкамлаб ёпибдилар ва бўйсинмаслик ва исён йўлини тутибдилар. Агарчи Бағдод ҳавоси ҳарорининг шиддатли мавсуми бўлганидан ҳавонинг ғоятда иссиқлиги туфайли у томонга лашкарларни ҳаракатга келтириш ниҳоятда қийин бўлса ҳам, аммо, тезда бу кечмишнинг тадорикини қилиш ва тузатиш учун ўз муборак зотиимиз билан андак сипоҳ ҳамроҳлигида у тарафга юрдик. Барча нопок қайсарлар, саркашлар, муборизлар, диловарларнинг олов сочувчи обдор шамшири чашмасидан йўқлик шарбатини тотганларидан кейин, мулрорликка берилган бундай халқ битта қолмай қирилди. Оламлар Раббига ҳамдлар бўлсин («Анъом», 45).

Саодат ва комронлик билан раббоний иноят қўлловида Олатоғ яйлоқига бориш қарорига қайтиб, ушбу хат уни элтгучи орқали юборилди. Энди дўстлик вазифаси ва бирлик тақозоси шуки, жанобингиз ҳам дўстлар қувончи субҳининг тулуъи бўлмиш табриклаш ва баракот кунларига дохил бўлиб, (ўз) фарзандларидан бирини ва бизнинг хешларимизни яхши навкарлар ва маҳрам мулозимлардан бир кишини табриклаш расми билан жўнатсалар, токи иттифоқлик сурати у томондан ҳоли қолмасин, балки у жанобнинг мувофиқлик ва дўстлик безаги билан жилолансин. Иншооллоҳи таоло, шак йўқдирки, у муқаддима (айтилган)нинг тартибга келтирилиши билан сулҳ тизимларининг боғланиши икки томон учун турли-туман фойдалар ва нафлардан иборат натижа бўлғусидир ва бу йўлни тутиш ниҳоли охират савобидан иборат ҳар хил меваларни бағишлағусидир. Жанобингизнинг шариф қулоқларига етишсинки, Абхоз мамлакатининг волийси ва бутун Гуржистон пайғамбарлар саййидининг шариатини инкор этишни ўзларига шиор қилиб олганликлари, балки барча важҳлардан бизга нисбатан келишмовчилик, номувофиқлик тўла собит бўлса ҳам ахвол осойишталиги ва ўз вилояти аҳолисининг офият ва саломатлиги учун тобеълик йўлидан юриб ҳутба ва секка (танга зарб қилиш) ҳумоюн лақаблар билан безаган ва муқаррар мол (хирож)ни адо этишни йилма-йил бажаришни қабул қилган. Ана шу қоидага асосан унинг вилояти аҳолиси амну омонлик тўшагида фароғатда ва хотиржамликда кун кўрмоқдалар. Бизнинг сиз жаноб билан бирлик ва якдилликда бўлишимиз учун турли-туман сабаб ва боислар мавжуддир ва (уларга) ҳусни эътиқод кўмаги боғлангандир. Шунга биноан аҚлуқиёсат етуклиги ва мулкни бошқариш шуни тақазо этадики, дўстлик қоидаларини мустаҳкамлашда саъй-ҳаракатларини аямасинлар ва бу маънини айни садоқат деб билсинлар ва мусолиҳа шарбатини самимий ақида ва сидқи ниятдан узоқ бўлмиш қудурат лойқасидан мусаффо тутсинлар. Чунки дунё ва ундаги барча нарсалар, қудрат эгалари ва арбоблари шундай бир тарзда тириклик ўтказсинларки, у йўлдан мусулмонлар ва фуқароларга зарар етмасин.

(Шеър):

Улуғлар олдида ҳам,
кичиклар олдида ҳам,
Бу жаҳон битта чумолига
озор беришга арзимайди.

Ҳақиқатда ҳам:

Хушнад лойиқ эмас,
жафо номуносиб,
Кел, сулҳу тинчлик
ва сафо мавсумидир.

Шак йўқки, биз билан у жаноб орамизда бирлик асослари мустаҳкамланса, бу маъни қудратли динга душман тоифалари ва шариат мункирларига қарши (иш) бўлиб, уларнинг такаббурлигини синдирар эди. Агар бизнинг сўзимизни бу гал ҳам қабул қулоғи билан эшитмасалар, тўғриликдан ҳоли деб билиб, сансалорлик йўлига ташлаб қўйсалар, эзгулик ва саҳийликни етказувчи вожиб улвужуд ҳазратларидан умид тутилади. Восиқки (ишонамизки), чунончи доимо барча умумий матлабларимизга етишишда ҳамма вақт ва ҳолатда қудрат эгаси Аллоҳнинг қўллови равшан ва зоҳир бўлиб, барча муродларга етишилганидек, бу кечмишда ҳам мақсад чеҳрасини ғайб тутуғи (пардаси) дан тезликда кўрсатар ва тақдир пардаси остида нима бўлса, зоҳирлик ғўшангасидан намоён бўлар. У вақтда надомат фойда ва эътироз наф етказмас. Улуғ тангри номи билан ва анбиё ва авлиёлар арвоҳини (ўртага қўйиб) истайманки, сиз жаноб билан сулҳ қилмоқчиман. Икки орада дўстлик қоидалари мустаҳкам бўлсин, хусумату низо бўлмасин, токи мусулмонлар ҳар икки тарафда фароғатда бўлсинлар; ҳар кимки аҳду мусолиҳанинг катта йўлидан оғишса, насиҳатни қабул қилмаса, фитна занжирларини ҳаракатга келтириб, ваҳшат сабабларини ҳаяжонга солса, бу кечмишнинг заволи албатта унинг ўзига оид бўлади ва у гуноҳқор бўлади. Бу маъниларни ҳақиқат деб билсинлар. Биз изоҳлашни ирода қилганимиз ва у билан танбеҳ бермоқчи бўлганимиз, мана шу.

Изоҳ: Амир Темурнинг бу мактубига Султон Бойазиднинг жавоб ёзган-ёзмагани маълум эмас.

А. ЎРИНБОЕВ,
Я. ВАЛИЕВА таржимаси

1.Булжор — туркий сўз бўлиб, бориш учун олдиндан белгилаб қўйилган жойни англатади.

2.Ясомишнй — туркий сўз бўлиб, бошқариш маъносини англатади

Фарзандлар ёди

Неча йилдирки ҳаловатимни йўқотганман. Кечаси ҳам, кундузи ҳам фикру хаёлим 1931 йил апрелида РСФСР Жиноят Мажмуасига доир 158-модданинг 2, 3, 4, 6, 10-бандларига кўра отувга ҳукм этилиб, отиб юборилган — шаҳид кетган ўн беш нафар юртдошларим ҳамда отамда.

Отув ҳақидаги қарорда қайд этилган ўн беш кишининг бири — Саид Абдурашидович Аҳрорий менинг падари бузрукворим.

Саид Аҳрорий ким эди?

Ҳужжатлардан билишимча, дадам 1919 йилда Тошкентнинг Ўқчи маҳалласида «Ватан» деган мактаб очганлар ва шу мактаб ҳузурида «Изчилар тўдаси» деган ёшлар уюшмаси, «Турк ўчоғи» деган уюшма ва «Турк сўзи» деган рўзнома ташкил этганлар ва унга муҳаррирлик қилганлар. Яна ҳужжатлардан билдимки, Саид Аҳрорий йигирманчи йилларда Туркистоннинг сиёсий ҳаётида фаол иштирок этган — Файзулла Хўжаев бошқарган «Ёш бухороликлар» қўмитасига саркотиб қилиб сайланган, 1920 йил инқилобидан кейин Бухоро Коммунистик Партиясига аъзо бўлган. Бухоро Халқ Шўролар Жумҳурияти Давлат нашриётининг биринчи директори, «Бухоро ахбори» рўзномасининг биринчи муҳаррири, Бухоро Халқ Жумҳуриятининг Озарбойжондаги мухтор элчиси, Халқ Нозирлар Совети аппарати масъул ходими бўлган, юзлаб мақолалар, шеърлар чоп эттирган, 1918 йилда унинг «Инқилоб» пиесаси «Изчилар тўдаси» уюшмаси саҳнасида, «Қизил аскар» пиесаси Ҳамза номидаги театр саҳнасида қўйилган ва ҳоказо... Ўттиз етти ёшида отиб юборилган отам биз учун — унинг йигирма беш яшар рафиқаси ва тўрт фарзанди учун олтмиш йил мобайнида бедарак йўқолган ҳисобида бўлган. Негаки отам 1930 йил 12 ноябр тонгида уйдан ишга кетганича бедарак йўқолган. Уни ҳибсга олган ташкилот ҳеч нима кўрмаган-билмаган бўлиб, онагинамнинг қидирувларига жавоб қилмаган. Ва ниҳоят, Аллоҳ субҳонаҳу ва таолонинг карами ва мустақиллигимиз шарофати билан олтмиш йил деганда отам дарагини топдим. Москвада чоп этиладиган «Родина» журналининг 1989 йил ўн биринчи сонидаги бир мақоладан отамнинг Сталин даври қатлиомига гирифтор бўлганликларини ва ўлимдан кейин 1957 йилда оқланганликларини билдим. Журналистик касбим кўл келди ва баъзи ҳужжатлар билан танишув имкониятига эга бўлдим.

1929, 1930, 1931-йилларда ҳаммаси бўлиб саксон етти киши ҳибсга олинган, улардан етмиш икки нафари собиқ ССР нинг шимолий ўлкаларига беш йилдан ўн йилгача бадарға қилинди — юртимизнинг ўн беш нафар ватанпарвар ўғлони юқорида зикр қилиб ўтилганидек отиб юборилган.

Лекин ота-боболаримиз «қирқ йилдан кейин бўлса ҳам ҳақ жойига қарор топади» деб бежиз айтишмаган — қирқ йил эмас, балки йигирма олти йилда — Хрушчев даврида юртимиздаги жуда кўп зиёлилар — 1937 —1938-йиллар қурбони Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат ва бошқалар оқланди. Эсимда 1957 йилда бўлса керак, Ўзбекистон зиёлиларининг биринчи съезди бўлиб ўтган эди. Ўшанда Нуриддин Акрамович Муҳиддинов ўз маърузасида халқ душмани деб саналиб отилган беш нафар ёзувчининг оқланганлигини эълон қилган эди. Театр биноси зали олқишлардан ларзага келганди — одамлар қарсак чалиш билан кифояланмай севинчларини оёқ дупури билан изҳор қилгандилар. Қалбларимиз, дилларимиз яйраган ўша онлар сира ёдимдан кўтарилмайди.

Афсус бу илиқлик узоққа бормади. Эндиликда маълум бўлишича, ўша 1957 йилларда оқланганлар беш адиб эмас экан. Мунавваркори Абдурашидхонов ва менинг отам — педагог, журналист ва дипломат Саид Аҳрорий ҳам оқланган эканлар.

Шахсга сиғиниш даври қатлиомида ёлғиз бизнинг ўлкамиз эмас, собиқ СССР ҳудудидаги ҳамма халқлар ва биринчи навбатда ўрислар азоб тортганини биз энди-эндигина билаётибмиз...

Шундай қилиб мен отамнинг фожиали қисматидан олтмиш йилдан кейин хабар топдим. Яъни уч ёшимда етим қолган бўлсам олтмиш уч ёшимда, ўнта неваралик бўлганимда отамнинг дараги чиқди. Отамни излаб юриб, Чор Россияси, сўнгра собиқ Совет ҳукумати даврида Туркистон халқлари бошига тушган бедодликларни бартараф этиш, Туркистоннинг Москвага сиёсий-иқтисодий қарам бўлиши, Туркистонни миллий республикаларга бўлиб юборишларига, пахта яккаҳокимлигига йўл қўймаслик, туб ер аҳолига раҳбарлик вазифаларида ўрин бериш каби масалани олға сурган «Миллий истиқлол» уюшмаси аъзолари устидан юргизилган ғаров ҳақидаги ёзувларга рўпара бўлдим. Ҳужжатларнинг ҳикоя қилишича, «Миллий истиқлол» уюшмасини аксилинқилобий, аксилшўравий ташкилот деб ҳисоблаганлар, ўз олдига Совет ҳукуматини ағдариш ва миллий буржуа демократик давлат қуриш вазифасини қўйганликда айблаганлар. Шу йўсин мен шу чоққача ҳеч қачон билмаганим катта кураш — мустақиллик учун олиб борилган яширин кураш шоҳиди бўлдим. Билдимки, ўша чоқлар Туркистонни — унда истиқомат қилган халқларнинг қаршилигига қарамай мажбуран миллий республикаларга бўлиб юборилган бўлса, мустақил давлатимиз Президенти саъй-ҳаракати билан бу ҳудудда яшаган барча халқлар бирлиги тарихий илдизларига куч беришдек эзгу ният ўртага ташланиб, «Туркистон — умумий уйимиз» деган олижаноб ғоя амал олмоқда. Тарихан неча-неча асрлар давомида қандай яшаган, бир-биримизга қандай яқин бўлсак, яна шу гўзал анъаналар тириклигимизга кирди.

Излаган муродига етаркан. Аввал ўрганган ҳужжатлардан отишга ҳукм этилган ўн беш миллий истиқлолчининг етти нафари Тошкент шаҳрида қатл этилганини билган эдим.

1931 йилнинг 3 июл куни Тошкент шаҳрида отилган экан.

Яқинда яна бир янги хабар топдим. Москвада чиқадиган «Вечерняя Москва» рўзномаси 1990 йилнинг 6 декабридан буён собиқ СССР Давлат Хавфсизлик Маркази ҳужжатгоҳи ва ДҲК нинг Москва шаҳри ва Москва области бошқармаси ходимлари ёрдамида тайёрланган отиб юборилган ва яширинча кўмилганлар рўйхатини бериб келарди. Маълум бўлишича, шу рўзнома ўзининг 1992 йил 25 май (душанба куни) сонида бизнинг мамлакатимиз фуқароларидан Москва шаҳрида отиб юборилган ва Москвадаги Ваганков қабристонига яширинча кўмилган ўзбек халқининг ватанпарвар ўғлонларидан беш нафари рўйхатини рўзнома саҳифасида суврати билан берган. Улар «Миллий Истиқлол» уюшмасининг раҳбарлари:

1. Саид Абдурашидович Аҳрорий — 1895 йилда Туркияда туғилган, ўзбек ВКП/б аъзоси, маълумоти ўрта, Самарқанд Молия-иқтисод техникуми ўқитувчиси, Самарқандда яшаган. 1930 йилнинг 12 ноябрида ҳибсга олинган. 1931 йилнинг 23 майи куни отилган. (Шу ўринда изоҳ қилмоқчиман. Отам Саид Аҳрорий ВКП(б)нинг эмас БКП — Бухоро Коммунистик партияси аъзоси бўлганлар. Бу матбуот хатоси бўлиши мумкин).

2. Мунавваркори Абдурашидов - 1878 йилда Тошкент шаҳрида туғилган, ўзбек, партиясиз, маълумоти олий, адабиётчи, Тошкентда Шайхонтохурда, Дархон маҳалласидаги 17-ҳовлида истиқомат қилган. 1929 йилнинг 6 ноябрида ҳибсга олинган, 1931 йилнинг 23 майи куни отилган.

3. Салимхон Тиллахонов, 1890 йилда Тошкентда туғилган, ўзбек, партиясиз, маълумоти — тугалланмаган олий, «Плодовинсоюз» инструктори, Тошкент шаҳрининг Девонбеги маҳалласидаги 169-ҳовлида истиқомат қилган. 1929 йилнинг 6 ноябрида ҳибсга олинган, 1931 йилнинг 23 майи куни отилган.

4. Тангриқулҳожи Мақсудов, 1900 йилда Тошкентда туғилган, ўзбек, партиясиз, маълумоти ўрта, ишчи факультетига кирувчиларни тайёрлаш курси мудири. Тошкент шаҳрида яшаган. 1929 йилнинг 6 ноябрида ҳибсга олинган, 1931 йилнинг 23 майи куни отилган.

5. Нажмитдин Шераҳмедов, 1900 йилда Тошкентда туғилган, ўзбек, партиясиз, маълумоти бошланғич, муқим бир машғулоти йўқ. Тошкентнинг Бешёғоч даҳасида, Машраб маҳалласида истиқомат қилган, 1929 йилнинг 6 ноябрида ҳисобга олинган, 1931 йилнинг 23 майи куни отилган.

Шундай қилиб, бу икки рўйхатга биноан ҳаммаси бўлиб 12 маҳбус отиб юборилган. Лекин отувга ҳукм этилган 15 маҳбуснинг:

1. Ғулом Икромов;
2. Мирҳалил Каримов;
3. Толибжон Мусабоевларнинг тақдири нима кечди экан, улар ҳам отилганми? Қаерга қўйилган? Бу саволга жавобни қайдан излайлик!

Ўйлайманки, излаймиз, излашни давом эттирамиз.

Лекин излаб топганларимиз ёдини абадийлаштириш ҳақида ҳам ўйламоқ, бу борада бир фикрга келмоқ жоиздир. Ахир олтмиш йилдан ҳам ортиқ давр мобайнида миллий истиқлолчилар қисматидан бехабар келганмиз. Истиқлолимиз шарофати билан беш миллий истиқлолчининг Москва шаҳридаги Ваганков қабристонига қўйилганидан хабардор бўлдик. Ўйлайманки, улар қабридан тупроқ келтирилиб «Тошкент ҳақиқати» рўзномасининг 1995 йил 22 ноябридага 92-сонида журналист Соат Мусаев таклиф қилганидек, ўз она-ватанлари тупроғига қўйилса.

Яна изласак. Шу изланишлар натижаси ўлароқ қатл этилганлардан уч кишининг фарзандларини топганман. Уларда ҳам оталаридан қолган суратлар, қалбларида оталари ҳақида хотиралар оз бўлса-да бор.

Туркистонни озод, эркин кўришни орзу қилган, орзу қилиш билангина кифояланмай бу йўлда курашиб, эркинлик яловини баланд кўтарган эркимиз душманлари тарафидан отиб юборилган ватандошларимизнинг охиратлари обод бўлсин. Биз ҳурриятга эришган юртдошлари улар ёдини абадийлаштириш йўлидаги саъй-ҳаракатимизни жадаллаштирайлик.

Эрксуяр халқимиз ўз фарзандлари ёдини абадийлаштириш йўлида имкониятини дариғ тутмайди. Бунга ишончим комил.

Холида АҲРОРОВА,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими

Миллат элчиси

Баҳористон қўшиғим маним,
Мавжи тўлқин доғдин таратар,
Авжи тўлқин кўкларга етар,
Ўзбекистон — Ватаним маним.

Юртимизни жаҳонга таништиришда санъат турларидан бири — қўшиқ жуда катта рол ўйнаган ва ўйнайди. Яхши қўшиқ гоҳо таржимасиз ҳам узоқ-узоқларга етиб борган ва шу қўшиқ ўзбекники эканини бошқа юртлар, бошқа миллатлар фахмлаган, ҳурмат қилган ва шу сабаб Ўзбекистон ҳақида кўпроқ тасаввурга эга бўлишни, кўпроқ билишни хоҳлаганлар.

Ҳа, Ватанни тараннум этадиган ҳар бир ҳаяжонли қўшиқ ўз шинавандаларини тезда топади. Ватанни эъзозлаш, қўшиққа солиш — ҳар бир санъаткор учун ҳам қарз, ҳам фарз.

ХХ аср ўзбек санъатининг буюк хонандалари: Ҳалима Носирова, Тамарахоним, Юсуф Ёқубов, Саодат Қобулова, Ғулом Абдураҳмонов, Саттор Ярашев, Насим Ҳошимов, Эргаш Йўлдошевлар ўзбек қўшиқчилик санъатига ўзларининг ажойиб, бетакрор овозларини қўша туриб, дунёнинг бурчак-бурчакларига етказа олганлар ва гулдурос олқишларга бир неча минг маротабалаб сазовор бўлганлар. Ўз Ватанини мадҳ этишдек яна қандай бахт бўлиши мумкин! Бундай тарихий муборак воқеаларни эслаш ҳозирги кунда айни муддао.

Қўшиқ — бу жон озиғи дейишади. Албатта, қўшиксиз ҳаётни бир зум тасаввур ҳам қилиб бўлмайди. Тили энди чиққан бола қўшиқ ўрганади, шеър ўрганади. Унга бу файзли санъатни онажони, отажони, қўлаверса боғча ва мактабларда — ўргатишади. Нега шундай десангиз буни эзгулиққа интилиш деб изоҳлаш, жавоб бериш мумкин. Ҳа, бола бощдан деганларидек, она алласини тинглаган фарзандни Ватан туйғуси қамраб олади.

Она-Ватан ҳақидаги қўшиқлар аввал саҳнадан эмас болалар боғчаларидан бошланиши даркор. Тахминан, 90-йилга довур болаларга мос-мутаносиб қўшиқлар жуда ҳам кам яратилган. Эътибор жиддий тус олмаган, лоқайдлик бўлганлиги сабабли, болалар телевизор экрани орқали эшитган қўшиқларини, масалан: «жонон бўламан деб шундоққина юрасанми...»га ўхшаш ва шу каби севги қўшиқларини ёд олиб айтиб юришларини биламиз.

Ана биринчи муаммо!

Сабаби...?

Сабаби менимча, аввало шуки, биз бастакорлар — композиторлар болалар учун яратган қўшиқларимиз болалар ҳурматини, муҳаббатини қозона олмаган. Уларнинг мурғак, соф юракларига етиб бормаган. Иккинчи сабаб, яхши қўшиқларимиз нотага муҳрланиб эгасига етмаганлигида. Бу аччиқ ҳақиқатни ҳаммамиз яхши англаймиз, лекин бу мураккаб муаммони тезда ҳал қилиб бўлмайди. Нега десангиз, бу — санъат.

Эсимда, 60—70-йиллар чоғи. Собиқ шўро рус композиторлари О. Фельцман, Островкий, Шаинскийлар болалар учун жуда ажойиб қўшиқлар басталадиларки, бу қўшиқларни барча миллат болалари жон-дилдан яхши қўриб айтиб келдилар ва «День рождения», «Солнечний круг» каби қўшиқлар бир умр ёддан чиқмайдиган қўшиқларга айланди. Озар қўшиғи «Жип-жип жўжаларим»ни айтмайсизми? Бу қўшиқлар болалар ва катталар дил тўридан ҳам жой олган.

Консерваторияни битирган бир композитор бир суҳбатда домласидан сўрабди: — Мен болаларга учун қўшиқлар ёзмоқни ўйлаб юрибман, катталар учун ҳозирча мендан қўшиқчи чиқмаяпти.

Домласи шундай жавоб бериби:

— Болаларга қўшиқ ёзиш учун катталарга қўшиқлар битиб синовдан ўтиб кўр. Маъқул қилолсанг, сўнг болаларга ёз. Чунки кичик авлодни алдаб бўлмайди. Изоҳ ортиқча. Бу гапнинг маъносини ўқувчига ҳавола этиб, иккинчи муаммога ўтамиз.

Тарих шуни кўрсатадики, чор Россияси, собиқ Совет сотсиализмига қадар ўзбек мусиқасида композитор, бастакор, мелодист деган иборалар бўлмаганлиги аниқ. Аммо қўшиқчилик санъаткорлар ижодида давом этаверган. Устозлар шогирдларига янги яратилган куй ва қўшиқларини ўргатиб, мерос қилиб қолдирганлар ва бу қўшиқлар-куйлар асрлар оша бизгача етиб келган.

Демак, ўзбекнинг миллий мусиқаси жуда кўҳна замонлардан сайқалланиб, янги-янги пардалар кашф этиб, замоннинг зайлига монанд бўлиб, пасту баландлардан ўтиб, сараланиб, таронаю мушкулоту, мақомларга айланиб давом этди. Ўзбек миллий мусиқасини сақлаб қолишда, уни ривож топишида, бегона, ёт пардаларни ўзбек ва тожик миллий мусиқасига йўлатмаслиқда, ўзларини беҳисоб илм-билим, қувватқудратларини қўшган мутафаккир алломаларни бир дам эслайлик. Бу улуғ зотлар: Ал-Форобий, Мирзо Улуғбек, Абдураҳмон Жомий ва ўн икки мақомга улкан ҳисса қўшган шеърият султони Мир Алишер Навоий бўлганлар. Улар уд чалганлар, шогирдлар тўплаганлар, янги куйлар, қўшиқлар басталаганлар.

Фан ва мусиқа тараққиёти даврида ҳамиша сараланган қўшиқ ва шеърларни ўз ичига олган ва халқ синовидан ўтган.

Бизнинг замонда ҳам ўзбек қўшиқчилиги ҳар хил йўналишларда бўлди. Йўналишлардан бири — бу Ҳамза Ҳакимзода йўли эди. «Биз ишчимиз», «Ҳой, ишчилар», «Яша Шўро» қўшиқлари бу Оврўпо қўшиқларига таклид қилинган қўшиқлар бўлиб, ўзбек қўшиқчилигида янги хил йўналишни бошлаб берди. Бу йўналиш ўзбек композиторлари ижодида, айниқса қўшиқчилигида сезиларли даражада из қолдирди.

Гапнинг очиғи, Ҳамза бошлаб берган йўл Оврўпо мусиқа йўналиши эди. Ўз-ўзидан савол туғилади: Хўш, бу хатоми ёки ютуқми? Бу жуда мураккаб, баҳсли муаммо. Нега десангиз, ҳар бир санъат, фан, замона раъйига боғлиқ. Буни инкор қилиш қийин. Лекин бугун шуни айтиш лозимки, қўшиқчи санъаткорларимиз мусиқада миллийликни нафақат сақлаб қолдилар, уни ривожлантирдилар, янги-янги пардалар ахтардилар ва сайқал бердилар. Бундайларни қўплаб айтиш мумкин.

Гоҳо биз қўшиқ билан ашулани бир деб биламиз. Аслида эса ашула қўшиққа нисбатан фарқ қилади. Қўшиқ бу кичик ҳажмдаги асар. Қўшиқнинг ўзи бир қанча мавзуга бўлинади: ватанпарварлик, мадҳия, лирик, лапар (рақс билан), айтишув ва ҳоказо. Демак, қўшиқ деганда ҳажми кичик бўлса-да мукаммал, пур маъноли асар назарда тутилади. Ашула эса сосриз (патнисаки) ва созлар билан айтилиб келган. Ашула жанри деярли лирик жанр бўлиб, диний шеърлар, мумтоз ғазалиёт ва ҳозирги замон шоирларимиз шеърлари билан боғланган. Ашула ҳажми қўшиққа нисбатан каттароқ бўлиб, талқини ҳам бўлакча.

Қўшиқсеварлик борасида фикр юритадиган бўлсак, ўзбек халқлари, бастакорларнинг бир овозли қўшиқлари билангина чекланиб қолсак ҳам тўғри бўлмайди. Чунки биринчидан, ўзбеклар мамлакати кўп миллатли мамлакат. Иккинчидан, биз ўзбекларни яқин ва узоқ мамлакатларга таништирадиган ҳам шу ажойиб қўшиқ санъати. Демак, қўшиғимиз ҳаммабоп бўлса, бир овозли эмас, аксинча кўп овозли рангбаранг бўлса, дунёдаги бошқа халқларга ҳам ижобий таъсирини ўтказади, кўп йиллик тажрибалар буни жуда дадил кўрсатди.

Яхши, ватанпарвар, қаноатли қўшиқ, хорижий мамлакатларга миллатимизнинг, жонажон Ўзбекистонимизнинг ўзига хос элчиси рўлини ўйнайди десак, хато бўлмайди. Кичкина қўшиқ катта сиёсатга айланиши ва унинг ишини бажариши мумкин. Бир мисол: Сулаймон Юдаковнинг биргина «Жон Ўзбекистон» қўшиғи дунёни айланди, ҳозир ҳам жарангини йўқотгани йўқ. Шу жумладан, композиторларимиз И. Акбаров, М. Бурҳонов, М. Левиев, Х. Изомовларнинг яккахон ва хор учун басталаган қўшиқлари классик оммавий қўшиқларга айланди. Бу муболаға эмас, ҳақиқат. Бу қўшиқларга таржиманинг ҳожати ҳам йўқ. Оммавий қўшиқлар ҳамма миллат учун баробар таъсирли, мақбул бўлгандагина бундай қўшиқни ҳақиқий, қанотли, жонли қўшиқ десак бўлади.

Биз кишиларимизни табиати, тафаккур тарзи, анъаналари, ҳаётий қадриятлари, миллий маданиятини ҳисобга олган ҳолда ижод қилсак, менимча, бу бирдан-бир тўғри йўл бўлар эди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1995 йил 5 декабрдаги жонажон юртимиз мустақиллигининг беш йиллигига бағишлаб «Ўзбекистон — Ватаним маним» қўшиқлар кўрик-танловини ўтказиш тўғрисидаги қарори ижодкор композитор, бастакорларни, қўшиқ айтувчи ва яратувчи созанда ва хонанда санъаткорларни тўлқинлантириб юборди. Биз, санъаткорлар бу қарорни қўлдан кутар эдик ва шайланиб турган эдик. Шунинг учун бу қарорни айни муддао десак арзийди.

Энди, яна бир саволга жавоб берсак. Айтайлик, бир созанда бир овозли қўшиқ ёки куй басталаган бўлиши керак. Фақат шундагина оммабоп, турли миллатларга тушунарли ва яқин асарлар яратиши мумкин. Фақат шундагина бир овозли (яланғоч, бепардоз) мусиқалар билан чекланиб қолмайди.

Тўғрисини айтсак, маддоҳона, замини сиёз, ишкий ҳамда насиҳат қўшиқлар жонга тегди. Ҳақиқий қўшиқ мухлислари буни жуда яхши сезиб, ҳис қилиб турибдилар.

Мақолани якунлаб, шуни айтмоқчиманки, ўзбек халқини, Ватанни ва унинг ажойиб кишиларини улуғлаб ҳаммабоп қўшиқлар яратсак, айни муддао. Шундагина санъаткорлар зиммасига юкланган масъулиятни қисман бажарган бўлур эдик. Озод мамлакатимиз мустақиллигининг беш йиллигини жарангдор қўшиқ асарлари билан нишонлаш, буюк бобомиз Амир Темурнинг 660 йиллигига етук совғалар билан бориш — бу шараф ва у ҳаммамизга насиб қилсин.

Сайфи ЖАЛИЛ,
композитор

ИБН ХАЗМ

КАБУТАР МАРЖОНЛАРИ

Одамнинг башарасига қараб фол очадиган кишининг қошига икки оқ эр-хотиндан бўлган занжи фарзандни келтиришибди. У боланинг юз тузилишига синчиклаб қараб, у ҳақиқатан ҳам шу ота-онанинг фарзанди эканлигига ишонч ҳосил қилибди. Шунда у ўзини эр-хотин қовушган ерга олиб боришларини сўрабди. Уни эр-хотин ётадиган хос хонага бошлаб келишибди. У хотиннинг кўзи тушадиган ерда, деворда, қора танли кишининг суврати осиғлик турганини кўрибди. Боланинг отасига айтибди:

— Ўғлинг сенга шу сурватдан келибди.

Мутафаккир назмгўйлар кўпинча ўз ашъорида шу фикрни истифода этадилар. Ташқарида кўринган нарса билан ичкаридаги яширин, лекин билса бўладиган ҳодисаларга мурожаат қиладилар. Ушбу ҳолат кўпроқ ан-Наззом Иброҳим ибн Сайёр ва бошқа мутафаккирларнинг шеърларида кўзга ташланади. Мен бу ҳақда бир шеър айтаман. Унда қуйидаги байтлар бор:

Агёрлар устидан қозониладиган ғалабанинг сен биладиган сабаби йўқ, улар бизни қувганда, улардан қочмоқнинг ҳам сабаби йўқ.

Одамларда яширинган, о дурдона, барча инсонлар қалбларининг сенга талпинмоғидан ўзга нима бор.

Сен рўбарў турганлар ҳеч қачон чекинмайдилар, улар тун чоғи ҳам сенинг мунавар нурингга интилурлар.

Агар сен ортда бўлсанг, қалб ўз ихтиёри билан одамларни сенга буради, ва кўпинча улар чекинадилар.

Мен ҳам айтганман бу ҳақда:

Малакларданмисан сен ёки одам? Менга тушунтириб бер — ожизлик заковатим устидан кулмоқда.

Кўзимга инсон қиёфаси кўринар, лекин разм солсам, бу вужуд — самовий.

Ўз маҳлуқлари чеҳраларини малиҳ қилиб яратган маллоҳ ва сен табиий нурга айлангансан.

Шубҳам йўқ зарга, сен рухсан, сени бизга моналанд қалбларни боғловчи юбормиш.

Сенинг пайдо бўлишингга бизга хабар келмади, хабар келса билар эдик, кўрганимиз эса бошқа.

Агар назар сенинг ҳилқатингга тушмасайди, биз албатта сени — энг олий, чин ақл деб айтардик.

Дўстларимдан бири менинг бир достонимни — «Тасаввур орқали етиб бориш» деб атаган эди. Манави байтлар ўша достондан:

Кўриб турибсан — унда барча зиддиятлар ҳоким, шундай экан, сен ранг-баранг хусусиятларни қандай чеклайсан?

О сифати бўлмаган вужуд, о сен ўзгармас, йўқолмас ҳодиса!

Сен ҳукмингнинг барча қирраларини бизга қаратдинг, сен ярқ этиб кўрингач, ҳаммаси бизга равшан бўлди.

Шу нарса ёмон кўрищда ҳам кўзга ташланади. Бир қарасанг, икки одам ҳеч қандай сабабсиз бир-бирларини ёмон кўрадилар, бир-бирларидан қочадилар, бир-бирларига тоқат қилолмайдилар.

Худо сени ярлақасин! Севги-муҳаббат одамни беҳол қиладиган касалликдир, шу касалликнинг давоси ҳам унинг ўзида, у муҳаббатнинг таъсирида юзага чиқади. Бу лаззатбахш ва ҳузурбахш бетоблик. Бундай беморнинг тузалгиси келмайди ва у бу азобдан қутулишни истамайди. У одам нимадан юз ўгирган бўлса, ўшани зийнатлагай ва мушкулларини осон айлагай, шунда унинг туғма хислатлари ва азал табиати ўзгаргай. Лекин биз бунга бошқа бир фаслда дуч келгаймиз ва Худо хоҳласа, тушунтириб бергаймиз.

ҲИКОЯТ

Танишларим ичида навқирон бир йигитча бор эди. У муҳаббатга мубтало бўлди ва унинг тузоғига илинди. Ишқ балосининг азоби қаттиқ экан, узоқ қийналиб юрди. У Худодан азобларини енгиллатишни сўраб илтижо қилмади, шифо сўрашга унинг тили айланмасди. У фақат висол шавқини тотишни, маъшуқасига етишни орзу қиларди. Азобу ташвишлар, машаққатлари кўзига қилча кўринмасди. Касали тузалишини истамаган беморни нима десак бўлади ахир!

Бир куни у билан бирга ўтирардим. У ғоятда эзилган, индамас, унинг аҳволи бунчалар оғирлигини кўриб ичичимдан эзилардим.

— Аллоҳ мушкулларингни осон қилсин! — дедим уни турли сўзлар билан юпатаркан. Шунда унинг чеҳрасида аламангез бир ифодани кўрдим. Бундайлар тўғрисида узун достондан шу байтларни келтирай:

Сенинг азобларинг жонимга роҳат бағишлар, мен сени орзу қиламан. То тирик эканман, сендан айрилмайман.

Агар менга: — сен уни унуттунг, — деб айтсалар, менинг лом-алифдан ўзга жавобим йўқ.

ҲИКОЯТ

Менга имом Хишом ибн Абдурраҳмон ибн Муовиянинг наслларидан бири бўлмиш аш-Шалоший деган кимса ҳикоя қилиб берган воқеа бундан бутунлай ўзгачадир. У мутлақо ҳеч кимни яхши кўрмас ва ундан айрилиб кетган дўстини соғиниб қайғурмас эди. У дўстлик ва биродарлик чегарасидан ошиб севги-муҳаббат ҳудудларига асло ўтмас эди. У яратилганидан буён шундай эди.

● Элнинг ичи — олтин бешик

ПОКЛАНИШ — ТАВБА-ТАЗАРРУ

Одам боласи тасаввур қила оладиган энг катта тарих ҳам, — хоҳ у Курраи Замин ҳаётига тааллуқли, хоҳ фазовий микёсга эга бўлсин — абадият ва чексизлик олдида битта лаҳзани ташкил этади, холос. Одамнинг номутаносиблиги ҳақида фикр қилаётиб, Блез Паскал унинг Борликка нисбатан ҳеч вако эмаслигини ва лекин кўз илғамас нарсаларга нисбатан бутун бошли Борлиқ эканлигини эътироф этганида, ҳар ҳолда ҳақ эди. Одам боласининг ҳаётидаги лаҳзалар ҳам, агар ўзига хос равишда истифода этилган ва қандайдир ноёб жиҳатларга эга бўлса, асрларга татигуликдир. Кўп ҳолларда ана шундай лаҳзаларда дунёга келадиган мулоҳазалар асрлар давомида жамиятнинг энг илғор фикрларига негизлик қилади. Жаҳон адабиёти ва фалсафаси тарихига мурожаат қиладиган бўлсак, турли давр ва мамлакатларнинг маълуму машҳур фозилу фузалолари риоя этиб келган ажойиб бир анъананинг гувоҳи бўламиз: қайсики, ҳаётларига ва ижодларига мансуб энг ноёб фикр ва мулоҳазаларнинг аксариятини улар аввало ўз ёзишмаларида ҳамда кундаликларида эътироф этганлар ва бу фикр-мулоҳазалар, ўз навбатида жаҳон адабиёти ва фалсафаси хазинасини ҳамма вақт бойитиб келган. Бундай жиҳат ўзбек зиёлиларига ҳам хосдир. Асқад Мухторнинг «Тафаккур»да ёритилган «Тундаликлари» кўпчилик тилига тушди. Бизнинг рўзномамизда ўз навбатида Муҳаммад Исмоилнинг «Кўнгил ислоҳотлари» ва «Ихтиёр» сарлавҳалари остидаги кундаликларидан намуналар эълон қилинди. Ана шу анъанани давом эттириб, Сиз — азиз муштарийлар ҳукмига ушбу кундаликлардан парчаларни ҳавола этар эканмиз, ўзбек миллатининг фахри бўлмиш санъат, фан, маданият вакиллари бундай саъй-ҳаракатни қўллаб-қуватлайдилар ва рўзномамиз саҳифаларида ўз ёзишма ва кундаликларидан намуналар билан иштирок этиб борадилар, деб умид қиламиз.

МУАЛЛИФ

● Андижон сафаридан кейин мазам бўлмай, ётиб қолдим. Шунда, магнитофон ёзуви ҳақида ҳикоя ёзиш фикри туғилди менда: бир соатдан ошиқ вақт унинг ёзувларини у ёқдан-бу ёққа ўгиравериб, чарчадим. Тинглаган кассеталаримдан бирининг бошида, ўртасида ва охирида бир неча «чайналган», яъни ўчиб кетган жойи борлиги эътиборимни ўзига тортди. Бундай ўйлаб қарасам, менинг ҳаётим ҳам ана шу магнитофон ёзувига ўхшар ва унинг ҳам (хотирамдан) ўчиб кетган жойлари кўп экан. Алам қиладиган ери шундаки, магнитофон ёзувини қайта ёзса ёки ўрнига янгисини харид қилса бўлади. Лекин, умримнинг хотирамдан ўчиб,бўшлиққа айланиб қолган саҳифаларини (қайтадан ёзиш ёки янгисини харид қилиш тугул) нима билан тўлдириш мумкинлигига сира ақлим етмаяпти...

● Касалхона кимгадир — шифо, кимгадир бир оз тин олиб, қаёқдан келаётгани-ю, қаёққа ва нега шошилиб кетаётгани ҳақида ўйлаб олиш учун ғанимат бир фурсат экан.

● Кафкани ўқияпман. «Ҳукм», «Қонун қоидалар ҳақидаги масалага» менга маъқул. «Эврилиш» ва «Жазо колониясида» ҳикояларини илгари ўқиган эдим. Ҳозир кундаликлари билан танишаяпман. Ғаройиб ёзувчи. Лекин тили оғир ва қафаснинг ўзгинаси: бунга «қафас»да юраги хун бўлмай, фақат Кафкагина ёзиши мумкин.

● Клим САМГИН.

Ҳа. Горкийни ҳозир Горкий қилиб турган асар ҳойнаҳой шу! Адабиёт соҳасидаги сотсреализмга асос солган одамнинг ёзганига сира ишонгим келмайди бу асарни.

Ҳа. Горкий узоқни кўра билган ҳамда кув санъаткор. У менга қачонлардир Оврўпода яшаб ўтган (Шавкат Раҳмон шеърларидан бирида тилга олинган) мусаввирни эслатади. Ўша мусаввир, ўзининг ўткинчи хою-ҳаваслардан юқори бўлган асл қиёфаси акс этган тасвирни (Ҳукмдор тасвирини ташкил этган) сохта бўёқлар остига яшириб, замонлардан-замонларга ҳавола этади ва ажойиб кунларнинг бирида, биз яшаётган даврда (пўст ташлаётган илондек) сохталиги туфайли кўчиб, тўкилиб тушган буёқлар остидан асл қиёфа манаман деб томошабинлар қаршисида гавдаланади.

● Покланиш — тавба-тазарру, яъни юнончадан олинган онгнинг шаклланиши деган сўзга ҳамоҳангдир.

Покланиш — тавба-тазарру — бу англаш ва англаниш, қолаверса ўзини бошқараётган ҳаёт ришталарининг ақлга сиғмайдиган ҳодисалардан иборат эканлигини тан олиш ҳамдир.

● Ҳамма нарса рисоладагидек бўлса ҳам, одамнинг кўнгли бари бир тўлмайди. Унга барибир нимадир етишмайди. Фақатгина, ўша етишмайдиган нарсаларнинг аслларинигина ҳохлашга, ўткинчи нарсаларга боғланиб қолмасликка ўрганиш керак экан. Одам боласининг ғаройиблиги ҳам, унинг айнан мана шу қонеқолмаслик лаёқатида бўлса ажаб эмас. Бу жиҳат, айниқса ижод кишиларига хосдир.Ўз қадрини, имкониятлари даражасини биладиган ижодкор, ҳеч замонда яратиб бўлган асарлари билан чекланиб қолмайди...

●Лотта: Ўлимдан кўрқмайсизми?

Крюгер: Ўлимдан болалар кўрқишади. Чунки улар ўлим нималигини тасаввур қилолмайдилар.

(«Омега варианти» филмидан. 4-қисм).

Алламаҳалгача ухлолмай, ҳаловатимни йўқотдим. Крюгер кўз олдимдан кетмай қолди. Унинг сўзлари XX аср одамларининг табиатини аниқ ва лўнда ифода этиб кўя қолган. Чиндан ҳам одам зоти абадият бўсағасида эмаклаб юрган гўдак... Албатта, ҳеч нарсадан тап тортмайдиган, ўлимнинг кўзига тик боқишга журъати етадиган собит одамлар йўқ эмас дунёда. Лекин мени бошқа нарса ўйлантираяпти: наҳотки Ўлимни тасаввур этиш мумкин бўлса? Крюгеру-камикадзеларни вужудга келтирадиган ғоя-ю-эътиқодларнинг, тарих «ҳақиқат»ларининг ўткинчи эканлигини, асл—ўлмайдиган ҳақиқатлардан йироқ бўлганимизни, нега кейин тушунамиз? Мен билган ғоя-ю эътиқодлар ичидаги энг одамга муносиблари диний дунёқарашларга вобаста. Лекин Худо ҳақидаги таълимотлар ҳам одамни онгли равишда ўлимни ихтиёр этишга даъват этмаса керак?..

● Қайта қуришим қизиқ давр экан-да. Қаёққа қарама: сиёсатдону нолишдан нарига ўтмайдиганларга дуч келаверасан. Ҳеч ким ўз иши билан шуғулланмаяпти. Нега тирноқ ичидан кир қидиравераман? Ундан кўра, новвой бўлсам — новвойлигимни, ҳайдовчи бўлсам — ҳайдовчилигимни, домла бўлсам — маърузамни тўғри қилиш билан машғул бўлмайманми? — дейдиган бирор мард топилмай қолди. Ғийбатхонага айланяпти дунё...

● Ғарбни ғоялар бошқаради.

Шарқни эса — урф-одатлар!

Лекин ҳар қанақа ҳодиса ва жараённи камчилик ёки ютуқ деб эмас, ўзига хослик деб тушуниш зарур. Фақат шундагина бугунги кунда содир бўлаётган дунё ва ҳаёт ҳодисаларига тўғри ёндошиш мумкин. Фақат шундагина турли халқ ва элатларни... одамларни тўғри тушунса бўлади.

● Аксолотл ва кўзлари билан «гапира» оладиган чол — Нуартени эсладим. Аксолотлда каби, унинг кўзларида ҳам одамнинг табиатида яксон бўлаёзган ажойиб лаёқат бор. Одамларнинг ичидаги нарсаларни кўра олиш лаёқати!

Бахтиёр АҲМЕДОВ

Чеварлар

Мени соғинч қаритди

«Салом, дўстим! Саломат бормисан? Ушбуни ким ёзган экан деб мактуб остига қарашга шошилма. Эсингдан чиқиб кетганман деб гинахонлик қилмоқчи эмасман. Биламан, сен мени унутмагансан. Сенга минг раҳмат. Икки йилдан бери мусофир юртларда кезиб фақат сен менга ёрдам бера олишингни ўйладим. Бўлган воқеаларнинг барчасидан хабардорсан. Менинг ҳаётим ҳақида бир нарса ёзишингни ўтиниб сўрайман. Токи отаонам, қадрдон қишлоғим мени қайта бағрига олсин. Ўйга қайтишни жуда-жуда истайман.

Салом билан дўстинг Н...».

Ишдан келганимда, хонам эшигига қистирилган бу мактуб мени кутаётганига роппа-роса икки соат бўлган экан. Тўғри, мен уни унутганим йўқ, эслаб турардим. Унутиб бўладими ахир, бирга униб-ўсган ўртоғингни.

Хатни ўқиб бўлгач, ушбу мақолани ёзишга жазм этдим.

* * *

Бизнинг томонларда, ўз удумларини эъзозлайдиган элда бундан икки йил олдин шундай бир воқеа бўлди. Менинг дўстим Н. қишлоғимизнинг энг кўҳлик қизларидан бири билан севишарди.

Н. ҳарбийда хизмат қилиб қайтди, қиз ҳам бир хонадоннинг бахтли келини бўлишга яраша ҳусни билан бирга рўзғорнинг барча юмушларидан хабардор бўлди. Бу пайтга келиб улар орасидаги муҳаббат ҳам етилиб, икки ёшда бирга турмуш қуриш истаги ҳам туғилди.

Шу ерда бир нарсани айтиб ўтиш жоизки, Н. нинг оиласи ўртаҳол, оддий, қизнинг оиласи эса ўзига тўқ, отасининг қўли истаган ерига етгулик эди. Аммо уларнинг севгисини отаоналардан бўлак бутун қишлоқ биларди.

Шундай қилиб йигит отасининг уйлантириш ҳақида гап очишини кутиб юриб, охири бир кун кўнглини ёрди. Шунда маълум бўлдики, Н. га ўз тоғасининг қизини олиб беришмоқчи экан. Йигитнинг ўжарлиги билан отаси истамайгина қизнинг эшигига «қулчилик»ка борди. Жавоб эса, йигитнинг ҳаяжонланиб, умидланиб кутганини чиппакка чиқарди. Балки қизнинг отасини кайфияти йўқдир, дея, отасини иккинчи марта боришга минг машаққат билан кўндирди. Ахир у қизга ишонарди, усиз ҳаёт кечиришни тасаввур ҳам қилолмасди.

Иккинчи жавоб биринчисидан ўтиб тушди:

«Кўрпангизга қараб оёқ узатинг...»

Йигит учун бу дунё қоронғу бўлиб кетди. Телбага ўхшаб қолди.

Баъзи дўстлари Н. га қизни олиб қочишни маслаҳат беришди. Чунки улар ҳамон пана-панада учрашиб туришар, фақат олдинги умидлар, кайфият йўқ эди уларда. Ҳар гал қиз йигитнинг бўйнига осилиб йиғларди. «Бирор чорасини ўйлаб топинг, оғажон, ўзимни бир нима қилиб қўяман». Эзилган кўнгилларга бу маслаҳат ҳаёт сувидек таъсир этди. Тезда жой ҳам топилди. Орадан икки кун ўтмай, улар Тошкентда Н.нинг ўртоғи турадиган ижарахонадан ўзларига панох топишди. Бахтиёр кунлар тез ўта бошлади. Бир ой ўтар-ўтмас бир куни саҳарда кўзлари қонга тўлган қизнинг отаси остонада пайдо бўлади. Ота гап-сўзсиз «келинкуёвларнинг» иккаласини ҳам ҳолидан тойгунча дўппослади. Қизини ва йигитни мажбурлаб, уриб-сўкиб йўлга тушар экан, «куёви»га сўз қотди:

— Сен учун икки йўл турибди. Ё ичкуёв бўласан, ё умрингни турмада чиритаман.

Лекин шу дамларда унинг ҳам юрагини тирнаётган аламини, қишлоқда «қизи фалончи билан қочиб кетибди» деган таънага бардош бериб, ич-ичидан эзилаётганини тушунса бўларди. Барибир оталик, ўзига тўқлик орияти, ғурури дарров қизини бирровнинг қўйнига солиб қўйишга, уни эл олдида, дўст-душмани олдида шарманда қилган йигитга қўшқўллаб никоҳлаб беришга йўл қўймасди. Шунинг учун у максадни ичкуёв қилишга қаратди.

Ичкуёв! Йигитнинг қулоғида тинмай жаранглаётган бу сўз уни хаёлан давралардан четга итарар, ўртоқлари олдида бош кўтаришга қўймасди. Чунки йигит яшаётган қишлоқда ичкуёв бўлиш уят, бировга қул бўлишдек саналарди. Ҳамма ичкуёв ҳолидан кулар, ота-онасини бармоқ учида кўрсатишар эди. Энди уйига қандай боради, қариндошлари, тенгдошлари кўзига қайси юз билан қарайди?

Бу сўзлар Н.нинг хаёлидан кечаётган дам у аллақачон «қайнотасининг» уйида, қулфланган эшик орқасида, оч-нахор, унсиз йиғлаб, бошини чангаллаб ўтирарди. Кечагина давраларни тўлдириб юрган йигит нахотки ичкуёв номини олса, нахотки ҳамма орзу-армонлари барбод бўлса?

Бу орада турли миш-мишлар бутун қишлоқ ҳавас қиладиган йигитнинг оиласи, ота-онаси учун чидаб бўлмас иснодга айланди.

Муштипар она ўғлини ичкуёвликка кўндиришга уринди. «Болажоним, ахир ночор бўлсак», дея оҳ-воҳ чекди. Ҳеч наф чиқмади. Ота эса «менинг ундай ўғлим йўқ, агар эргаштириб келсанг, иккалангни ҳам ҳайдайман», — деди хотинига.

Онаизор илтижолари кор қилмади. Барибир ота ўз сўзида туриб қизнинг отаси чангалидан зўрға қочиб келган ўғлини «томоша»га йиғилган қўни-қўшнилар олдида итдай ҳайдаб, беҳуш ётган онанинг фарёдига ҳам қулоқ тутмасдан оқ қилди...

Н. шу кетганича бедарак кетди.

Онаизор ўғлини ахтариб шаҳарма-шаҳар юрди. Изламаган жойи қолмади. Йиғлаб-йиғлаб ортга қайтган она қишлоққа келиб тўй устидан чиқди. Ўғли орзу қилган келини қўшни қишлоқнинг бир савдогарига иккинчи хотинликка узатилаётган экан. Шу тўй даврасига кириб қолган Н.нинг онасини кўрган қиз кўзларини яшириб хўнграб йиғлаб юборди. Онаизорни даврадан ҳайдашди.

Она бир кунда қариди. Н. бу орада олисда, дунёнинг қай бир ўлкаларида ўзини қайга қўйишни билмай, дарвеш бўлиб юрарди.

«Мен мусофирчиликда чеккан азобларим, узоқ ўлкаларда қилган меҳнатларим эвазига бугун худди бойваччалардек кийинган йигитман. Аммо, тушунасанми, йўқми, мен учун бу ҳаёт, бу тириклик шунчалик аччиқ, шунчалик аламлики, қайга бош уришим маҳол. Худди қариб қолгандайман. Ҳа, қаридим, дўстим! Мени соғинч қаритди...».

Бугун мен мана шу қисқа хат орқали унинг ҳаёт эканлигидан хабардор бўлиб турибман.

Мана, азизлар, буларнинг барчаси бир инсон бошидан кечираёган ва жигарларига таъсир қилаётган воқеалар.

Бу даврда қанча сувлар оқиб ўтди, замон ҳам ўзгарди. Дўстлар орасида ахён-ахёнда Н.ни қўмсашларини сезиб қоламан. Ҳар гал қишлоққа кириб бораверишимда у ҳақда янги хабар эшитишим мумкинлиги тўғрисида орзиқиб, юрагим ҳапқириб кетади.

Ғамдан эзилган ота, йўлга кўз тиккан она...

Йигит ҳам ўз юртига, она қишлоғига, оиласи бағрига қайтишни истайди. Мен ҳам унинг оиласига иқбол қадам ташлашни истайман. Унинг оила қуришини, ота-онасига муносиб хизмат қилишини, жигарларига ёрдам беришини хоҳлайман.

Мен Н. сўраган илтимосни адо этиб, ушбуни тугатарканман, ҳаммангиздан, ҳаммангиздан бу ҳақда ўйлаб, фикр билдиришингизни ўтинаман. Ахир ўтаётган умримизнинг қадри йўқми? Халқимизда «жаҳл чиқса, ақл кетар» деган мақол бор. Юқоридаги каби воқеаларга ўша жаҳл сабабчи эмасмикан.

Ўйлаб мушоҳада қилайлик, атрофимизга разм солайлик, токи неча-неча Н.лар ўз бахтидан адашиб сарсон-саргардон кезмасин.

Кўнгил кўзи ожиз кимсалардан бўлиб қолмайлик!

Мен эса бир кун Н.ни бағримга босишни, отасининг унинг гуноҳидан ўтишини кутаман.

Ойбек ТИЛЛО

Хоразм

ЭРТАГА ГЎЗАЛ САҲАР БЎЛАДИ...

Шеърият қандай гўзал дунё. Бир лаҳза ичида ҳаёлларни чечак исларига, гиёҳ исларига, анбар исларга, тупроқ исларига ошно қилади. Одамни ватанга қанотлантиради.

Қўқонлик шоира Дилбар Ҳамзахўжаеванинг шеърларини ўқиганда, мен ўз кўнглимни, ўз армонларимни, ўз излаб юрган сатрларимни ўқигандай бўламан. Негаки, мен ҳам табиатни жон-дил билан севаман. Бироқ Дилбардай ёзолмайман. Назаримда унинг сатрлари табиатнинг, тасвирланаётган фаслнинг бағрига, руҳига сингиб, кўксидан шеър бўлиб, балқиб чиққандай бўлади.

Кўз ўнгимда баҳорда қийғос очилган, ифори оламни тутган, нозик нигоҳлари бир олам муҳаббат, саховат билан боқиб турган настарин гуллар. Назаримда баҳор тунлари ҳам настарин гулга айланиб кетгандай. Ахир, кўз ўнгингизга келтиринг, баҳор оқшомлари, тунлари, уларнинг иси — ифори қанчалар сеҳрли! Маст этади, маст. Бу тунларнинг сўздаги, шеърдаги сурати инсонни яна ҳам, яна ҳам кўпроқ сеҳрлайди, руҳлантиради. Қарангки, бугун қиш-чилла. Рости, ҳозир баҳорнинг қиёфаси бирмунча хаёлдан кўтарилган. Аммо, «бу тун настаридир» деган сатрлар хаёлдан ўтиши билан инсон вужудидаги баҳор палласидаги уйғонишлар, завқ-шавқ, гўзал Руҳ яна қайта борлиғимизда кўз очиб, бизни яйратаётгани ёлғонми? Рост! Бу — шеъриятнинг қудрати.

Эсимда бор, Дилбарнинг шеърлари бундан ўн беш йиллар олдин Тошкентда ҳам чиққан, устоз Зулфия, забардаст ёзувчимиз Асқад Мухторнинг назарига тушган.

Йилларки, ёлғон жой тузадим
Ва балки, ёлғондан сузилдим...
Жондаги бир шакар кулгудан
Узилдим, узилдим, узилдим,
Англадим, кўксимда Каъба бор.

Эҳ, бу ёзишнинг телба тўлғоқлари-я... Болага ташна юраги етимхоналарга чопган, бир этак болаларни боқиб бўлса ҳам, Она бўлишни излаган Дилбар! Мана ўша кунларга ҳам етди. Аллоҳ унга олти фарзанд ато этди.

— Мана шу дўстим — Мушарраф... Болаларимни боқишга, парваришлашга, катта қилишга... ҳаммасига ёрдам беради, — дейди Дилбар дўстига миннатдор термулиб.

Мушарраф эса бир сўз айтмайди. Ўйлайман, демак, Мушарраф ҳам шоира!

Ажабо, Дилбар Ҳамзахўжаеванинг ҳали бир қўлга киргудай тўплами чоп этилмаган. Тўпламларда, ойномаларда, рўзномаларда туркум-туркум шеърларини ўқиганмиз. Рости, китоб орқасидан югурмаган ҳам ўзи. Қоғоз кўтариб юришни ёқтирмайди. Доимо қуруқ юради. Демак, ҳаёт бағрида эркин учишни севади. Гоҳ юлдузга, гоҳ ойга!

— Дилбар битта шеър ўқинг!

Унинг овози чақмоқдек.

Йўқ, у шеърни ҳеч қачон паст товуш билан ўқий олмайди. Унинг овози қоронғуликни ҳам ёриб ўтаётгандай...

Дилбар иккимиз гоҳо у Фарғонага келганда ёки мен Қўқонга борсам, фақат табиат ҳақида гаплашамиз. Ўзбекистон! Жаннат Ўзбекистонимизнинг қандай гўзал, саховатли, жонбахш табиати бор-а! Нега уни ич-ичига кириб ёзмаймиз, тасвирламаймиз. Ёзилганлари жуда кам. Қониқтирмайди.

— Оҳ, — дейди Дилбар, — рус ёзувчилари табиатни ёзавер-син-да!

— Рост, — дейман мен ҳам.

— Кимларни ўқигансиз? — сўрайди Дилбар.

— Паустовскийни, Иван Бунин ҳикояларини...

— Яхши! Аммо Пришвинни ўқинг. Ана табиатни ёзиш. Ана табиатни тушуниш!

Дилбар куз ҳақида шундай куйлайди:

Тилла ҳаволарга боғларни солдим,
Тилла шамолларга солдим боғларни,
Шуъладай барглардан шуълалар томди,
Кўксимга гулобдай чоғларни солдим,
Кузда тун гўзалдир, кузда кун гўзал.

Бу сатрлар менинг ҳам кўксимга гулобдай чоғларни солди. Ўзим севган олтин куз фасли шеърият билан яна вужудимга сингиб-сингиб кетди. Кузнинг ҳокисорлиги, саховати, қайга борсанг беминнат наъматлари...

Кейинги пайтда шоирларнинг дардли, армонга тўла шеърларини ўқиганда ўйлаб қоладиган бўлдим. Бу шеърлар менга нима беряпти? Баъзан уларни ўқиганда, рости, ўзимни йўқотиб қўйгандек бўламан. Ва шу лаҳзада мени қуёш нурларига чўмилтириб оладиган, гуллар бағрига аямай-аямай отиб-отиб юборадиган, ойнинг нурларига ҳалинчак солиб учирадиган, оппоқ парқу булутларни бошимга болиш қилиб, юлдузларнинг ёниқ ва ёруғ аллаларини қулоғим остида жаранглатиб, мени ором олдирадиган шеъриятни қўмсайман ва шундай шеърларни, туйғуларнинг энг гўзал суврат ва сийратларининг ҳузурбахш нафасларини Дилбар Ҳамзахўжаеванинг юрак тўлқинлари тўкилган ижодидан топаман.

Матлуба ДЕҲҚОН қизи

Фарғона

МИЛЛИЙ ТИКЛАНИШ

Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган
Буюртма: Г — 042.
3341 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Бектемир ПИРНАФАСОВ
1 2 3 4 5 6

Ю. ГУБХОНАСИ
тадқиқотлар институти

Миллий Тиклониш

Узбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1996 йил, 13 феврал | 6(35)- сон

ТУРКИСТОН — УМУМИЙ УЙИМИЗ

ҚИРҒИЗ ДАЛАСИ

Марказий Осиё деб аталмиш қадимий Турон халқлари доимо бир-бирлари билан ака-ука, опасингил, ота-бола бўлиб яшаб келганлар. Улар шунчалар яқин бўлиб яшаганларки, ҳеч бир тазйиқ ва айёр сиёсат уларни бир-биридан айира олмаган. Улар ўзаро қиз олиб, қиз берганлар. Далаларига далалари, боғларига боғлари, уйларига уйлари туташ бўлган.

Илдизлари қадим замонларга бориб туташадиган халқларимизнинг аҳил ва иноқлигини, ажойиб анъаналарини, урф-одатларини севиб-ардоқлаш ва асраш, Туркистон ҳудудидаги халқлар тинчилигини, барқарорлигини ҳимоя қилишнинг ўзи эканлиги қайта-қайта таъкидланаяпти.

«Қизил империя» даврида Марказдаги баъзи раҳбарлар бир жон бир тан Туркистон халқлари ўртасига низолар солмоқчи, шундай йўллар билан ўз мавқеларини кучайтирмоқчи бўлдилар. Аммо янглишдилар. Бизларнинг орамизни ҳеч қандай куч буза олмади.

Бундан ўн йиллар илгари биз бир гуруҳ ижодкорлар «Ўзбекистон кунлари» муносабати билан қардош Қирғизистон сафарига борган эдик. Сафимизда адиблардан Неъмат Аминов, Нурали Қобул, Лутфулла Кабировлар бўлиб, бу сафарда бизга Қирғизистон ёзувчилар уюшмасидан ижодкор дўстларимиз ҳам ҳамроҳлик қилдилар. Биз тоғлик туманларга, бепоён яйловларга, қир-адирларга бориб қирғиз меҳнаткашлари билан ҳар куни бир неча бор учрашувлар ўтказдик.

Беш-ўн вилоят ва туманни айланиб, яна Бишкекка қайтдик. Сафаримиз қариди. Шунда Нурали Қобул:

— Азизлар, сизларни билмайману, лекин мен Чингиз оғани кўрмай кетолмайман,— деб қолди.

Чингиз Айтматов дунёга машҳур, ҳаммага керак ёзувчи эмасми, уни топишимиз ҳам ҳар ҳолда осон бўлмади.

Ўша йиллар Чингиз Айтматов қирғиз кино қўмитасининг раҳбари эди ва кўп вақти Москвада ўтарди. Бахтимизга ўша кунлари Чингиз Айтматов шу ерда экан. Чингиз оға ҳаммамиз билан кучоқ олиб кўришар экан, соф ўзбек тилида:

— Хуш келибсизлар, азиз меҳмонлар! Қирғиз элининг ҳар бир уйи-хонадони бу сизнинг ҳам уйинглар! — деди самимий оҳангда.

Суҳбат олдидан у Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Эркин Воҳидов, Абдулла Ориповлар соғлиқларини, ишларини сўради.

Ўша йиллари Ўзбекистонда «пахта ишлари» авжга миниб, қама-қамалар бошланиб кетганди. Буюк ёзувчи бу гапларни бизларданда яхшироқ билар экан. Чингиз оға ўзига хос ўй ва вазминлик билан:

— Тоғдан кичик бир тош думаласа, ерга тушгунча шарақа-шуруқ қилавериб, ҳаммаёқни ларзага солиб юборади, — деди.

Ўша йиллардаги воқеага бундан ортиқ баҳо бериб бўлмас эди. Ўша пайтлари атоқли давлат арбоби, ёзувчи Шароф Рашидовга ҳам тошлар отилаётганини эшитган экан, Чингиз Айтматов бизларга: — Ўзбек халқи учун жон куйдириб хизмат қилган бир инсонга бундай муносабатда бўлиш асло инсофдан эмас. Шароф Рашидович шундай улкан бир биноким, ким қанақа тош отса, ўша тош ярмига ета олмай ўз бошига қайтиб тушаверади, — деди.

Кейин адабиётимиз, бой тарихимиз, қардошлик алоқаларимиз ҳақида бир соатдан кўпроқ суҳбатлашдик. Бу суҳбат икки халқ дўстлигининг ажойиб бир фазилатидан далолат эди.

Ўша учрашувдан руҳланиб бир неча шеър ёзгандим. Улардан биттасини эътиборингизга ҳавола қилмоқчиман.

Ёқимли шабада
юзимни силаб,
Меҳмон деб
эзозлар яқин-йироқлар.
Бахт-шодлик,
омонлик ва толе тилаб,
Қаршилар бағри кенг
қирғиз ўртоқлар.
Бўлиқ бошоқларни
кафтида тутиб,
Бепоён буғдойзор
тинмай шовуллар.
Дунё сирларини
ичига ютиб,
Ортда қолар бир-бир
қишлоқ... овуллар.

Узатар косада қимиз...
сулув қиз,
Қолдирмай сипқордим,
яйраб кетди тан.
Қаёққа қарамай очиқ
чеҳра, юз
Қаёққа қарамай
меҳригиё жон.

Бошимда чарх уриб
учган тоғ тўрғай,
Кўнглимни чулғади
қирғиз даласи.
Шу замин меҳрига
юрагим тўлгай,
Шу ер деб яшайди
инсон боласи.

Ака-ука каби иноқ ва аҳил
Бизга қирғиз қалби
даласидай кенг.
Қардошлик туйғуси
билан тўлар дил,
Бу туйғу ноёбдир
дунёдаги энг...

ТЎЛҚИН

НАВОИЙ ВА ЗАМОНАМИЗ

Эй Навоий... сенинг «Хамса»нг туркий тилда ажойиб бир нақш бўлдики, сеҳрли нафасларнинг лабларига муҳр урди. Бу гўзал нақшларни яратган қаламга фалақдан офаринлар бўлсин. Бу қалам форсча шеър ёзувчиларга раҳм қилди, агар у ҳам форсча шеърлар ёзса эди, бизга сўз сўзламоқ мажоли қолмас эди.

Абдураҳмон ЖОМИЙ

Ҳалал берманг, агар қизлар хаёл сурсалар...

Замон китоблари

«ЮКСАЛИШ» РИСОЛАСИНИ ЎҚИБ

Бундан 50 йил муқаддам фашизм устидан қозонилган ғалаба башарият тараққиётида шиддатли ўзгаришлар ясабди. Ижтимоий ривожланишда ортда қолган, ва айниқса, мустамлакачилик асоратида бўлган халқлар бирин-кетин озодлик ва миллий мустақилликка эришдилар.

Ўшанда, дунё бўйлаб мустамлакачилик тузуми буткул тугатилди, энди барча халқлар ҳуррият ва демократик тараққиёт йўлига ўтдилар, деган фикрлар кенг тарғиб этилганига тарихнинг ўзи гувоҳ, Бироқ, бу — ҳақиқатга тўла мос фикрлар эдими? Йўқ. Дунёда ўз мазмун ва моҳиятига кўра мустамлакачилик руҳи билан суғорилган империялар ҳамон мавжуд эди. «Коммунизмнинг порлоқ чўққиларига» яқинлашиб қолган Собиқ Совет Иттифоқи, ҳам, аслида, улардан бири бўлганлиги ҳеч ким учун сир эмас. 80-йиллар охирини эслайлик. Буюк адиб Чингиз Айтматов: биз интилган сотсиализмнинг афзалликлари аллақачон Швейтсария, Шветсия каби капиталистик мамлакатларда мавжуд, деб берган баёнотлари «бизнинг» тоталитар, маъмурий буйруқбозлик тизимида ҳам халқлар «кўзи очилаётгани»дан далолат берарди.

М. Горбачев даврида Болтиқбўйи халқларининг ўз истиқлолига интилишига қарши куч ишлатилиши, бу зўравонликнинг Алмати, Тбилиси, Боку, Фарғона, Ўш, Қорабоғдаги қонли фожиалар билан уланиб кетиши, асл моҳияти мустамлакачилик бўлган совет тузумининг ҳалокат вақтидаги жон талвасасига ўхшарди. Воқеаларнинг шиддати XX аснинг сўнгги йилларида жаҳон тараққиётида яна бир буюк бурилиш юз бераётганлигидан далолат бериб турарди.

«Ўзбекистон» нашриёти истеъдодли публитсист Нарзулла Жўраевнинг «Юксалиш» номли китобини нашрдан чиқарди. Сиёсий эссе жанрида ёзилган мазкур китоб Ватанимиз мустақиллигининг қўлга киритилиши ва унинг халқаро ҳамжамият сафларига тенг ҳуқуқли аъзо сифатида дадил кириб боришида муҳим ўрин тутган Президент Ислом Каримов фаолиятининг айрим қирраларини ёритади.

Таниқли тарихчи олим Ғуломжон Аҳмаджонов мазкур китобдан олинган таассуротларини газетамиз ўқувчилари билан ўртоқлашади.

Давоми иккинчи бетда

Кўҳна ҳикматлар

Конфуций айтган экан...

БЕШИНЧИ ФАСЛ

2. Устоз Нан Жун тўғрисида шундай деди:

— давлатда адолат бўлган пайтда — ундан юз ўгирмадилар. Адолат йўқолган чоғда — қатлдан ва шармисорликдан сақланиб қолди.

Шундан сўнг унга ўз жиянини узатди.

5. Кимдир шундай деди:

— Жан Юн яхши одаму лекин нутқи чатоқ-да.

— Нотиқликни бошига урадими? — деб эътироз билдирди Устоз. — Одамларнинг ғашини келтириб мақмаданалик қилиш... Билмадим, у қанчалар яхши одам. Лекин унга нотиқликни нима кераги бор?

10. Сзай Юй кундузи ухлар эди.

— Ичи чириган дарахт, — деди Устоз, — ишлов беришга ярамайди. Таппидан кўтарилган деворни оқлаб бўлмайди. Шундай экан, Юй дашном беришга арзирмикин?

Кейин кўшиб қўйди:

— Аввалари мен одамларнинг гапларига ишонардим: оғизларидан чиқдими, дарров адо этишарди. Эндиликда уларнинг нима деётганларига қулоқ солиб тураман ва нима қиларкинлар деб кутаман. Юй туфайли уларга муносабатим ўзгарди.

12. Сзигун деди:

— Мени хафа қилишларини истамайман. Ўзим ҳам ҳеч кимсани хафа қилишни хоҳламайман.

— Бу қўлингдан келмайди, Си, — деди Устоз.

15. Сзигун сўради:

— Нега Кун Вен-сзи «Маъруф» деган лақаб олган?

— Ақлли ва кўп нарсаларга қизиқадиган одам эди, — деб жавоб берди Устоз, — ўзидан паст одамлардан ҳам сўраштан ор қилмасди. Шунинг учун ҳам уни «Маъруф» деб аташарди.

19. Сзижан деди:

— Чу мулкидаги Сзивен уч маротаба биринчи вазир бўлди — уч сафар ҳам унинг бундан чеҳраси очилганлигини ҳеч ким кўрган эмас. Уч маротаба истеъфога чиқди — бирон марта юзида ранжиганни билинган эмас. Мансабдан кетаётганда доим ўз ўрнига келган одамга ишларни яхшилаб топшириб кетарди. Бундай одамни нима дейиш мумкин?

— Чин садоқатли одам, — деб жавоб берди Устоз.

— У ҳақиқатан ҳам яхши одам эдими? — сўради Сзижан.

— Билмадим, — деди Устоз. — Умуман, буни ҳақиқий одамийликнинг кўринишидеб бўлармикин?

Сзижан давом этди:

— Сзи мулкида яшаган Сзуй-сзи ўз ҳукмдорини ўлдирганда, Чен-Вен-сзининг ўнта от араваси бўлар эди. Уларни ҳаммасини ташлаб қочиб кетди. Бошқа бир ўлкага келгач, шундай деди: «Бу ернинг ҳокими худди бизнинг Сзуй-сзига ўхшар экан». Бу ердан ҳам қочибди. Яна бошқа бир мамлакатга борибди ва яна шундай дебди: «Бу ернинг ҳокими баайни бизнинг Сзуй-сзининг ўзгинаси экан». Кейин бу ердан ҳам жуфтакни ростлаб қолибди. Шундай одам тўғрисида нима дейиш мумкин?

— Чиндан ҳалол одам экан, — деб жавоб берибди Устоз.

— Уни ҳақиқий маънода яхши одам деб аташ мумкинми? — сўради Сзижан.

— Билмадим, — деди Устоз. — Буни ҳақиқий маънодаги одамийлик деб атаб бўлармикин?

«ИЛОҲИ, БИЗНИ БИРОДАР ЭТГИН»

Мана, икки йилдирки, муқаддас рамазон ойида телеэкран орқали «Муҳаммадур расулуллоҳ» кўп қисмли тарихий филми намойиш этиб келинмоқда. Асосан пайғамбарлар ҳаёти ҳақида ҳикоя қилувчи бу филмни Миср Араб Республикаси киноижодкорлари суратга олган. Уни бизга таништиришда кимларнинг хизмати сингмоқда?

Суҳбатдошимиз ана шундай савоб ишлар соҳибларидан бири, «Муҳаммадур расулуллоҳ» филмининг таржимони шарқшуҳос-арабшунос Абдуҳафиз Абдувабборов. Биз домлага филм тўғрисида ўқувчиларимизни қизиқтирган саволлар билан мурожаат қилдик.

— Халқимизга рамазон ойида муносиб совға тайёрлаб, тарихий, маданий, диний тасаввурларнинг бойишига катта ҳисса қўшдингиз. Домла, бизга филмнинг таржимаси жараёни ҳақида гапириб бермасангиз. Қийинчиликлар ҳам кам бўлмагандир, ахир?

— Раҳмат. Аввало ўзим бу хизматимдан жуда хурсандман. «Муҳаммадур расулуллоҳ» филми халқимиз орасида ўтган йили яхши кутиб олингани боис, ўша пайтданоқ филмнинг кейинги фаслини таржима қилишга киришган эдим. Филмнинг бир қисми вақт ҳисобида 43-46 дақиқа давом этади. Уни таржима қилиш эса билмадим қанча вақт кетди. Қайта-қайта кўриб ишладим.

Филмда Қуръон оятларидан келтирилган. Лекин изоҳланмаган. Ушбу оятларни ўзбек тилига ўгиришда анча бош қотиришга тўғри келди. Қуръони Каримнинг ўзбек тилига ўгирилган нусхасидан фойдаланай десам, жумлалар узун, бу эса дубляжда тўғри келмайди. Хуллас, уларни қўлимдан келганича, мазмун ва маъносини сақлаб, ихчам ва лўнда қилиб ўзим ўгирдим.

Биласизми, Қуръони Карим нозил бўлганига ўн тўрт аср бўлаяпти. Бу давр ичида юзлаб тафсирчилар ўтган. Ҳар бир тафсирчи ўзидан олдинги тафсирчидан ўтаман, деб ўз тафсирини майдонга чиқарган. Янги тафсир яратилгунга қадар у тўғри бўлган. Албатта ҳар бири ўз тушунганича, англаб етганича тафсир этган. Ажойиб жойи шундаки, тафсирлар замонлар ўзгараётгани, инсон онги ўсаётгани, муқаддас китобни тушунишга яқинлашаётганини кўрсатади.

Бизнинг таржималаримизга ҳам шундай қаралса тўғри бўлар.

— Домла, филмни қайта-қайта кўрдим, дедингиз. Ўзингизга маълумки, асл нусха билан таржима ўртасида барибир фарқ мавжуд бўлади. Филмнинг бадиий савияси ва техник жиҳатлари сизни ва умуман, ижодий гуруҳни қониқтирадими?

— Гапингизда жон бор. Йўл-йўлакай бўлса ҳам филм ҳақида томоша қилганлар ўртасида мунозараларнинг гувоҳи бўлганман. Умуман, бу яхши. Филм пайғамбарлар ҳақида бўлса ҳам, унинг қандай ижод этилганлиги — бадиийлиги тўғрисида фикр юритиш мумкин. Мен ҳам бу ҳақда ўз фикримни айта оламан.

Филмнинг бадиий ва техник савияси ҳақидаги гап ўринли. Худога шукурки, ўзбек томошабини нима яхши, нима ёмонлигини фаросат билан фарқлай олади. Майли, кўпроқ яхши томонга эътибор берайлик. Мен ўзим ҳам, пайғамбарлар ҳаёти тарихидан филмдагидан кўп маълумот билмас эканман, жуда кўп янги нарсаларни билиб олдим. Филмнинг нозик, маърифатли, гўзал асар эканлигини унутмайлик. Ҳозир бизга худди шундай филмлар зарур. Бу халқимиз учун тайёр маънавийлик-ку, ҳам дам олади, ҳам олам-олам ноёб маълумотларга эга бўлади.

— Мана, кейинги беш йил ичида ҳаётимиз ижобий томонга ўзгарди. Бутун республика тикланиш жараёнларини бошдан кечирмоқда. Ўқувчиларимизга нима тилак билдиргандингиз?

— Ҳа, мустақил юрт кувончи ҳар нарсадан аъло. Мустақил бўлдик, лек ҳамон баъзиларимиз кўзимизни очиб, ўзимизни таниб олганимиз йўқ. Мен шу муборак кунларда халқимиз ўзини ҳар томонлама тиклаб олишини яратгандан сўрайман. Илоҳи, бизни бир-биримизга бародар этгин, илоҳи, бизга илм, миллийлик, тараққиёт сари берган йўлингни ёруғ қилгин дейман!

— Айтганингиз келсин. Суҳбатингиз учун ташаккур!

Бектемир ПИРНАФАСОВ
суҳбатлашди

ЯНГИ ИЛМИЙ КЕНГАШ ИШ БОШЛАДИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши Академиясининг илмий кенгаши иш бошлади. Унинг 31 январда бўлиб ўтган мажлисида Академия илми-назарий фаолиятининг бир қатор муҳим қирралари ва йўналишлари қараб чиқилди. Илмий кенгаш Академиянинг 1995 — 1996 йил иш режасини тасдиқлади. Ўқув режалари ҳам ҳар томонлама кўздан кечирилди. Тингловчиларнинг энг юксак халқаро андозалар асосида таълим олиши, ўз малакасини ошириши муҳим аҳамият касб этади. Академия ўқув режаларини ўн ойлик, уч ойлик ва бир ойлик ўқиш курсларида амалга оширмоқда. Ўқув режалари ўзгармас қонун тусида бўлмай, балки ҳаёт талабига кўра унга доим долзарб ўзгаришлар киритиб бориш назарда тутилган. Академияда тингловчиларга соҳаларнинг асосларидан чуқур таълим берилмоқда, тингловчиларнинг индивидуал талаб ва эҳтиёжлари ҳам мунтазам ҳисобга олиб борилмоқда. «Дунё молиявий ташкилотлари», «Бухгалтер ҳисоби ва лойиҳалар таҳлили», «Сиёсатшунослик ва диншунослик», «Сотсиология ва психология», «Ўзбек лотин ёзуви» каби ўқишлар шулар жумласидандир.

Илмий кенгаш магистрлик дипломи учун диплом ишлари мавзулари ва Академиянинг яқин йиллар ичида бажарадиган илмий-тадқиқот ишлари мавзулари доираси ҳамда йўналишларини ҳам кўриб чиқиб тасдиклади. Академия тингловчилари (ўн ойлик курс) ўз лаёқатларига кўра илмий иш билан шуғулланишлари ва магистрлик дипломи ёқлашлари назарда тутилган. Маълумки, магистрлик илмий даражаси олий ўқув юртида ёқланган дипломдан ўз даражаси билан бирмунча юқори туради ва номзодлик даражасига яқинлашиб келади. Дипломларни муваффақият билан ёқлаган тингловчилар давлатшунослик магистри, жамиятшунослик магистри деган унвонга сазовор бўладилар.

Диплом ёқлаш ва ёзиш учун махсус вақт ажратилган. Академия илмий кенгаши магистрлик диплом ишлари ўз савияси, йўналиши, илмий-назарий, амалий қиммати билан ажралиб туриши лозимлигини ва айниқса, тингловчи машғул ишлаб чиқариш ёки унинг бевосита фаолияти билан чамбарчас боғланган бўлишига алоҳида аҳамият қаратиш лозимлигини уқтирди.

Илмий кенгаш Академияда хорижий тилларни ўргатиш ва ўқитиш муаммоларини ҳам кенг кўздан кечириб чиқди. Хорижий тиллар ўқитиш кафедрасининг ўқитиш режалари маъқулланди.

Илмий кенгаш Академиянинг ҳаётига доир бошқа қатор муҳим масалаларни ҳам қараб чиқди.

Илмий кенгашни унинг раиси, Академия ректори, профессор Алишер Азизхўжаев олиб борди.

«МТ»

Таёқнинг икки учи...

Шарқ демократияси ҳақида мулоҳазалар

ИККИНЧИ МАҚОЛА. ТАРИҚАТ ДЕМОКРАТИЯСИ

Бугун, XX аср охирига келиб, аср бошида парвозга шайланган марксизмнинг инқирози шубҳасиз бўлиб қолди. Аср бошидаёқ дунё мамлакатларига шаддатли тарзда тарқалган, улкан ҳудудлардаги халқларни сеҳрлаган таълимот советлар тузумининг етмиш йиллик қонли тажрибаси сўнгида шармандаларча фош бўлди. Аммо бу ҳодиса ҳали чуқур ўрганилганча йўқ.

Менинг назаримда, марксизм назарияси ва ленинизм амалиёти инқирозининг бош сабаби — унинг ғайритабиийлигидир. Биз борлиқ табиатда, коинотда иккилик — дуализм зоҳирлигини кўрдик. Марксизм эса — моҳиятан бир ёқламадир, у гапиради,аммо эшитмайди, у яккаҳокимликдир, у «сухбат»ни, муросани тан олмайди, яккаликни даъво қилади. Дейлик, табиатни, ерни пахта яккаҳокимлиги қақшатди, жамиятни яккапартиялилик исканжага олди. Адабиётни сотсреализм яккаҳокимлиги сикди. Албатта, одамлар хаёл суришга, ижод қилишга уриндилар ва қўлдан келганча яратиш билан машғул бўлдилар. Бу — табиий, чунки шаҳарда даллол кимлигидан, бинонинг пештоқида қайси байроқ илиб қўйилганидан қатъий назар офтоб ҳар саҳар чиқавергани каби ҳар қандай тизиму тузумда ҳам инсон ўйлайверади. Большевойлар замонида ҳам асарлар яратилди, болалар туғилди, бинолар қурилди... Аммо

сотсиализм даврида яратилган жўяли асарларнинг барчаси тузумга қасдма-қасд яратилди, унинг қонли тирноқлари билан тишлашиб туғилди.

Бу тузум ҳар қандай азиз туйғуни ҳам сохталаштирарди, ҳар қандай беқиёс тушунчани ҳам чиппакка чиқарарди. Масалан, «иқтисод» сўзининг олдига «сиёсат»ни тиркаб, «сиёсий иқтисод»га айлантирди ва бу «ноёб» иқтисод пахтакорларнинг устидан кимёвий дорилар сепди, мовий Орол денгизини қуритди. «Диалектика» сўзининг кетидан «материализм»ни улади. Бир ишчидан: «Диамат нималигини тушунасанми?» — деб сўрашса, у: «Диамат»нинг маъносини билмадимму, айтишларича, у — пролетариатнинг қўлидаги «қудратли қурол» эмиш. Демак, у билан душманларни отсак керак», — деган экан.

Сотсиализм гўзал «демократия» сўзининг кетига ҳам даҳл«сентрализм»ни ёпиштирди — «демократик сентрализм». Демократия бу — муроса, мувозанат бўлса, сентрализм — марказлаштиришдир. Хўш, қандай қилиб «марказлашган мувозанат» бўлади?! Ахир, бу — «қуруқ сув» дегандай гап. Айрим қалтафаҳмлар сотсиализмдаги «тартиб-интизом»ни мақташади, қўмсашади. «Диалектик материализм» ўрнатган «тартиб», менинг назаримда, қабристон сукунатига ўхшайди. Мозорда ҳам, барқарорлик, тинчлик бор. Чўлпонни, Қодирийни, Фитратни отиб, Беҳбудийни сўйиб, Ҳамзани тошбўрон қилиб, рост сўз айтувчиларни ўлдириб совет тузуми Туркистонда «тартиб-интизом» ўрнатди — юрт мозористон «барқарорлиги»га узоқ чўмди.

Бюрократик «интизом»дан фарқли ўлароқ, демократик интизом мозордаги эмас, бозордаги интизомга ўхшайди — ташқаридан қараганда ғалғовур, турфа овозлар, ҳурфикрлилик, аслида ички бир тартиб мавжуд, ҳар кимнинг ўз жойи бор, талаб кўп бўлса — нарх ошади, таклиф кўп бўлса — тушади. Демократия — қонун ҳокимияти (қонунчи ҳокимияти эмас), қонун эса барчага баробардир.

Совет тузумини ҳақли равишда идеократик давлат деб атамоқ жоиздир. Унда ақл-идрокни хомхаёл еди, тириклик устидан ўлик назария ҳукм юргизди, табиий тадрижий ривожланишга инқилобий зулм ўтказилди. Сотсиализм инқирозининг асосида унинг табиат ва жамиятнинг азалий тажрибасини, инсоният асрлар бўйи тўлаган тарихий тафаккурни инкор этиш ётади. Бу тузум аҳолисидан «жипслик»ни талаб қилди, тиғ билан, маҳбусхоналар билан «бир»лаштирди — оқибатда «якдиллик» талабидан дилсизлик келди, «бирфикрлилик» кетидан фикрсизлик пайдо бўлди. Табиатдаги дуализм — иккиликка зид ўлароқ бу тузум «бир»ни (форсийда — «як», ўрисчада — «един») севарди — «бирдамлик», «якдиллик», «единство»... Ҳаққоний давлатларда ҳокимият эл-улусдан келаётган турфа фикрлардан, қайфиятлардан қуч оларди, сотсиализм эса аксинча, «жипслик», «бирлик» ғоялари остида эркин фикрни йўқотди, «Кўнгилни бир қилайлик, ҳар хил гап-сўзларни гапириб юрмайлик» — деб, фикри ўйғоқ фарзандларининг оғзини беркитди, бу билан ўзининг сиёсати, иқтисоди ва маънавиятини фикр дарёсидан маҳрум қилди ва натижада, фикри йўқ, ноқобил кимсаларнинг қўлида қолган бесамар иқтисод билан қулади. Давлат ва шахс муносабатларида тенгсизлик юзага келди. Халқдан ҳокимият ҳам, мулк ҳам тортиб олинди: сиёсатда — партия яккаҳокимлиги, иқтисодиётда — давлат мулки яккаҳокимлиги, маънавиятда — марксизм-ленинизм ғояси яккаҳокимлиги ўрнатилди. Гўё энди иш юришадигандай эди, ахир, яккаҳокимчиликда «тартиб» бўлади, аммо фалакнинг чархи айланиб, азалнинг тарозуси ишга тушди, шекилли: тузум емирила бошлади. Етмиш йил фақат «назорат қил», «қамақама», «ҳайфсан бер», «текшир-текшир» билан яшаган давлат шонсиз қулади. Чунки одамлар ҳам авторитаризмга мослашдилар: ишда — сиёсатга нисбатан — лоқайдлик, маънавиятда — қаллоблик зоҳир бўлди. Агар шундай бўлмаса, яккаҳокимчилик тузумлари мангу яшарди. Авторитаризм — яккаҳокимликнинг умри қисқадир, зеро у ўзининг якка эгалик талаби билан табиатга ҳам, тириклика ҳам, булар барининг Яратувчисига ҳам маъқул эмас, чунки фақат Аллоҳ яккадир, аҳаддир («Қулҳу Аллоҳу аҳад...»), якка эгалик унинг чекидир. Ерда эса муроса бўлмоғи тўғридир.

Айнан Аллоҳнинг яктолигини эътироф этароқ исломда демократия барҳақдир, чунки Яратувчининг бетакрорлигини тан олмоқ заминдаги диктатура ва диктаторлардан, шахсга сиғинишлардан асрайди. Исломда фақат Аллоҳнинг эътироф этилиши заминдан бандаларнинг барини унинг қошида тенг шароитга қўяди, эътиқод тақводорни ўзини «Тангрининг сояси», «вакили» атаётганлар қошида қалтирамасликка ўргатади. «Беайб парвардигор», демак бандалар гуноҳдан холи эмаслар, демак, уларга сиғиниш ҳам жоизмас, демак, бу гуноҳлар ҳақида сўзламоқ мумкин. Бу ислом плюрализмидир. Аллоҳни «Ҳақ» дейдилар, Ҳаққа топинадилар. Агар у Ҳақ экан, ердагилар ўзларини ҳақу мутлоқ санамоқлари жоиз эмас. Ҳамма нарса нисбийдир (Ўзидан бошқа, у — мутлоқ) ва табиийки, одамлар ҳақиқат қилишда адашадилар ҳам, шунинг учун улар «ҳақиқатни ўрнатаман», «адолат қиламан», — деб пўписа қилмасинлар, энг даҳшатлиси, бундай «адолатли жамиятда» яшашга мажбур қилмасинлар. Совет тузуми «адолатли» санаган давлатидан ҳеч кимни четга чиқармасди. Нега? Наҳотки, «дунёдаги энг одил мамлакат»да халқни милтиқ ёрдамида ушлаб туриш керак?! Салтанат соҳиби ўз ожиз фикрини — ҳақ, мудҳиш тарзини (масалан, «пролетариат диктатураси аталмиш қирғин»ни) — «адолат» деб эълон қилади, сўнг уни куч билан ўрнатмоқчи бўлади. Кейин буни «илмий асослаш»ни — олимга, халқ қалбига «етказиш»ни аҳли қаламга топширади, тўғрироғи, буюради.

Адолат — Унинг қутлуғ даргоҳида, ерда эса муроса музаффардир. Ҳатто, гуноҳ қилганда тавба-тазарру лозим. Аллоҳ кечирувчидир. Кечиримли бандалар унга яқинроқдир. Кечирим, кенглик, сабрлилик, очиқлик — демократия унсурларидир ва исломга хосдир. Аллоҳ айтадики, агар гуноҳкор астойдил кечирим сўрар экан, мен уни ҳамиша кечираман, ахир, дилдан тавба қиларкан, кечирим истаркан, демак, у мени тан олади, мени кечира олувчилигимга иқрор бўлади, бетакрорлигимга, яккалигимга иймон келтиради... Бу ислом демократиясидир.

Назаримда, тоталитар салтанатлар ҳукмдорлари, шу жумладан, совет тузуми динни ва диндорларни айнан шу демократизми учун қувғин қилади. Масжидларни — вайрон, муллаларни — қурбон, каломуллоҳларни гулхан қилар экан, буни шунчаки ўз кўнгилхушлиги учун қилмайди, Аллоҳнинг шубҳадан холи обрўси олдида тоталитаристнинг ясама «обрўси» хиралашади.

Аллоҳ бизга тириклик дунёсида ер ва осмон жуфтлигининг ўртасидаги муайян бир маконни бердики, шу майдонда барча тирик жонзодлар, набототу ҳашаротлар қаторида ғимирлаб, типирчилаб, бандаларга хос майда қуйиб,майда қуйдириб яшашга маҳкуммиз. Данакни осмонга отсанг, ерга қайтиб тушади. Ер остига тиқиб юборсанг, яна қўкариб чиқади. Жони бор нарсанинг барчаси — ер юзида воқедир. Ер тагида фақат ўликлар, жонсизлар ётади. Масалан, сув муғланиб, буткул шаффофлашганда, вазни тамом йўқолиб, кўкка кўтарилади. Музлаб, шаклу вазн топган заҳоти яна қор бўлиб заминга қулайди (шоирона айтганда — «қўнади»). Ҳар қандай жонли ернинг олис қаъридан бўлса ҳам юзага чиқади. Бетону асфалтларни, тошларни ёриб чиқиб турган инжабел майсалар — бунинг бир далолати. Еру осмон ўртасида мувозанат — демократия бор, зеро бобомиз: «Керилдик — осмонга етмадик, эгилдик — ерга етмадик», — дердилар. Момомиз: «Очликдан ўлмадик, тўқликдан ёрилмадик», — деб айтардилар. Бу ҳикматларда ҳам замин ва фалак, очлик ва тўқлик тарозуси мавжуд. Халқимиз руҳиятидаги ана шу ички туйғу — кенглик, муроса,мутаносиблик аслида азалий демократиядир.

Аллоҳнинг қудратига ва ҳақиқатига иймон келтириш инсонни машаққатли руҳий меҳнатдан — тириклик маънисини, «ҳаёт ҳақиқати»ни излаш азобидан озод қилади. Ақлий меҳнатнинг жисмоний меҳнатдан оғирроқ эканини ҳамма билади. Донолардан бири қул меҳнатининг самарадорроқ эканини айтганда қулнинг қилаётган ишининг моҳияти ҳақида ўйлаб ўтирмаслигини, ишни буюрганнинг идрокига тўла ишонишини назарда тутган эса ажабмас. Ислом дини «ҳақ» деб Яратганни танир экан, тасаввуф поғонасида — «шариат — тариқат — ҳақиқат» учлигида — ҳақиқатни энг баландга қўяр экан, «ҳақиқат»ни Ҳақнинг ваколати деб билар экан, инсониятни улкан бир офатдан: инқилобчилик балосидан асраб келди. Ўзини «адолатпарвар», «ҳақиқатчи» санаб ўтганлар одамзодга кўп кулфатлар келтирганлар. Буни «правдист» болшавойлар қисмати ҳам исботлайди. Зеро, «адолат ўрнатиш»ни ҳамиша масаланинг биринчи қисмидан, яъни «адолат»нинг нима эканини аниқлашдан бошлашга тўғри келади ва табиийки, ҳокимият соҳиби ўз маслагини, дейлик, «ленинизм»ни еру фалакнинг ягона адолати деб эълон қилади, кейин масаланинг иккинчи қисмига : «ўрнатиш» томонига ўтади. Куч эгаси «адолат» деб билган нарсани, дейлик, «ленинизм»ни куч билан ўрнатишга киришади, кимки унинг «адолати»га кўнмаса, қатағон қилади.

Тариқатнинг бир хизмати шуки, у аждодларимизни Ҳақнинг биру борлигига, ҳақиқат Унинг чеки эканига эътироф этказди, заминда эса демократик муросани ҳукмрон айлади. Инқилоблар эса ҳамиша аҳли иймонни қатоғон қилишдан бошланган.

Карим ҲАКИМ ўғли

«ЮКСАЛИШ» РИСОЛАСИНИ ЎҚИБ...

Собиқ Иттифоқнинг тарқалиши жаҳон сиёсатида шаклан ва мазмунан янги босқични бошлаб берди. Мафкуравий, иқтисодий ва маънавий жиҳатдан икки қарама-қарши блок таъсирида шаклланган қуролланиш пойгаси, ҳарбий зўравонлик, миллий хавфсизлик тушунчаларининг мазмуни ўзгариб борди. Жаҳон миқёсида тамомила янги жуғрофий-сиёсий мутаносиблик пайдо бўлди. Собиқ совет империяси тасарруфидаги Марказий Осиё минтақаси, яъни бугунги мустақил Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон, Туркманистон каби давлатларнинг янги сиёсий-стратегик тизимдаги ўрни мутлақо ўзгача аҳамият касб эта бошлади.

Марказий Осиё халқлари турли республикаларга қанчалик суғиғ равишда бўлиб юборилиб, мустамлакага айлантирилган бўлса, асримиз охирида улар шунчалик табиий равишда ўз мустақиллигига эришди ва миллий тараққиёт йўлидан бориб, тенг ҳуқуқли суверен давлатлар сифатида ўзаро ҳамкорлик асосидаги умумий иқтисодий маконни вужудга келтиришмоқда.

Шу ўринда Ислом Каримовнинг сиёсий майдонга чиқиши — унинг ҳаёт йўли каби ўзига хос эканлигини таъкидлаш ўринли кўринади. Ҳали компартия ҳукмронлик қилаётган бир пайтда, Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котиби этиб Ислом Каримов сайланиши Марказдаги кўпгина кишиларни ташвишга солиб қўйган эди. Ўшандаёқ халқ унга меҳр ва қизиқиш билан қаради.

Ислом Каримов республика рахбарлигига ижтимоий-сиёсий вазият ўта мураккаблашган, турли зиддиятлар ва қарама-қаршиликлар кучайган, Фарғона ва айрим бошқа жойларда низолар вужудга келган, ишлаб чиқариш издан чиққан, сансоларлик авж олган, аҳолининг кайфияти бузилиб, руҳий-маънавий муҳит мувозанати йўқолаёзган бир вақтда сайланди. Н. Жўраевнинг мўъжаз китобида ана шу жараёнлар ҳақида теран мулоҳаза юритилган.

Ислом Каримов янги тарихий шароитларда вужудга келган, ўзгача ижтимоий-сиёсий жараёнлар таъсирида шаклланган сиёсий арбоб. У жаҳон тараққиётига жиддий таъсир кўрсатаётган мамлакатлар сиёсати билан ҳамоҳанг, илғор тажрибаларга суянган ва бу тажрибаларни миллий руҳ ва анъаналарга асосланган ўз қарашлари билан бойитиб бораётган сиёсатчидир. Унинг сиёсатида қаттиққўллик билан мехрибонлик, қатъият билан меҳр-мурувват, талабчанлик билан қатъий интизом уйғунлашиб кетган. Айни пайтда, у — янгича қарашлар ва янгича тафаккур сиёсатидир. Акс ҳолда мамлакатимизда ҳозирги ўта мураккаб ва ҳар томонлама зиддиятли бир даврда сиёсий-ижтимоий ва иқтисодий барқарорлик мавжуд бўлмаган бўлур эди. Аниқ мақсадни кўзлаган, барча ташвиш ва таҳликалардан устун келган, умид ва ишончга таянган турмуш тарзи йўлга қўйилмаган бўлур эди.

Ҳозирги ижтимоий-сиёсий жараёнлар ва Президент Ислом Каримовнинг сиёсий йўли, ўзига хос иш услубини атрофлича ўрганиш, унинг шахси, сиёсий майдонга чиқиши жараёни ва юз бераётган воқеа-ҳодисаларга муносабатига баҳо бериш — бу жамиятшунос мутахассисларнинг вазифасидир. Н. Жўраевнинг «Юксалиш» китоби, энг аввало, ана шу маънодаги муҳим воқеалардан, деб ўйлаймиз.

Президент Ислом Каримов ҳақида гапирар эканмиз, унинг халқаро сиёсатдаги ўзига хос арбоб сифатида намоён бўлаётганлигини алоҳида таъкидлашни истардик. 1995 йилда Президентимиз ташаббуси билан республикамизда қатор халқаро анжуманлар ўтказилди. Айниқса, Марказий Осиёда хавфсизлик ва ҳамкорлик масалаларига бағишланган Тошкент семинар-кенгашини ана шу анжуманларнинг энг муҳими, деб ҳисоблаш керак. Минтақа хавфсизлигини таъминлаш, турли можароларнинг олдини олиш, интегратсия жараёнларини чуқурлаштиришнинг ишончли тизимини барпо этиш масалаларини кўриб чиққан кенгаш — Ўзбекистон, Қозоғистон, Қирғизистон, Тожикистон ва Туркманистоннинг минтақада тутган ўрни ва ноёб имкониятларини назарда тутган ҳолда, мураккаб воқелигимизни тушунишга яқинлашувни ўзида акс эттирувчи муҳим баёнот қабул этди.

Бугунги Ўзбекистон ўзининг янги имкониятларини намоён этаётган, кучга тўлиб, нуфузи ошиб бораётган давлат. У барча қийинчиликларни қадамба-қадам енгиб, мустақиллик йўлидан умидли истиқбол сари дадил қадам ташлаётган мамлакатдир. Бу халқ ва ҳокимият бирлигидан, омма фикри билан давлат сиёсатининг муштараклигидан, Президент сиёсий йўлининг халқчиллигидан далолат беради.

Ўзбекистон миллий тараққиётининг ана шу хусусиятлари ҳақида ёзилган «Юксалиш» рисоласи кенг китобхонлар диққатини жалб этиши шубҳасиз.

Гуломжон Аҳмаджонов, профессор

БОЗОР МУНОСАБАТЛАРИ: ЛИҚОБИЛ БОРМИ?

1. Кўҳна тарихий географиядан маълумки, жаҳон ижтимоий тараққиёти даврида, инсоният ўз тараққиётининг хронологик босқичларида, жамият ривожланишини таъмин этишда, янги ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, мафкуравий маданиятни шакллантиришда, ривожлантиришда асосан моддий дунёга, бойишга эътибор бериб ва бу йўлни тўлиқ эгаллашда бозор иқтисодиёти муносабати (БИМ), услубидан, воситасидан фойдаланган ва унинг асосида қонуниятлар, ташкил этган. Замонга қараб фан-техника тараққиёти воситасидан фойдаланиб, БИМ ривожлантирилиб, такомиллаштирилиб борилган. Ҳозирги XX аср охирида ҳам бу муносабат бутун дунё мамлакатларида янада чуқурлаштирилмоқда. Натижада жамият, сивилизатсия оғир зиддиятларга, муаммолар гирдобига тушиб қолди. Чунки ҳамон инсоният онгида бозор иқтисодиёти муносабати қонуни (БИМҚ) ҳукмрон. Ва бу қонуниятнинг формуласида: «Товар-пул, пул-товар муносабати», «рақобат», «бойиш», «нафсдаги моддий дунё» ва шу қабилар устивордир. Бундай «тасаввур» ҳамма тузумларда, янада чуқурлаштирилган. Умуман олганда, агар биз дунёнинг эмпирик ҳақиқий ва тугал эмаслигини, мангулиги, «вақт»ни, олти миллиардли аҳолини, сайёрамиз келажагини инобатга оладиган бўлсак, ижтимоий ҳаётимизни яхлит бир бутунликда тасаввур қилсак, қолаверса, экологияни инобатга олсак... бу БИМҚ услубини инсоният учун тўғри деб айта оламизми? — Йўқ албатта. Бунинг муқобили борми? Бор. Бу жамиятда «Ижтимоий-руҳий —соф ниятли юракларнинг бирлиги, муносабатини» англаш услубидир (яъни қисқача — «ИРСНЮБМ»).

2. Ҳозирги XXI аср бўсағасида одамлар жамиятида асосан ҳукмронлик қилаётган «товар-пул, пул-товар муносабати» ўз мавқеини тадрижий тажриба йўли билан «майдон-инсон, инсон-майдон муносабати» услубига бўшатиб бериши лозим. Коиноферамиздаги руҳий минтақалар, табиат-жамиятимизнинг ўзаро чамбарчас боғлиқлигини ҳис этиб, инсон фақат эзгу ният йўлидаги муносабатга, аввало маънавий-руҳий дунёга, бирлашиши керак. Аслида, инсон комилликка руҳи, эзгу нияти орқали эришади ва ўз азалий ҳолатига қайтади. Аммо у моддий истакларга ҳам берилиб, шайтоний ҳиссиёт асосида, сароб кетидан қувиб, куч-қувватини шунга сарфламоқда, охир-оқибатда толиқиб, мадорсизланиб, ҳамма нарсадан кўнгли қолган, лоқайд, қалби тор кимсага айланмоқда. Етуқ сотсиологларнинг айтишича, инсоният руҳий таназзулга тушиб қолди. Сабаби, муқаддас илмларни унутиб, моддий дунёга берилиб кетди, фикри-хаёли асосан иқтисод муаммолари билан банд бўлиб, ўзлигини унутиб қўйди. У чамаси, ўзинии-ўзи алдамоқда.

Энг муҳими, Аллоҳнинг ҳамиша ҳақ, ғолиб эканлигини унутмаслик.

Бебаҳо меросимиз бўлмиш кўҳна китоб, боқий қадриятларимиз руҳи бизни ўтмиш билан юзма-юз қилди. Кечаги кунлар таъсирида, иймон-эътиқоднинг қувватсизлиги, беқарорлиги туфайли маънавий-руҳий ва моддий йўқотишлар таъқибида яшаймиз.

Демак, энди биз, Аллоҳнинг розилигини топиш учун, руҳий соф юрак бирлиги муносабатига эга бўлишимиз, покланишимиз, ўзлигимизни англашимиз керак. Зеро, ҳар нарса қиёсда, қарама-қаршилик қонунида ойдинлашгани каби дунё, руҳий ва моддий дунёга бўлиниб, муқобилликка эришади. Инсон фақат моддий дунёга берилса, оқибат она-табиат ўз қалб оламини қандай аҳволга олиб келиб қўйиши мумкинлигини кўриб турибмиз. Хатомиз БИМҚ муқобили йўқ деб юришимизда ва ҳақиқатдан ҳам ҳеч кимнинг ҳаёлига бу фикр келмаганидадир. Ҳолбуки, муқобил бор ва у «Ижтимоий-руҳий соф ниятли юраклар бирлиги муносабатидир» («ИРСНЮБМ»). Шунинг учун давлатимиз раҳбари буни теран англаб , яратиш йўлидан бормоқда. Акс ҳолда жамият тараққиётининг пировард мақсадини белгилаш қийин. Иқтисодий ислоҳотлар эса равнақнинг 30 фоизини ташкил этиши мумкин. Аксиома бўлиб қолган гап: ижтимоий турмуш инсон онгини белгилайди. Шунинг учун соф ниятли юракларнинг руҳий-маънавий-сиёсий, мафкуравий шарт-шароитларини яратмай туриб, бу соҳаларда туб ўзгаришлар қилиш ниҳоятда қийин.

Биз учун биринчи навбатда, руҳий-маънавий жиҳатдан, кейин иқтисодий-хўжалик жиҳатидан ўзгариш қилишга одамларни тайёрлаш муаммоси долзарб масаладир. Эскича тафаккур ва ёндошишлар одатини енгиш, тарихан таркиб топган турмуш тарзи, шакл, мазмунлар тасаввурини XXI асргача бартараф этишга ҳаракат қилиб, ёнма-ён «ижтимоий-руҳий соф ниятли юраклар бирлиги муносабатини» шакллантириш, одамларда ҳақиқат ҳиссобланмиш тинчлик, эзгу ниятли меҳр-оқибатлар, муносабатлар бирлашмаларини бошқаришни ташкил этиш вазифасини кун тартибига қўяди. Бу кенг қўламдаги таҳлилларни ва республикамизнинг айрим тумларида бу борада тажрибаларни амалда бошлашни тақозо этмоқда. Чунки, бу нарса ижтимоий барча соҳаларни қамраб тараққиётда умумий фикрни ишлаб чиқиш муносабати билан ижтимоий онгимизнинг универсаллашувига олиб келмоқда. Бу жараён индивидуал онгнинг ижтимоий шахс сифатида ҳамма қирраларини намоён бўлишига сабабчи бўлмоқда. Натижада, ижтимоий онг индивидуал онгнинг қўшилишига, ижтимоий манфаатларнинг муштараклигига олиб келаяпти. Демак, одамларнинг ижтимоий жиҳатдан бирлашув жараёнларининг ратсионалашуви ташкил топмоқда, ижобий ва салбий томонлар ўртасида кескин қарама-қаршилик қонуни ўз таъсирини ўтказмоқда. Оқибатда эзгу ниятли юракларнинг руҳий бирлашмаси секинаста турмушда татбиқ этилаяпти. Жамиятда янги «ижтимоизм» тоифаларининг пайдо бўлишига сабабчи бўлмоқда. Энди демократик ислоҳотлар билан маънавий-руҳий муҳитни соғломлаштириш, ижтимоий муносабатлар жараёнини инсоншунослик асосида ривожлантириб, кишилар онгига сингдириш зарур. Бу ҳақда Президентимиз айтганларидек: «Мақсадни белгилашдан ҳам мақсад сари олиб бориш учун тўғри ва оқилона йўл ва услубларни танлаш вазифаси минг карра оғир».

Жамият тараққиёти моҳиятини англашда ижтимоий ҳаётни таснифлаш, бошқариш, таҳлил қилишда объектив омиллар: ижтимоий географик, сиёсий вазият, сотсиал-демографик ҳолат, миллий таркиб, этно-психологик хусусият, руҳий-маънавий маданият даражаси ва энг муҳими, табиий-ижтимоий яхлит майдон (ҳудуд, макон) эътиборга олиниши муҳим ахамиятга эгадир. Булар Президентимиз олға сурган тараққиётнинг беш бош тамойилида ҳам таъкидланган: 1. Иқтисодиётни ҳамиша сиёсатдан устун қўйиш ва уни мафкурадан холи этиш; 2. Давлатнинг асосий ислоҳотчи бўлиб қолиши; 3. Қонуннинг ҳамма нарсадан устунлиги; 4. Кучли ижтимоий сиёсат ўтказиш; 5. Ислоҳотни босқичма-босқич амалга ошириш. Бу ғоялар ривожланиш стратегиясида, қонуний қобилда мафкуравий жиҳатдан таъминланмоғи лозимдир. Қолаверса, оптимал алоқалар, самарали муносабатлар ўрнатилиши, инсон, жамият ва майдон, фуқаро, кенгаш ва давлат манфаатлари ҳамкорлиги, муштараклигини шакллантириш замон талабидир.

Ҳозирги давр мафкурасида «ИРСНЮБМ» инсонпарварлик мафкурасидаги энг юқори аъмол ҳисобланади. Унинг туб мақсади жамиятимизда ҳақиқий сивилизатсия: тинчлик, эзгу ниятли ҳақиқатни барпо этиш, эркинлик, тенг ҳуқуқли жамият қуриш. Бу тўғрида ҳам Президентимиз Ислом Каримов шундай деган: «Моддий ислоҳотлар, иқтисодий ислоҳотлар — ўз йўлига. Уларни ҳал этиш мумкин. Халқнинг таъминотини ҳам амаллаб туриш мумкин. Аммо, маънавий ислоҳотлар — қуллик ва мутелик исканжасидан озод бўлиш, қадни баланд тутиш, ота-боболаримиз удумларини тиклаб уларга муносиб ворис бўлиш — бундан оғирроқ ва бундан шарафлироқ вазифа йўқ бу дунёда!» Маънавий-руҳий ислоҳотларни республикамизда тадбиқ этишда «Ижтимоий-руҳий соф ниятли юракларнинг бирлашмалари, муносабатлари» идеалидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз.

Ушбу йўлда муқаддас ва бобокалонларимизнинг манбалари асосий услубий қўлланма ҳисобланиши лозим. Демократик ислоҳотлар асосини ташкил этишда бу манбалардан тўлароқ фойдаланиш натижасида ижтимоий-руҳий-маънавий ислоҳотларни амалга оширишимиз, Ватанимизда демократия, адолат, ҳуқуқ, эркинлик, бирлик, биродарликни, ижтимоий яхлит турмушни ташкил этишимиз мумкин. Шунда инсон онгининг руҳий дунёга, она табиатга, жамиятга, атроф муҳитга бўлган муносабати ўзгаради.

Давлат халқдан, халқ — давлатдан миннатдор бўлади. Халқ ижтимоий-руҳий соф ниятли юраклар бирлиги муносабатида яшаши учун имкониятлар яратилган бўлади. Ҳамма қизиққан соҳасида виждонан, фидойиларча, эркин меҳнат қилади. Қуллик ва мутелик исканжасидан озод бўлиб, қаддини баланд тутиб, отабоболаримиз удумларини тиклаб, уларга муносиб ворис бўлиши мумкин. Демократия, адолат тўла ғалаба қилган мамлакатга айланишига асос солинади. Экологик жиҳатдан тоза, руҳий, соф ниятли маконга айланади юртимиз.

Албатта, бундай ижтимоий ҳаётга комилликка интилишимиз орқали эришамиз. Биз руҳий жонлар — табиатимизга кўра мангулигимизни англашимиз лозим. Бироқ ҳозирча моддий оламга берилиб, «моддий ғуборлар» билан қопланганмиз, асл ҳолатимизни унутганмиз. Биз ўз руҳий истакларимизни, руҳий жабҳа билан боғламас эканмиз, уларни ҳеч қачон қондира олмаймиз. Булар ҳақида муқаддас китобларда ҳам таъкидланиб, Олий руҳий жабҳа билан боғланиш, руҳий истакларимизни қондириб асл руҳий ҳолатимизга қайтиш йўллари кўрсатилган. Илм орқали Борлиқ, Абадият сирлари ечими аниқланади, завқланиш ва руҳиятда енгиллик ҳис этилади. Тасаввуримиз, ҳиссий идрокимиз орқали дунёнинг ҳақиқий ва тугал эмаслиги, тубанлиги аниқланади. Вақтнинг мувозанат чегаралари забт этиларади. Бу дунё ва охират дунёсига интилишни ҳиссий идрок этиш, тасаввур қилиш лозим.

Шунинг учун Мангулик оламини севиш, ҳиссий идроқларимизни шу дунёга қаратишимиз қадрлидир. Бу оламда ижтимоий ҳаёт, чуқур инқирозга ботган, комилликка эътибор бермасликнинг ҳам сабаби шундан.

3. Аслида коинофера схемасига эътибор берадиган бўлсак, коинот қонунлари ҳамма мавжудот учун бирдир. Бу қонуният бўйича сайёраларда ҳар 2160 йилда даврлар ўзгариши бўлиб, ҳозир биз ўтиш даврида яшамоқдамиз. Янги даврда руҳий-маънавий дунё моддий дунёдан устун бўлишига эришиши керакликги таъкидланади. «Биз» сўзи жамият тарбиясида устунликка эга бўлиб бирлашиш, жамоа-жамоа бўлиб яшаш услуби амалиётда кенг ёйилади.

Инсон-табиат-руҳий дунё- Олий зот босқичидаги боғланишга эътибор кучаяди. Ҳамма халқ, миллат руҳий-маънавий жиҳатдан бир бутун бўлади. Ҳар қандай муаммо халқлар фақат бирлашган ҳолда ўз ечимини топади. Ижтимоий ҳаётда уйғунлик (гармония) ташкил этилади. Коинот, табиат қонунлари билан яшаш ижтимоий ҳаётимизда амалга оширилади.

Шунинг учун коинофера схемасини ҳозирдан бошлаб секинасталик билан жамиятимизга «ижтимоий-руҳий соф ниятли юракларнинг бирлашуви муносабати» тажрибасини бошлаш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз. Худудларда шу йўл билан ижтимоий ҳаёт шароити муносабатини яратиш, руҳий-маънавиятни татбиқ этган ҳолда, ўзликни англаш йўлида, коинофера қонунларига риоя қилиш, Аллоҳнинг ягоналигига иқрор бўлган ҳолда, Унинг розилиги билан, ижтимоий турмушимиз руҳий бирлигини англаш лозим. Она-табиатимизда, руҳий дунёмизда соф юракли қалб эгаларининг руҳий бирлигини яратишга интилайлик. Бунинг учун аввало маънавий-руҳий дунёга эга бўлиб, табиатимиздаги, жамиятимиздаги жамики мавжудотлар билан «биродарларча муносабатда» бўлайлик. Иккинчи ўринда моддий дунёга эга бўлайлик. Ижтимоий-экологик турмушимизни яратайлик. Коинофера оламларида эзгу ният йўлида, яратишга, ижод қилишга, жамиятга, халққа хизмат қилишга ўзимизни бағишлаб, она-табиатимизнинг ижтимоий, аввало руҳий ҳаётида яшайлик. XXI аср учун турмушимизнинг экологик моддий базасини, шароитини яратайлик, жамиятга фойда келтириб, охиратга хизмат қилайлик.

4. Маълумки, ижтимоий ҳаётнинг асосини, аслини «сўз» ташкил этади. Инсонлар учун унинг боши иймон калимасига бориб тақалади.

Сўз худди сеҳрли калитдир. Бу калитга эга бўлганимизда қаршимизда коиноферанинг олам-олам дунё эшиклари очилишини англаймиз. Иймон ақидасининг мазмуни — ишонмоқ, эътиқод қилмоқ маъносини англатади. Иймоннинг асл-асосида Аллоҳни ягона деб билиш, Коиноферадаги одамларни, Еримизни Аллоҳ яратганлигини, бизнинг ризқ-рўзимизни Аллоҳ беришини, у инсонларни яратгувчи ва тарбияловчи эканлигини эътироф қиламиз. Аллоҳнинг ягона эканлигига, яратувчиликда, абадийликда ҳам ягона эканлигига ишонамиз. Иймонимизнинг асоси шудир.

Мана шу ақидаларни Бизга етказган Муҳаммад алайҳис-салом Аллоҳнинг элчисидир. Биз буни биламиз ва ишонамиз, дилимиз билан тасдиқлаймиз. Яъни иймон келтирганимизда, Аллоҳга, унинг фаришталарига, китобларига, пайғамбарларига, руҳларига, охиратга тўла ихлос ҳосил қиламиз. Чунки иймон — бу ихлос қилишликдир. Амал ҳам Аллоҳ учун, унинг розилиги учун, холис ўзигагина бўлса даргоҳида мақбул бўлади. Демак иймон сўзи орқали Аллоҳни, ҳақиқатни, покликни, ҳалолликни, охиратни, оқибатни биламиз.

«Сўз» — зоҳирий ва ботиний маъноларга эга. Қалбдаги ёмонликка, ёвузликка буюрувчи нафсга берилиб, Аллоҳнинг пок ишқига бегона бўлиш, шайтоннинг васвасаларига, макру хийлаларига ғирифтор бўлишдан қўрқиш лозим. Бу мажозларнинг асл маъноларини тушуниш, фарқлаш ва мажозий тилда сўзлаш муҳим аҳамият касб этади.

Саидакбар БОҚИЕВ, дотсент

Кўнгил бир эътироф истар
Туркий адабиётлар қуёши

Навоий фақат ўзбек халқининг адабиёти, тилининг тараққиёти учунгина эмас, унга тарихий урф-одат ва тил жиҳатдан яқин бўлган барча туркий халқларнинг миллий адабиёти ва тили ривожи тарихида ҳам муҳим рол ўйнаган буюк сиймодир. Шунинг учун ҳам унинг ролини рус янги миллий адабиётининг асосчиси Александр Сергеевич Пушкиннинг славян халқлари адабиёти ривожи тарихида ўйнаган ролига қиёслаш мумкин. Алишер Навоий фақат ўзбек мумтоз шеърий адабиётининг қуёши бўлибгина қолмай, балки XV аср ва ундан кейинги даврлардаги барча туркий халқлар адабиёти ва тили ривожига кучли таъсир кўрсатган порлоқ қуёшдир. У ўзидан кейинги барча туркий халқлар ёзма адабиётининг намояндалари Турдий, Машраб, Муқимий, Фурқат, Ҳамза, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фузулий, М. Охундов, Маржоний, Тўқай, Исмоил Гаспирали, Абай, Махтумқули, Бердах каби мумтоз шоирлар ва маърифатпарварларнинг илғор инсонпарварлик ғоялари ва бадиий маҳоратларини тобора нурлантириб борди.

Буни ўзбек мумтоз ва ҳозирги замон адабиёти, яна қардош туркий халқларнинг ўтмиш ва замонавий мумтозлари Навоий бобомиз хусусида билдирган эътироф ва фикрлар ҳам тўла тасдиқлайди. Шу билан бирга бу фикр ва мулоҳазалар мустақилликка эришган ўзбек халқининг дунёдаги барча қардош туркий халқлар адабиётлари, тиллари билан тарихий илдизи бир эканлигини ва бу илдиздан асрлар давомида буюк адабиёт чинорларининг вояга етишида Навоийнинг сўнмас қуёши мураббий бўлиб келаётганлигини кўрсатади.

Қуйида сизга шу фикр ва мулоҳазалардан айримларини ҳавола этамиз.

Шерали ТУРДИЕВ,
филология фанлари номзоди.

1924 йил 500 ЙИЛ

ЧЎЛПОН

ЎЗБЕК БИЛИМ ҲАЙЪАТИ ЭЪТИБОРИГА

Чиғатой адабиёти ва тилига Навоийнинг қилғон хизмати жуда улуғдир. Бу кунги янги ўзбек адабиёти ва унинг бу кунги содда шеваси, менингча, ўша чиғатой шевасидан ўзга эмасдир. Баъзи бир кишилар, Навоийдан анча кейин чиқғон адиб ва шоирларимиздан бир-иккита соддароқ ёзғонларини ушлаб олиб, уларни ҳаддан ташқари кўтармак билан наригини бир қадар туманлашдирмоқчи бўлсалар ҳам, Навоий ўзбек тили ва адабиётида тегишлик юксак мавқеини олғондир. Усмонли адабиётининг энг улуғ вакили бўлғон Фузулийни, машҳур усмонли ёзувчиси Шамсиддин Сомибек Навоийдан кейинга қўйиб кўрсатадир. Мана бу ҳам, Навоийни биргина ўзбек қавми адабиётида эмас, умумтурк халқи адабиётида ҳам ўзига яраша жой олғонини кўрсатадир.

Тарихларнинг кўрсатишига қараганда шу бир йил-бир ярим йил орасида улуғ Навоийнинг вафотиға 500 йил тўладир. 500 йил ўзбек-чиғатой адабиёти тарихига аллақанча нарсалар берган, унда қанча ўзгаришлар ясаған, жуда узун бир муддатдир. Ўз адабиётларига 5—6 асрлик бир тарих яшата билган халқлар унча кўп эмасдур. Демак, бизга ҳам шу бир йил орасида шундай катта бир шодлик, катта бир байрам ўтказишга тўғри келадур. Ватандошларимиз руслар Пушкиннинг ҳар 5 йиллиги учун ҳам катта байрамлар ясайдурлар. Ғарбда эса бундай байрамлар жуда катта тантаналар билан ўтказиладир. Бу тўғрида гапни чўзиб ўлтириш ҳожат эмас. Кўз билан кўрганимиз ҳам етиб ортарликдир. Шунинг учун мен айтмак истайманким, Навоийнинг 500 йиллигини биз ҳам тегишли даражада тантана билан ўтказишга шу топдан ҳозирлана бошлайлиқ. Бу йўлда мен қуйидаги чораларни таклиф қилиб, ўзбек билим ҳайъатининг диққатини шунга жалб қилур эдим:

1. Ҳозирдан бошлаб, ярарлиқ кишиларимиздан бир ҳайъат ташкил қилиб, 500 йиллик байрамни мумкин қадар тантана билан ўтказиш йўлини топмоқға ўшал ҳайъат вакил айлансун.
2. Ҳайъат Навоийнинг босилмаған асарларини топиб, босдиришға лозим кўрганларини байрамгача босдириш чорасини кўрсин.
3. Навоийнинг мукаммал таржимайи ҳоли ёздирилсин.
4. Навоийнинг шеваларидан терма бир асар тузулиб, нафис қилиниб босдирилсин.
5. Навоий номиға юқори ўқиш юртларининг адабиёт — тил факултетларида ўзбек талабалари учун истипендиялар очилсин.
6. Ўзбекистоннинг пойтахтида Навоийға ҳайкал тикилсин.
7. Баъзи бир ўзбек шаҳарларининг кўча исмлари Навоий отиға қўйилсин.

«Туркистон» газетаси,
1923 йил, 23 сентябр.

Алишер Навоий:

Турк назмида чу мен тортиб алам,
Айладим ўз мамлакатим якқалам.
(«Лисонут-тайр»дан)

Ўнгда туркинавоз уруб достон,
Қўзғалиб ҳар навода Туркистон.
(«Сабъаи сайёр»дан)

Ғафур ҒУЛОМ

АЛИШЕР

Юксак тоғ оралаб ўкирган шернинг
Наърасига тенгдир акси садоси.
Беш юз йил янгради тоғдай ватанда.
Буюк Алишернинг асрий нидоси.

Биринчи тамшанган сутнинг ҳурматин,
Бутун ҳаёт бўйи оқлай ололган.
Теварак оламга кўркин кўрсатиб,
Ватан ва халқини йўқлай ололган.

Дарахшон юлдузлар сари ўкирган,
Бўйнида занжиру, қалби озод шер,
Инсоний муҳаббат мехрига вафо,
Эрку бахт тимсоли улуғ Алишер.

Ўзбек деб аталган озод улуснинг
Отахон шоири, қадрли устод.
Ошиқлар ғазалинг куйга солганда
Маъшуқлар дилининг хонаси обод.

И.О. СУЛТОНОВ

Алишер Навоий ўз даврининг энг муҳим проблемаларини пайқай олиш даражасига кўтарилган, уларни ўз асаралрида катта бадиий қувват билан акс эттирган ва шунинг учун жаҳон халқлари тафаккурида ва адабиётида энг мўътабар ўринлардан бирини эгаллаган ҳақиқатан буюк санаткордир

Мирзо ТУРСУНЗОДА

НАВОИЙ ЖОМИЙ ХОНАДОНИДА

XV асрда Шарқнинг шеърият хазинаси икки сиймо — Абдурахмон Жомий ва Алишер Навоий ижоди билан фахрланади. Лекин ундан кейин ана шундай тенгсиз икки талант соҳиби бўлганлигини билмайман. Бу икки буюк зотни бир-биридан ажратиш, бир-биридан устун қўйиш мумкин эмас.

Жомий ўша давр форс классик адабиётининг охирги давомчиси ҳисобланади. Шеърият булоқдай қайнаб тошган бир пайтда Навоий ижод осмонида қуёш бўлиб порлади. Ўша вақтда ижод этган бошқа шоирлар шу нурли қуёш атрофидаги юлдузлардир. Навоийни қуёшга тенглаштирдик. Бу қуёш нурлари ҳамон порлаб турибди, бундан минг-минг йиллар кейин ҳам шундай бўлади...

Абдулла ОРИПОВ.

Она тилига туганмас ишқ, унинг тақдирию камолоти учун масъуллик ва ғамхўрлик — мана сўз даҳоларини бирлаштирувчи биринчи фазилат. Данте италян тилини халқаро йўқламада нечоғлик барқарор этган бўлса, Навоий ҳам шундай вазифани — жаҳоншумул ватанпарварлик ишини адо этди. Этник жиҳатдан бағоят хилма-хил, қанчадан-қанча шеваларда гаплашувчи кишилар тилига хос сўзларни адабий тил доирасига олиб кирди. Навоийнинг журъати ва жасорати, маҳорати туфайли ўзбек адабий тили мукаммал шаклланишга эришди.

Садриддин АЙНИЙ

Ҳар бир халққа тенг кўз билан қаровчи, инсонпарвар буюк Навоийнинг форс-тожик адабиёти равнақи йўлида хизматлари ҳар тарафламадир. У, бир томондан, ўзи форсча-тожикча шеърлар, ғазаллар, қасидалар, қитъалар, рубоийлар, фардлар ва муаммолар ёзган бўлса, иккинчи томондан, форс-тожик адабиётига оид илмий асарлар ҳам майдонга келтирган. Булардан бошқа у, тожик ёзувчилари, олимлари ва санъаткорлари тараққиёти учун, ўша давр тожик адабий тилида илмий ва бадиий кўп асарларнинг вужудга келишида ҳам моддий ва маънавий катта ёрдамлар қилган...

Исмоил ГАСПИРАЛИ
(Боқчасарой, ҳижрий 1318, мелодий 1900)

ТУРКИСТОН УЛАМОСИ

«Оврўпода илм ва фунун жуда кам ривожланган бир замонда Туркистон қитъасинда мустақил ақлий ва нақлий уламолар чалишмоқда эмишлар. Бунинг бир далили ўлароқ эски турк уламосиндан бир хилиси ҳаққинда мухтасар маълумот нашр этормизки, турк миллатининг истеъдод тарбияси ва улум ила фунуна ҳимматлари кўрулсин ва унда уларни қачон ва қаерда ёдга олинганда уларнинг таҳсилу камолотиндан ҳеч қачон ташвишланмаслигингиз лозим. Авлод-аждодимизни қонхўр ва босқинчи номи билан аташлик каби ортиқча номувофиқ сўз айтишдан тийилсунлар.

* * *

Алишер Навоий — лақаби бўлиб, ҳижрийнинг тўққизинчи асри охирида етишган чиғатой ва ажам шуаросининг энг машҳуларидандир. Боҳусус турк раисул шуароси дея талқин ўлунур. Илму хат, рассомчилик, мусиқа, нақкошлик санъатларидан ҳам воқиф эрди.

«Ҳайратул аброр», «Мажолисун нафоис», «Муҳокаматул луғатайн» каби туркий ва форсий девонлари бордир. Туркий назмда Навоий, форсий назмда Фоний тахаллус қўярдилар. Рихлатлари 90бдир.

Шаҳобиддин МАРЖОНИЙ (1818 — 1898)

Алишер Навоий Хуросон олимлари ичида маликул калом ва замонавий шоирлар учун олий идеалдир; у фақиру фуқаролар халоскори, муҳтарам олимлар таянчи, атоқли ёзувчилар сафдоши эди.

Олимжон ИБРОҲИМОВ (1887 — 1938)

Ўрта Осиёдаги улуғ бир маданиятнинг хазинаси бизга ҳам, озарбойжон адабиётига ҳам катта таъсир кўрсатди. Бунинг олтин даврида етишган шоирлардан Навоий кабилар Туркистонда қанчалик қадрли бўлса, бизда у ўз ватанидагига қараганда ҳам муҳим ўрин тутади. Умуман чиғатой адиблари билан чиғатой шоирларини туркий қабилаларнинг кўплари ўқидилар, улар кўпига таъсир ҳам этдилар.

М. ҚУЛИЗОДА (озарбойжон олими)

Фузулий Навоий шеъриятидан ўзини ҳаяжонлантирган фикрларнинг порлоқ, классик ифодасини топади.

Навоий лирикаси ўз руҳи ва асосий ижтимоий мотивлари эътибори билан Фузулий орзу ва майилларига жуда уйғун эди. Бу икки санъаткорнинг асарлари орасидаги мавзу, руҳ, идея, форма ўхшашликларининг манбаи ҳам шундадур.

Заки Валидий ТЎҒОН

...1918 йилда Оренбургда советлар ва 1944 йилда Туркияда Исмат пошшо тарафидан қамалганимда доимо онамдан ўрганган шеърларни ва Яссавий муножотини ўқидим. Ўша даврларда онамнинг таъсири нечоғлик муҳим бўлганлигини тушундим. Унинг менга ўргатган туркий ва форсий шеърлари фақат ахлоқий назмларгина бўлиб қолмай, улар орасида адабий ва эстетик шеърлар ҳам мавжуд эди. Кейинчалик Навоийнинг жаъмики асарларини бошдан-охир ўқиб чиқғач, онам менга ўргатган ғазаллар шу шоирнинг асарларидан олинган айрим парчалар эканлигини англадим.

Туркийлар орасидан чиққан буюк ақл эгаларидан Мавлоно Руми, ал-Беруний ва Навоий катта маданият соҳиби бўлган қўпкирали сиймолар эдилар. Улар керак бўлган сўзларни ўз ўрнида айта билганлар...

Собит МУҚОНОВ (қозоқ ёзувчиси)

Ўзбек халқининг улуғ классиги Алишер Навоийни Европа ва Осиё олимлари ичида биринчи бўлиб Чўқон Валихонов бундан юз йил аввал фахр билан тилга олди. У хурофотлар билан чулғаб ташланган ўлкада Алишер Навоий асарлари «зулмат ичра нурдир» — деб таъкидлади.

Мақсуд ШАЙХЗОДА

«Хамса»нинг биринчи достони бўлган «Ҳайратул аброр»нинг хотимасида шоир Ҳусайн Бойқаронинг ўғли Ғариб Мирзога мурожаат қилиб, олимларни ҳурмат қилиш кераклигини уқтириб ўтади:

Бировки қилса олимларга таъзим,
Қилиб гўёки пайғамбарга таъзим.

Олимни пайғамбарга ўхшатиш Навоий даврида катта журъат эди...

Унингча мударрислар, яъни ўша замоннинг олий мактаблари бўлган мадрасаларда дарс берувчилар амал ва лавозимга қизиқмасликлари, ўқитадиган фанини мукаммал билмоқлари ва билмаган илмдан ўқитиб шарманда бўлмасликлари керак...

Лекин ўз замонасининг интеллигентсиясидан сўзлаганда Навоий муаллимларга жуда юксак баҳо беради:

«Шогирд агар шайхулислом, агар қозидур, агар устоз андин розидур, Тангри розидур».

Бердиназар ХУДОЙНАЗАРОВ

«Ўзбек халқи маънавиятига Махтумқули шеърлари, панд-насиҳатлари, Гўрўғли қаҳрамонликлари қанчалик сингиб-туташиб кетган бўлса, туркман халқи ҳам Алишер Навоийдек устози борлигидан шунчалик фахрланади, ғазалларини кўзга тўтиёдай авайлаб ардоқлайди. Туркман мумтоз шеъриятининг барча намояндалари Хива, Самарқанд, Бухоро, Марв, Машҳад мадрасаларида таълим олар эканлар, Навоий асарларини севиб ўрганганлар, ижодидан илҳомланганлар. Озодий, Махтумқули, Шайдойи, Андалиб, Камина, Мулланафас, Сеидийлар ижодида Навоийга бўлган эҳтиром тўлиб-тошиб туради, улуғ устозга шогирдлик саломи самимий сатрларда ифодаланади. Махтумқули айтади:

Домангарда юрган устоз Навоий,
«Чор девон»и, «Фарҳод Ширин» зебойи —
Заҳириддин Бобур, мезонул ойи —
Қошларига бориб мен Мажнун бўлсам.

Мухтор АВЕЗОВ

...Навоий номи Қозоғистонда узоқ асрлардан бери маълум. Унинг ўлмас асарлари бўлган «Лайли ва Мажнун», «Фарҳод ва Ширин» достонларининг сюжетлари кўплаб қозоқ оқинлари томонидан қайтадан ҳикоя қилиниб, қайта куйланиб келинган.

Навоий таъсири машҳур қозоқ шоири Абайнинг илк ижодида айниқса яққол сезилади. У шеъриятда кучини синаб, Шарқнинг буюк шоирлари хотираларига мурожаат қилади. Абай уларни ўз ижодининг илҳомчилари сифатида таърифлаб, буларнинг ичида биринчи бўлиб Навоийни тилга олади.

Буюк ўзбек шоири ижодини XIX аср қозоқ шоирлари Шангирей ва Шоли, шоир-композитор Ахан Сорелар ўрганганлар.

Буюк ўзбек классигининг номи қозоқ халқи учун азиз ва мўътабардир.

Ҳамидулла ДАДАБОЕВ

Аламбардор

Мана беш ярим асрдан бери ўзининг туркий ва форсийда битилган ўлмас асарлари билан жаҳон халқлари мехрини қозониб келаётган буюк бобокалонимиз Низомуддин Мир Алишер Навоий нафақат улуғ шоир ва мутафаккир, атоқли ташкилотчи ва давлат арбоби, балки йирик фан намояндаси сифатида ҳам ҳақли равишда тан олинган.

Шеърият мулкининг султони Алишер Навоий довруғини бутун жаҳонга достон қилган «Хазоийнул-маоний», «Хамса», «Лисонут-тайр», «Насоймул-муҳаббат», «Тарихи анбиё ва ҳукамо» сингари ишқий, фалсафий, тасаввуфий, диний асарлар қатори «Мажолисун-нафоис», «Мезонул-авзон», «Муҳокаматул-луғатайн» каби адабиётшунослик, шеършунослик ва тилшуносликка оид асарлар ҳам алоҳида аҳамиятга молик.

Улкан ҳаёт ва ижод тажрибасига эга бўлган забардаст шоир умрининг сўнгги йилларини кўпроқ илмий-фалсафий асарлар яратишга бағишлади.

Улуғ алломанинг тилшунослик фани масалаларига таалуқли «Муҳокаматул-луғатайн» (Икки тил баҳси) асари ҳижрий 905 сананинг жумодиул-аввал ойида, яъни 1499 йил 18 декабр куни тугалланган.

Ушбу илмий асар қорахонийлар даврида (XI аср) яшаб ижод этган машҳур аждодимиз Маҳмуд Кошғарийнинг туркий қабилалар тил хусусиятларини атрофлича муқояса қилишга мўлжалланган кўп жилдли «Девону луғотит-турк» қомусий асаридан сўнг Марказий Осиё худудида тилшунослик фани соҳасида кечаётган турли жараёнларни назарий нуқтаи назардан ёритиб беришни ўз олдига мақсад қилиб қўйган иккинчи манба ҳисобланади.

Жаҳон тилшунослик фанининг ривожига салмоқли улуш бўлиб қўшилган «Муҳокаматул-луғатайн» асарида Алишер Навоий турк — эски ўзбек ва форс, яъни форс-тожик тиллари материалларини кенг кўламда чоғиштириш асосида бир қатор назарий фикрларни илгари суради.

Хўш, ўзбек адабий тилининг асосчиси баён этган назарий умумлашмалар нималардан иборат? деган саволга қониқарли жавоб олиш учун бевосита «Муҳокаматул-луғатайн»га мурожаат қилиш лозим бўлади.

Олим ёзади: «Андоқки, туюр ва баҳойим ва сибоъининг тилларикким, ҳар бирининг ўзгача хуруш ва такаллумлари бор. Ва ғайри мукаррар наво ва тараннумлари. Аммо чун алфоз ва иборатдин мурод маъниидур. Ва мазкур маҳлуқотдин мақсуд инсондур. Ва ул мазҳари маоний ва баён, сўз анинг сўзиндадур. Ва такаллум анинг каломида бордур».

Алишер Навоий Инсонга Аллоҳ таоло ато этган энг муҳим алоқа воситаси — тил билан қушлар, ҳайвонлар ва йиртқичлар оламида мавжуд турли-туман товуш, овоз ва қичқириқларни солиштириб, инсон нутқи ўзга мавжудотлар тилидан фарқли ўлароқ мазмун ва маънога эга бўлишдан ташқари ниҳоят даражада мураккаб, бир-бирига қарама-қарши бўлган сифатларни ўзида мужассам қилган ҳодиса эканлигини таъкидлайди. Одамлар борлиқни, унда содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларни онг билан мушоҳада этиб, тил ёрдамида ўзаро фикр алмашиш бахтига мушарраф бўлганлиги билан бошқа жонзотлардан кескин ажралиб туради.

Салкам беш аср бурун Алишер Навоий даҳоси кашф этган бу фикр-мулоҳазаларнинг нақадар муҳим ва ҳаққоний эканлиги бизнинг замонимизга келиб рус физиологи И.П.Павловнинг иккинчи сигнал системаси ҳақидаги таълимоти орқали ўз исботини топди. Мазкур таълимотга кўра, инсон мавжуд борлиқни икки хил йўл билан қабул қилади: 1) нарса ва ҳодисаларнинг одам сезув аъзоларига таъсири, яъни биринчи сигнал системаси орқали ва 2) сўз ва ибораларнинг таъсири, яъни иккинчи сигнал системаси орқали.

Биринчи сигнал системаси ҳам ҳайвонларда, ҳам инсонларда мавжуд бўлса, иккинчи сигнал системаси фақат инсонгагина хосдир.

Алишер Навоий тилшунослик фанида биринчи бўлиб жаҳон тилларининг қайси тил оиласига мансублиги нуқтаи назардан генеологик таснифини берди. Шоир ёзади: «Рубъи маскуннинг етти иклимидин ҳар иклимда неча кишвар бор. Ва ҳар кишварда неча шаҳр ва қасаба ва кент. Ва ҳар даштда неча хайл-хайл саҳронишин улус. Ва ҳар тоғнинг қўлларида ва қуллаларида ва ҳар баҳрнинг жазоирида ва савоҳилида не тавойиф бор. Ҳар жамоат алфози ўзгаларидин ва ҳар гуруҳ иборати ёнларидин мутағаййир ва бир неча хусусият била мутамайиздур». Алишер Навоий томонидан қайд этилган бу фикр-мулоҳазалар Ғарбий Оврўпада XIX асрда тилни халқ руҳининг инъикосаларни онг билан мушоҳада этиб, тил ёрдамида ўзаро фикр тилларнинг генеологик таснифида ўз ифодасини топди.

Улуғ адиб жаҳон тилларини тўрт катта оилага бўлади ва уларнинг асосида арабий, форсий, туркий ва ҳиндий тиллар ётишини алоҳида таъкидлайди. Мазкур тилларнинг бошқа тиллар ривожида тутган ўрнига катта баҳо беради.

Араб тилида Каломи шариф, Расул алайҳис-саломнинг муборак Ҳадислари, ислом дунёсининг машҳур авлиё, машойих ва уламоларининг асарлари иншо қилинганлигини меҳр билан тилга олади: «Барчасидин араб тили фасоҳатойини била мумтоз ва балоғаттазъйини била мўъжизатироздурким, ҳеч такаллум аҳлининг мунда даъвоси йўқтур».

Алишер Навоий араб тили қатори туркий, форсий ва ҳиндий тилларнинг ҳам бошқа асл тилларнинг шаклланишида ва ривожланишида сарчашма вазифасини ўтаганига урғу беради: «Мундин сўнгра уч навъ тилдурким, асл ва мўътабардур. Ва ул тиллар иборати гавҳари била қойилининг адосиға зевар ва ҳар қайсининг фуруи (тармоқлар, шаҳобчалар — Ҳ.Д.) бағоят кўптур. Аммо туркий ва форсий ва ҳиндий асл тилларнинг манша (булоқ, сарчашма — Ҳ.Д.) идурки...».

Олим туркий, форсий ва ҳиндий тилларнинг пайдо бўлишини Нуҳ алайҳис-саломнинг ўғиллари Ёфас (Абут-турк), Сом (Абул-фурс) ва Ҳом (Абул-ҳинд) лар билан бевосита боғлайди. Туркистон, Эрон ва Ҳиндистон заминида бу уч пайғамбарзода авлодларининг кўпайиб, ёйилиб кетишини зикр этади.

Замонавий тилшунослик фанида тилларнинг мавжуд генеологик таснифига назар ташласак, Алишер Навоий фикрининг деярли тўғрилигига ишонч ҳосил қиламиз.

Алишер Навоийнинг тилшуносилик фани тараққиётига қўшган яна бир улкан ҳиссаси Ҳазратнинг биринчи бўлиб чоғиштирма тилшуносликка асос солганида бўлди.

Улуғ аллома турли тил оилаларига мансуб бўлган эски ўзбек ва форс-тожик тилларини сўз бойлиги, сўз ясалиши ва товуш тизими нуқтаи назардан синчковлик билан тадқиқ қилди. Бу тилларга хос хусусиятларни ва улар орасидаги тафовутларни ашёвий далиллар ёрдамида рўй-рост очиб берди. Эски ўзбек тилининг ўзга тараққий этган тиллардан, хусусан форсий тилдан асло қолишмаслиги, баъзи жиҳатлари билан эса ундан бойроқ эканлигини исботлаб ўтди: «Турклар даҳмни чоқинга, оҳни илдиримга нисбат бериб дебдурларки:

«Фироқинг ичра улус
ўртамакка,эй моҳим,
Чоқиндурур дамиму
илдиримдур оҳим».

Сорт тилида чоқин ва илдиримдек мутааййин ва мўътабар икки нимага от қўймайдурлар ва араб тили била барқ ва саиқа била адо қилибдурлар».

Турк — эски ўзбек тили луғат таркибидаги сўзларнинг маъно нозикликлари, уларнинг ҳар кандай тушунчани ифода қила олиш имкониятига эга эканлиги феъл туркимига оид юзта сўз мисолида яққол кўрсатиб берилган. Ҳазрат бу юз феълнинг ҳар биттаси ўз маънодошига эгалигини эътироф этади. **Йиғламоқ** сўзи устида алоҳида тўхталиб, **унинг йиғламсинмоқ, инграмак, синграмак,сиқтамоқ, инчкирмак, ҳайҳай йиғламоқ** сингари маънодошлари эски ўзбек тилида фаол қўлланишда бўлганлигини ёзади.

Алишер Навоий туркий тилнинг луғат бойлигини қузатар экан, ундаги маънодошлик (синонимия), шаклдошлик (омонимия), кўп маънолик (полисемия) ҳодисаларига эътиборни қаратади.

Улуғ мутафаккир омонимлардан моҳирона истифода этган ҳолда ажойиб сўз ўйинлари ясаш мумкинлигини от (исм, ном), от (маркаб, от), от (от, иргит — отмоқ феълининг II шахс буйрук майли) ва бошқа бир қанча сўзлар мисолида кўрсатиб беради: «От лафзики, бир маъниси алам (исм, ном — Ҳ.Д.) дур, яна бир маъниси маркабдур ва яна бир маъниси амрдурки, тошни ё ўқни от, деб буюрғайлар. Бу тажнисда мундоқ дейилибдурким:

Чун парию, ҳурдур отинг
бегим,
Суръат ичра дев эрур отинг,
бегим.
Ҳар ҳадангеким, улус
андин қочар,
Нотавон жоним сари отинг,
бегим».

Шаклдош сўзларнинг эски ўзбек тили жавоҳирлар хазинасида ҳаддан зиёдалиги фақат туркий тил учун хос бўлган туюғ жанрининг пайдо бўлишида асос манба вазифасини ўтаганлигини шоир ғурур билан эътироф этади: «Ва бу икки байтки,тажниси томдур, ҳам турк шуароси хоссасидур, сортда йўқтур ва муни туюғ дерлар».

Алишер Навоий эски ўзбек ва форс тиллари сўз бойлигидаги турли мавзуий гуруҳларга оид сўз ва атамаларни муқояса қилиб, инсоннинг ички ва ташқи аъзолари, қариндошлик, чорвачилик, қуролласлаҳа, кийим-кечак, озиқ-овқат,овчилик, ҳарбий, маъмурийбошқарув, касб-ҳунар сингари ижтимоий ҳаётнинг турли қирраларига тааллуқли **илик, қабурға, сўнгак, оға, ини, эгачи, сингил, тағойи, кўкалтош, хуна** («эркак кийик»), **қилчоқчи** («мода кийик»), **сўна** («нор ўрдак»), **бўрчин** («мода ўрдак») **той, ғунан, дўнан, тўқум, тўқа, жазлиғ, жиба** («совут»), **кежим** («жанговар от ёпинчиғи»),**умач, кумач, талғон, қимиз, сузма** каби дурдоналарнинг форс тилида муқобили йўқлигини, сортлар бу сўзларни ўз луғат хазинасига олиб кириб улардан кундалик турмушларида фойдаланишларини қайд этади.

Буюк мутафаккир «Муҳокаматул-луғатайн»да эски ўзбек тилининг сўз бойлиги қатори грамматик қурилиши борасида ҳам эътиборга лойиқ фикрларни ўртага ташлайди. Сўзларнинг ва грамматик шаклларнинг ясалиши ҳамда қўлланиши шоир диққат марказида туради. Алишер Навоий феъл ўзагига — **ш** қўшимчасини орттириш билан ясаладиган **чопишмоқ, топишмоқ, қучушмоқ, ўпушмак** каби биргалик нисбатининг араб ва туркий тилга хослигини ва форс тилида йўқлигини таъкидлаб ўтади. Худди шундай ҳолатни шоир орттирма нисбатдаги **югурт, қилдурт, чиқарт, яшурт сингари феъллар, айтқач, борғач, топқач** каби сифатдошлар ва бошқа сўз шаклари мисолида баён этади.

Алишер Навоий эски ўзбек тилида касб, ҳунар ва мансаб оти ясашда ўта маҳсулдор ҳисобланмиш - **чи** қўшимчасининг ўрнини алоҳида қайд этиб ўтади. «Яна бир адолари борки, баъзи алфознинг сўнггинда «чи» лафзидур, орттурурлар. Ё мансабнинг ё ҳунарнинг ё пешанинг изҳори учун: форсийда йўқтур, балки алар ҳам туркча айтурлар».

Келиб чиқиши нуқтаи назардан туркча-мўғулча бўлган ва асосан феъллдан касб оти ва ҳарбий атамалар ясовчи — вул қўшимчасига шоир ўқувчи диққатини жалб қилади: «Яна бир «вов» ва «лом» баъзи лафзға илҳоқ қилиб бир маҳсус сифатқа таъйин қилурки, салотининг хоҳ разм асбоби учун ва хоҳ базм жиҳоти учун мўътабардур. Андоқки, **ҳиравул** (илғор қисм) ва **қаравул** (соқчи қисм) ва **чингдавул** (арьергард) ва **янкавул** ва **сўзавул** (адашган аскарларни тўпловчи зобит), **патавул** (қалъа соқчилари) ва **киптавул** (кўрғон соқчиси) ва **ясавул** ва **бакавул** ва **шиғавул** (эшик оға) ва **дакавул**ким, алар мундин улвийдурлар».

Алишер Навоий яшаган даврда форс-тожик тилининг мавқеи туркийга нисбатан бир қадар юқорироқ бўлиб, унда мулоқат қилиш, ижод этиш аньана тусига кирган, бирор шахснинг муайян табақага хослиги шу тилни қай даражада билиш ёки билмаслигига қараб белгиланар эди. Бу ҳолат Мовароуннаҳр ва Хуросонда ҳукмронлик қилаётган темурийлар салтанатида ҳам сақланиб қолмоқда эди. Кўпгина ўзбек шоирлари она тилининг кенг имкониятлари ва туганмас бойликларидан унумли фойдаланишга кам эътибор берар, унда асар ёзишдан форс-тожик тилида ижод қилишни афзал кўрар эди: «Ва ҳунарсиз туркнинг ситамзариф йигитлари осонликка бўлуб форсий алфоз била назм айтурға машғул бўлубтурлар».

Ана шундай чоғда Алишер Навоий ўзбек адабий тилининг имконият ва қудратига эътиборни қаратиш, уни дағал тил деб камситувчиларга қақшатқич зарба бериш, Она тилини ҳар кандай ташқи ва ички зуғумлардан ҳимоя қилибгина қолмай уни ҳар томонлама тараққий эттириш ва ўта муҳим сиёсий масалани майдонга кўтариб чиқди.

Она тилининг обрў-эътибори ва шон-шуҳрати учун мардонавор кураш олиб бориш, уни ривожланган тиллар даражасига кўтариш ҳар бир онгли фуқаронинг бурчи бўлиши лозимлигини байроқ қилиб олган улуғ шоир умрининг сўнги дақиқаларигача ўз ғояларига содиқ қолди. Айни чоғда у бошқа тилларга, жумладан форс-тожик тилига катта ҳурмат билан ёндошди, уларни пастга уришни хаёлига ҳам келтирмади. Шуаро ва уламога бу тилларда ижод этишга монеълик қилмади, аксинча ўзи араб ва форс-тожик тилларида юқори савияли асарлар яратди.

Хуллас, турк назмида аламбардорлик қилиб туркий эл-улусларни якқалам этиш бахтига муяссар бўлган шоир ва тилшунос Алишер Навоий мустақилликнинг бешинчи йилини тинч ижодий меҳнат қучоғида кутиб олишга ҳозирлик кўраётган халқимиз қалбида оврўпалик олим таъкидлаб ўтганидек, миллий тилга мурожаат қилиб, уни рад қилиб бўлмас даражада асослаб, ватанпарварликни бошлаб берган улуғ зот каби абадул-абад яшай беради.

●Ёзувчи рамазон ҳақида

РАМАЗОН ҚЎШИҒИ

Рамазон ойида покланиш ҳаракати жиддий тус олганлиги бутун халқимизнинг кўнглини тоғдай кўтариб юборди, десак асло муболаға бўлмайди. Чунки ҳар куни радиода ва ойнаи жаҳонда турли-туман маърузалар, насиҳат ва давра суҳбатлари бўлиб турибди. Телеэкранларда Миср Араб Республикасининг «Муҳаммадур-расулуллоҳ» кинофилми қўйилмоқда ва бу фақат ислом аҳлларини эмас, бутун маданият ходимларидан тортиб, оммани-нг барча қатламларини ҳам мамнун этаётир. Кўча-кўйда, бозорда, троллейбус ва метроларда одамлар бу филм ҳақида иштиёқ билан сўзламоқдалар. Айни чоғда мадрасалар, маҳалла масжидлари ва жомеўлар ҳам одамлар билан гавжум. Имом-хатиблар, домлалар ва барча диндорлар Республикамиз хукуматидан мамнунликларини изҳор этмоқдалар.

Маҳаллаларда шом пайтлари, оғизлар очилгандан кейин шўҳшан болаларнинг рамазон қўшиқлари янграб турибди. Эски маҳаллаларда чиройли-чиройли «ё рамазонлар» айтилмоқда. Мен айнан шу рамазон қўшиқлари борасида гап айтмоқчиман. Бунга сабаб шуки, бир талай маҳаллаларда, айниқса, кўпқаватли бинолар жойлашган мавзеларда болаларнинг аксарияти ё рамазон айтмайдилар ё айтсалар ҳам чалакам-чатти айтадилар. Бундан улар рамазон қўшиқларини билмасликлари аён бўлиб қолди. Улар рамазон қўшиқларини ўрганиб қўйишлари зарурга ўхшайди.

Рамазон қўшиғини айтишдан мурод ҳадя олишу пул йиғиб сақич чайнаш эмас. Рамазон айтишдан мурод одамларга ёкимли сўзлар айтиб кўнглига ёруғлик олиб кириш, шаҳри Рамазоннинг муқаддас хислатларини эслатиб, хонадонларга қувонч улашишдан иборатдир. Рамазон билмайдиган болалар, аввал садо бермай эшик дукуллатадилар ё кўнғироқ тугмасини босадилар. Уй эгаси эшик очганда:

Ё рамазон айтиб келдик эшигингизга
Ўчоқда кул,
Ҳамёнда пул.
Чиқара қолинг
Ўн сўм пул, — дейишади.

Сўнг яна «Биз учтамиз, тўрттамиз, шуни ҳисобга олинг!» — деб ҳиринг-ҳиринг кулишади. Шундай пайтларда ҳар қандай одам «Шуям ё рамазон бўлди-ю! Қани рамазон қўшиғи?!» деб юборади. Улар эса жим. Топганлари — фақат «Ўчоқда кул...» Бундай ҳолга менинг ҳам кулгим қистайди. Биз ҳам рамазон айтардик болаликда. Бизнинг рамазонларимиз бошқачароқ эди. Рамазонимиз учун фақат ҳадягина олмай «раҳмат» ё «отангга балли, онангга балли» ҳам олардик.

Мен ўша ўзимизнинг рамазон қўшиқларимизни хаёлда тиклашга ҳаракат қилиб, ёдимга келмаганларини тахминан тиклаб, бир «Рамазон қўшиғи» ёздим. Шуни сизларга ўқиб берай, ё рамазон айтганда, шуни айтинглар:

РАМАЗОН ҚЎШИҒИ

Ассалом алайкум, бизлар келдик,
Аждодлар йўлини излаб келдик.
Рамазон айтиб келдик эшигингизга,
Қўқордек ўғил берсин бешигингизга.

Рамазон, Рамазон, моҳи Рамазон,
Рамазон ойларнинг шоҳи, Рамазон.

Рамазон айтган билан тўяманми,
Бурунгилар қаъдасини қўяманми,
Чиройли, чиройли азонлари бор,
Бомдоду таровиқ, хуфтонлари бор,

Рамазон, Рамазон, моҳи Рамазон,
Рамазон ойларнинг шоҳи, Рамазон.

Ўттиз кун рўза, бу — меҳмондир,
Ўттиз кун рўза, бу — қалқондир,
Тутсанг ҳам, утмасанг — ўтади ёндан,
Асрар бало-қазо, яхши-ёмондан,

Рамазон, Рамазон, моҳи Рамазон,
Рамазон, ойларнинг шоҳи Рамазон.

Эшигингиз туйнугида ой кўрдим,
Ҳаммадан ҳам сизни бой кўрдим.
Оймўма ёруғи оламга татир.
Янгажон, чиқаринг бир парча патир.

Рамазон, Рамазон, моҳи Рамазон,
Рамазон, ойларнинг шоҳи Рамазон.

Ой бўлинг, сой бўлинг, ҳотамтой бўлинг,
Охират кунида хушчирой бўлинг,
У дунё, бу дунё бахтиёр бўлинг,
Уйингиз бахтига устивор бўлинг.

Рамазон, Рамазон, моҳи Рамазон,
Рамазон, ойларнинг шоҳи Рамазон!

Оқ танга, кўк танга,
Чиқара қолинг, жон янга.
Ўчоқда кул, ҳамёнда пул,
Чиқара қолинг жиндай пул.

Биза айтадиган ё рамазон қўшиғи тахминан шундай эди. Айрим рамазончи болалар «оқ ва кўк тангаларни, «жиндай» пулни нима қиламан» деган хаёлга боришлари мумкин. Аммо шуни унутмаслик керакки, назокат одоб нишонасидир. Одоб эса инсонда саховат туйғуларини жўштиради, яъни одамлар оз сўраганга кўп беришади, кўп сўраганга оз.

Сўнгра рамазон одобини кўрсатувчи яна бир муҳим жиҳат шуки, рамазон айтувчилар ҳадяни олибоқ дарҳол жўнаворишлари керак эмас, хонадон аҳлига яхши бир тилак билдириб кетишлари лозим. Бу уйда энг кичик бола кимлигини билиб, унинг отини қўшиққа улаб шундай деб кетишса, ҳаммаси чиройли тугаган бўлади:

Эркинбой яшасин, остига бахмал ташасин,
Ҳар кун бозор борганда авлиёлар кўлласин.

Миразиз АЪЗАМ.

ВНИМАНИЮ РУКОВОДИТЕЛЕЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ И ПРЕДПРИЯТИЙ – ЭМИТЕНТОВ И ДЕРЖАТЕЛЕЙ ВЕКСЕЛЕЙ !

НАЦИОНАЛЬНАЯ СТРАХОВАЯ КОМПАНИЯ
"УЗБЕКИНВЕСТ"
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

ПРЕДЛАГАЕТ

новый вид страховых услуг, широко применяемый в международной практике:

СТРАХОВАНИЕ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ВЕКСЕЛЕДАТЕЛЯ

Объектом страхования служит риск несвоевременного погашения векселя. При наступлении страхового случая, "Узбекинвест" гарантирует векселедержателю возмещение в пределах номинала векселя .

Страховой полис "Узбекинвеста" не только защитит Вас от риска платежа, но и устранит причины для беспокойства о ликвидности Вашего векселя.

С "УЗБЕКИНВЕСТОМ" ВЫ НЕУЯЗВИМЫ !

телефоны компании: 33–16–79; 33–05–46

Уйқу келмас кечалар

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ

Мулоқотнинг тўрт тури — ғойибона суҳбат, дийдор, телефондаги сўзлашув ва мактуб бўлади. Ғойибона суҳбат ҳаммада ҳам бўлиши мумкин, лекин қалби катта, мулоҳаза ва мушоҳада доираси кенг ва чуқур, хаёли учқур одамларда ғойибона суҳбат тез-тез ва мазмундор бўлиши турган гап. Хўш, ғойибона суҳбат кимлар билан бўлади? Дўст билан ҳам, рақиб билан ҳам. Ғойибона тарзда киши дўстига, севгилисига мурожаат қилиб юрагини ёриши, хаёлан уларни тинглаши, уларга дакки бериши ёки улардан кечирим сўраши, ёки тун бўйи рақиби билан ғойибона тортишиб, уришиб чиқиши мумкин.

Мактуб орқали мулоқот қилиш бугунги кунда, айниқса, телефон алоқаси кундан-кунга кучайиб бораётган ҳозирги даврда бир оз эскиргандек, ибтидоийдек бўлиб туюлади, қолаверса, бир шаҳарда яшаб туриб, мактуб орқали мулоқот қилиш муомаладан четга чиқиб бораётгани аниқ. Умрида бир марта хат ёзмаган одамлар бўлса ажаб эмас. Бироқ мактуб орқали мурожаат қилиш хат битувчидан ҳам, хат олувчидан ҳам масъулият талаб қилади. Мактуб айни пайтда ҳужжатдир, агар йирик шахслар ёзган бўлса ноёб тарихий-адабий ёдгорлик ҳамдир. Мактубга ҳар хил ва ҳамма гаплар ёзилавермайди. Айримлар аччиқ устида, жаҳолатга берилиб айтиб юборган сўзидан тониши мумкин. Бироқ мактубида ёзиб қўйган гапидан ҳеч ким тонолмайди.

Одатда кўпчилик мулоқотнинг уч туридан фойдалана олади, лекин ҳаммага ҳам ёзиш қобилияти ва эринмай ёзиб ўтириш учун чидам берилмаган. «Уйқу келмас кечалар» романининг бош қаҳрамони файласуф Фахри Камол эса ақл-идроки, фаросати, кенг мушоҳада ва мулоҳазасига яраша ўткир қаламга ҳам эга. У севгилиси Ёқутхонга кунни тунга, тунни тонгга улаб мактуб битади, шу билан кўнгил чигилини ёзади, уйқу келмас кечаларда оппоқ қоғоз ва қалам ҳамроҳи бўлади. Асар мактуб шаклида яратилган.

МУАЛЛИФ

Мунисам, анисам Ёқутхон!

Мактубимда ушбу воқеани ҳам сизга эслатиб ўтаман. Бу-низ мумкин эмас.

...Орадан бир-бирини қувлаб кунлар, ҳафталар, ойлар ўтди... Куз тугаб, қаҳратон қиш кечди. Ўрнини кўкламга бўшатиб берди-ю, лекин баҳордан ҳали дарак йўқ. Табиат фаслсиз қолгандай. Қиш бўлиб совуғи йўқ, кўклам бўлиб илиғи йўқ. Мавсум ўрни бўм-бўш. Худди эгаси кўчиб кетгандай ҳувиллаб ётадир. Гўё қалби бўм-бўш бўлиб қолган одамга ўхшайди. Дов-дарахтлар яп-яланғоч. Азим чинорларни йирик-йирик саксовуллар дейсиз... Табиатга нисбатан хунук сўзини айтиш инсофдан бўлмасов, лекин табиат кўрк-тароватсиз қолган оралиқ бир палла дейиш мумкин. Эрта-индин гулсевар табиат шайдолари қўлларида кўклам даракчиси бинафшалар кўриниб қолса ажаб эмас.

Менинг шу кунлардаги ҳолатим умримнинг ана шундай оралиқ палласи эди: бетус, бетўз, бесас. Аммо бинафша исини орзиқиб кутаётган табиат шайдоси каби эртадан умидим бор. Қалбимда умид чироғи липиллаб турса-да, ҳали сўнмаган. Шу умидворлик мени ҳаракатга келтириб турадир.

Шундай кунларнинг бирида, ўша куни арвоҳ хотирланадиган пайшанба эди,-ишда тутилиб қолиш эҳтимоли туғилгач, соат кечки олти яримларда мен уйга телефон қилдим. Жума оқшомида палов дамлашни канда қилмай, оила жамулжам бўлиб овқатланамиз, Қурьон оятларидан тиловат қилиб, ҳосил бўлган савобларни аждодларимизга, ер эгаларига бахшида этишимиз хонадонимизга файз, қут-барака, тинч-тотувлик, ўзаро ҳурмат-иззат келтирарди. Шу сабабли бу анъана узлуксиз давом этиши пайидан бўлардим. Лекин хизматчилик, баъзан истисно бўлиб туради. Мана бугун иш куни охирида зарур юмуш чиқиб қолди, топшириқ бўлди. Шу ҳақда сизни огоҳлантиргани телефон қилгандим.

— Тез етиб келмайсизми, — дедингиз сиз мен ҳали гапимни бошламасимданоқ, — уйимизда парилар мажлиси бўляпти, — дугоналарим келишган. Дарров келмасангиз, доғда қоласиз— парилар макон-маконларига учиб кетиб қолишади-я...

Мен қанча ҳаракат қилмай, барибир палов сузиладиган ваҚт — соат кечки еттига етиб боролмадим, бир оз кечиқдим. Айтганингизча бор экан, мен чиндан ҳам парилар мажлиси устидан чиқиб қолдим. Сизлар — тўрт нафар дугона залдаги ясатиғлик стол атрофида чақчақлашиб ўтирган экансизлар. Лекин сизлар у дунёдан ташриф буюрган парилар эмас, бу ёруғ жаҳоннинг пари-пайкарлари, овқат ейдиган, ҳатто ичиб-чекадиган гўзаллари эдингиз. Хонада жаннат гулларининг иси эмас, балки франсуз духиси анкир эди. Ўртада бир лаган палов, эндигина қошиқ урган кўринасизлар. Олдингизда яримлаб қолган бир шиша коняк ва бир шиша ароқ. Дугоналарингиз олдида бўшаган, яримлаган биллур қадаҳлар. Афтидан, икки-уч борадан қадаҳ сўзлари айтилган ва ичилган, хўпланган.

Сизнинг чиройингизга тараф йўқ, сиз бемислсиз! Лекин дугоналарингиз ҳам чаккимас, бир-биридан гўзал жононлар эди. Мени кўрибоқ хаммангиз ўрнингиздан турдингиз. Аввал мени уларга таништирдингиз:

— Бу киши Фахриддин ака, яъни Фахри Камол бўладилар!

— Хуш келибсизлар, — деб қўйдим мен.

Кейин дугоналарингизни ном-ном айтиб, бир-бир таништирдингиз:

— Бону Маҳмудовна... Вазира Назировна... Лобар Ҳошимовна...

— Бизлар илгаритдан танишмиз, — деди Лобар сизга қараб.

— Қўшни биноларда ишлаган эдик, — деб мен Лобарнинг сўзини тасдиқлаб қўйдим.

— Ўзгариб кетибманми, дарров танимадингиз-ку? — сўради Лобар.

— Бироз тўлишибсиз, лекин ўша-ўшасиз — одамнинг кўзлари сира ўзгармайди, — дедим мен Лобарнинг шаҳло кўзларини назарда тутиб.

— Йўқ, қарияпмиз, бир-бирини қувлаб йиллар ўтяпти, — деди Лобар ўзининг бўлиқ, тирсиллаган қадди-қоматига бир нигоҳ ташлаб қўйиб.

— Шу гапингизни қўйинг, Лобархон, — деди Вазира елкаларигача учириб, ликиллаб. — Дунёга энди келяпмиз-ку. Боши очиқлик аёл киши учун дунёга янгитдан келиш демак. Мана, уч йилдирки, эркин қушман, эганим олдимда, емаганим ортимда. Ҳеч кимга ҳисоб бермайман, ялло қилиб яшаяпман. Дунёга янгитдан келиш мана шу-да...

Қарасам, Вазиранинг гапи адо бўлмайдиган, мен мезбонликни қўлга олиб, гапни чалғитиш мақсадида дастурхонга даъват қилдим:

— Қани, ҳамма жой-жойига ўтирсин, ош совуяпти, ҳар қанча гап бўлса, ош устида гаплашаверамиз.

Шоҳида (мен уйга кириб келганимда у газхонада акаси билан овқатланмоқда эди) олдимга катта косада алоҳида сузиб қўйилган палови келтириб қўйди. Сиз эса очилган коняк ва ароқни олдимга суриб қўйдингиз.

— Ош ланж бўлмасин деб, сизни кутмай суза қолдим, — дедингиз сиз, — буям иссиққина, катта сочиққа ўраб қўйгандим.

— Қани олинглар, ош совимасин, — мен яна бир бор меҳмонларга илтифот кўрсатиб қўйдим. — Ҳа, айтгандай, ким нимадан ичади, ароқми-конякми, ўзи айтсин, ошдан кейин ичиб бўлмайди деган гап бор.

Бу қадаҳни «Танишганимиз учун» ичдик. Сиздан бўлак ҳамма оқ отди. Сизлар лагандан, мен косадан ош ея бошладик. Ўша куниям ошингиз мазали, хушхўр бўлган эди. Умуман, сиз яхши пазандасиз, қўлингиз тилингиз каби ширин. Бироқ пазандалик қилишга кўнглингиз йўқ, ошхонада ўралашиб қолишни истамайсиз, бўйингиз ёр бермайди, шекилли, овқат пиширишга кетган вақтни бошқа ишларга сарфлашни хоҳлайсиз чоғи. Шу сабабданми, ёки қиз бола бировнинг хасми, ўрганиб қўйгани яхши, деб ўн иккига етар-етмас Шоҳидани овқат пиширишдан тортиб кекс тайёрлашга солиб қўйдингиз. Палов дамланганда ҳам, то гуруч солишгача бўлган кисмини Шоҳида тайёрлайди. Қўли пазандаликка анча келиб қолди, укуви бор. То ишдан келгунингизча ҳамма ёқни саранжом-саришта қилиб, овқат тайёрлаб қўйганини кўриб, ҳар гал уни олқишлайсиз:

— Эсим борида шу қизимни туғиб қўйган эканман-да. Бусиз ҳозир ҳолим нима кечарди.

...Икки-уч қошиқ ошдан ейилгач, томоғи тақиллади шекилли, Вазира менга сўз қотди:

— Косагул деган бундоқ дадил бўларди, ичириб қўйиш уста бўларди, мен сизнинг ўрнингизда бўлсамми... Мана бу жононларни маст қилиб қўйиб,... томоша қилиб ўтирардим.

— Кечирасиз, — дедим мен косагуллигим эсимга тушиб, — қани қадаҳни менга берингланг.

Биринчи бўлиб Вазира қадаҳини менинг олдимга қўйди, кейин Лобар ва Бонунинг қадаҳини узатди. Сиз эса қадаҳингизни унга бермадингиз.

— Менга шу бўлади, ҳали охигача ичиб қўйсам бўлгани.

— Менга қуйманг, — деди Лобар.

— Менга ҳам, — такрорлади Бону.

— Ёқутхоннинг узри бор, майли, лекин сизларга нима бўлди? — деди уларга Вазира. — Буларга ҳам қуйинг. Ичгандан кейин лоақал бир жуфт ичиш керак-да.

— Ҳали ичдик-ку, — деди Лобар, — неча жуфт бўлиб кетди.

— У ичилганлари ҳисобга ўтмайди, — деди Вазира, — эркаклар-сиз зиёфат зиёфат эмас. То Фахриддин акажонимиз келмагунча ўтиришимиз қизимади. У киши келдию, мана бу хонамиз чароғон бўлиб кетди. Мен шу қадаҳни Фахриддин ака соғлиқлари учун кўтариб юборишни таклиф қиламан. — У бир отишда коняк қуйилган қадаҳни бўшатди. Иккинчи бўлиб мен бўшатдим. Лобар, Бону, сиз ҳам ичдингиз. Қадаҳни бўшатиб, «қутулдим-эй» деб қўйдингиз, паррак қилиб кесилган бодрингдан тишлаб, газак қилиб.

Ўрнимдан туриб, сўрамай сиздан бошқа ҳамманинг қадаҳини тўлдириб қўйдим.

Яна ош ейишга киришдик.

Бироздан кейин Вазирага кўзим тушганида сездимки, яна ичкиси бор, — хумор кўзлари сузилиб боқади, юзида майин табассум: «Қуймайсизми?» деяётгандай. Индамай иккимизга қўйдим. Сўзсиз ичиб қўйдик. Кейин яна. Шишадаги ароқ тугади, лекин қуйиб турса, Вазира ичадиган кўринади. Мен сизга бўшаган шишага ишора қилиб, «ароқдан берасизми?» деган маънода қараган эдим, сиз бошингизни тебратиб «йўқ» деб жавоб қилдингиз.

Ош устидаги суҳбатда маълум бўлдики, Бону ҳозир жамғарма ташкилотларидан бирида мудира бўлиб, шу ташкилотга қарашли хўжалик ҳисобидаги бир неча корхонага ҳам умумий раҳбарлик қилар экан. Илгари туман ва шаҳар миқёсидаги ёшлар фирқа ва давлат идораларида маълум вазифаларга ишлаган. Кўринишидан оғир-вазмин, етти ўлчаб бир кесадиган, ўйлаб гапирадиган, одамлар билан ишлай биладиган — жамоатчи; кийиниши, гап-сўзига қараганда ушайда миллий тарбия олган бўлса-да, бутун бир жамоат ишларида ишлаб келгани туфайли аёлларга мавсуми эса ҳали бошланмаган. Келгуси ҳаёти унинг ўзидан ҳам кўра турмушда ва ишда қандай одамларга дуч келиб қолишига боғлиқ.

Лобар ҳақида тўхталсам, у кўҳлик аёл. Бўлиқ вужудидан аёллик таровати, латофати, назокати уфуради. Ғоз бўйнидек оппоқ кўкси, сип-силлиқ елкалари, билаклари тирсиллайди, нисбатан кичикроқ кўринувчи қора кўзлари шўх боқади.

Лобар билимдон, фикри тиниқ, фозила инсон. Соф адабий тилда ширали сўзлайди. Халқаро анжуманлардан бирида инглиз тилида сўзлаб ҳаммани қойил қолдирганига ўзим шоҳид бўлганман. Лобар «Сафо» халқаро тижорат компаниясида компютер ҳисоботи бўйича директор экан, ойлиги чакки эмас, лекин ўзи ўзидан қаноатланмас экан. У ҳозир хушчақчақ, бир гапириб, ўн кулиб ўтирибди. Балки бу сиртдан қараганда шундайдир, бировнинг ичидан ўтганларни ким биларди, дейсиз.

Вазира тамоман бошқача. У шарқ хаммомининг иссиқхонасида узоқ ювиниб, эндигина қайтиб чиққандек юзлари қизариб, бўрсиб турарди. Ўзини тутишига қараганда, унга ҳозирги ҳузур бўлса, эрта билан иши бўлмаса бас. Дунёни сув олиб кетса, унинг тўпиғига чиқмайди. Бўйи ўртадан пастроқ, бели жуда ингичка — чумоли бел бўлгани учун бошқа тана аъзолари бўртиб ташланади — билаклари, болдирлари йўғон, кўкракларини, куймичи бўлиқ кўринади. Бетида чиройли қулгичлари бор, анордек ёноқлари ёнади; бурни бежирим, қоп-қора кўзлари ўйноқи. Босиб турсам бобиллайди, ушлаб турсам қиқиллайди, деган ибора худди мана шу Вазирага нисбатан айтилгандай. Ҳеч тинч турмайди, бировни тинглаётганида ҳам жилла қурса, столни аста чертиб, ичида хиргойи қиладими-ей, бош тебратиб, елкаларини учириб қўйиб, ўйнайдими-ей. Унинг учун бошқаларнинг у ҳақда фикр мулоҳазалари, берадиган баҳолари сариқ чақа! Хуллас, Вазиранинг ичида... пардали қилиб сўзлаганда, олов бор. Ўша оловнинг тафтини пасайтириб туриш учун вақти-вақти билан сув сепиб турмоқ керак.

Ош устидаги суҳбат асносида маълум бўлишича Вазира ойликка қараб ўтирадиган зиёлилардан эмас, тижоратга ҳам қўл уриб, даромадни кўзлайди. Оила аъзолари кўпайишга кўпайгану, лекин озаймаган. Бўш қоп тик турмайди, бир товуққа ҳам сув керак, ҳам дон керак. Вазиранинг ўзига индамадиму, лекин гапларида жон бор эди.

— Мана мен, ўзимдан қиёс, — деди у, — боғчада тарбиячи бўлиб ишлардим, илгарилари берган ойлигидан ташқари уйга у-бу нарсани орттириб олиб келардим. Кейин гўдаклар ризқини туя қилишни ўзимга жиноят деб билдим. Севган касбимни ташлаб, «Ғайрат» фирмасига ташкилотчи вакила бўлиб ишга кирдим, ҳозир ишим чаккимас, тирикчилик ўтиб турибди.

— Замона зайли шу-да, Вазирахон, — дедим мен унинг жўяли гапларига жавобан. — Замон сенга боқмаса, сен замонга боқ, дейдилар. Жамиятимизда мулкдорлар синфи вужудга келяпти, шунга шарт-шароит яратиб берилмоқда, эндиги тараққиёт шуни талаб этади. Мулкдор одам жамиятга, ватанга, давлатга жиддий муносабатда бўлади, ўз мол-мулкини химоя қилиш учун Ватанга устун, қалқон бўлишга интилади.

— Фахриддин ака мана шунақалар, ҳамма нарсани асослаб беришга усталар, — дедингиз сиз гапимни охиригача эшитмай, лекин ғурур билан, — юпатишга ҳам, тасалли беришга ҳам.

— Қани энди ҳамманиям юпатадиган, тасалли берадиган кишиси бўлса, — деб қўйди Лобар, — сиз бахтлисиз, Ёқутхон.

Мен сўзимда давом этдим:

— Лекин савдогарлик эркакларнинг иши, — дедим мен. — Тижоратга қўл ураётган аёлларни ўзини шамга ураётган парвоналарга ўхшатаман. Бу ҳақда Ёқутхонга ҳам неча марта гапирдим.

— Ёқутхоннинг йўриғи бўлак, — деди боядан бери жим ўтирган Лобар гапга қўшилиб, — Ёқутхоннинг сиздек суянчиғи бор. Кимсан фалончи, топиш-тутишингиз жойида. Лекин менинг, Бонунинг, Вазиранинг йўриғимиз бошқа. Биз ўзимиз тижорат билан шуғулланишга мажбурмиз. Болалар ўсиб келяпти, уларга ҳаётдан ўз ўрнини ёлғиз аёл бошимиз билан ўзимиз топиб беришимиз керак. Бунинг учун пул керак. Пул эса ўзи осмондан тушиб қолмайди, ҳаракат қилиш керак.

— Мен ҳам шуни айтаман-да, — дедингиз сиз, — Фахриддин ака тузук лавозимда ишлаганлари билан, хизматчининг ойлиги катта бўлармиди. Қолаверса, бу киши қарашиб туриши керак бўлган бошқа ...одамлар ҳам йўқ эмас.

— Барибир. Агар бошимда эрим бўлганида мен унинг топган-тутганига қаноат қилардим, — деди сизга эътироз билдириб Лобар, — ишлама деса, уйда кўмилиб ўтирардим.

— Мен ҳам шу-да, — лукма ташлади Вазира, — уй бекаси бўлиб, бола боқиб ўтирган йилларимни ҳаётимнинг олтин дамлари деб биламан. Лекин энди минг орзу қилмайин, у ҳаётга қайтолмайман, бошқа йўлга тушиб қолганман.

— Гапларингиз жўяли, — дедим мен Лобар ва Вазирага бир-бир қараб қўйиб, — лекин эҳтиётқорликка чорлаш менинг бурчим деб биламан. Ахир, сизлар менга еттиёт бегона эмассизлар, Ёқутхоннинг дугоналарисизлар. Нопок, ғирром тижоратчиларнинг ёлғон ваъдаларига учиб, чув тушиб қолаётган баъзи аёллар, айниқса, чет элга чиқиб келаётган баъзи бир боши очиқ хотинлар ҳақида хунук гаплар қулоққа чалиняпти...

— Ошинг ҳалол бўлса, кўчада ич, деган гап ҳам бор, — дедингиз сиз, — одам ўзига маҳкам бўлса бўлди-да.

— Йўқ, — деди боядан бери суҳбатга қулоқ солиб, жим ўтирган Бону сизга эътироз билдириб, — Фахриддин ака тўғри гапиряптилар, тўғри огоҳлантириб қўйяптилар. Тижорат оламида шундай туллак кимсалар ҳам борки, ўзингга қанчалик маҳкам бўлма, алданиб, уларнинг тузоғига тушганингни сезмай қоласан. Бор будишудидан айрилиб, уй-жойи ҳатто гаровга қўйилган аёллари ҳам биламан, улардан икки-учтаси идорамизга «Моддий қийин аҳволда қолдим, болаларимга ёрдам беринглар» деб келди яқинда. Фахриддин аканинг ниятлари яхши; тижорат баҳона ёмон одамлар, текин пул қутуртирган кимсалар ўз домига тортиб кетмасин, нобоп йўлга судрамасин, деб огоҳлантиряптилар, холос.

— Ҳа, шу-да, — дедим мен Бонунинг фикрини тасдиқлаб. Афтидан дугоналарингиз ичида энг доноларидан бири шу Бону бўлса керак, жуда жиддий аёл.

— Чумчуқдан қўрққан тариқ экмайди, — деди Вазира, — тижорат олами шундай олам эканки, унга бир бош суқдингми, тамом, ундан тирик қайтиб чиқолмайсан, то умрингнинг охиригача ўша оламда, ўша олам кишилари орасида яшашга мажбурсан. Лекин, Фахриддин ака, сиздан маслаҳат олиб турсак, ёмон бўлмас экан, кўпни кўрган, тажрибали одамсиз. Биздан маслаҳатингизни аямайсиз-а, Фахриддин ака?

— Йўқ, — дедим мен, — тижорат бобида ҳеч кимга маслаҳат беролмайман, қўлимдан келмайди ҳам. Менинг соҳам бошқа.

— Тижорат ҳамманинг соҳаси дейишади-ку...

Вазиранинг гапи бўғзида қолди. Худди шу пайт кутилмаганда эшик қўнғироғи кетмакет жиринглаб қолди, суҳбат бўлинди.

Миллий тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган
Буюртма: Г — 0102.
3341 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Бахтиёр АҲМЕДОВ
123456